

SOVYET SONRASI ESTONYA VE KAZAKİSTAN'DA DEVLET MERKEZLİ TARİHYAZIMI SÜREÇLERİNİN MİLLİYETÇİLİK BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ*

A COMPARATIVE ANALYSIS OF STATE-CENTRED HISTORY WRITING PROCESSES IN POST-SOVIET ESTONIA AND KAZAKHSTAN IN THE CONTEXT OF NATIONALISM

Utku YAPICI**

ÖZET

Küresel süreçte tarihyazımı konusunda devlet dışı aktörler artan oranda etkinlik kazanmaktalarsa da, devlet, bu konuda önemini tamamen yitirmemekte, bu sayede birçok durumda kimlik inşası açısından belirleyici olabilmektedir. Devlet merkezli tarihyazımı süreçleri ise diğer taraftan, devlete hakim olan milliyetçilik anlayışının yurttaşlık-etnik kimlik skalasındaki konumunun saptanmasında temel göstergeler arasındadır. Bu çalışmada Sovyet deneyimini paylaşmış ve benzer biçimde bağımsızlığa kavuşmuş iki devlet olan Estonya ve Kazakistan'da devlet merkezli tarihyazımı süreçleri milliyetçilik bağlamında karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sovyet Sonrası Devletler, Estonya, Kazakistan, Tarihyazımı Süreçleri, Milliyetçilik

ABSTRACT

Although non-governmental actors have increasingly become effective in history-writing practices during the globalization process, the state has not completely lost its significance. Thanks to this, state is still able to determine the identity construction processes in many cases. Furthermore, state-centred history-writing processes are among the basic indicators of state's stance on the scale of civic-ethnic nationalism. In this study, state-centred history-writing processes in Estonia and Kazakhstan – two states that shared Soviet experience and gained independence in a similar way – are comparatively analyzed in the context of nationalism.

Key Words: Post-Soviet States, Estonia, Kazakhstan, History-writing Processes, Nationalism

Giriş

Sovyet sonrasının yeni bağımsız devletleri için Sovyet tarihyazımı geleneğini sürdürmek, nihai hedefin bağımsız kalmak ve özgün bir milli kimlik inşa etmek değil, "yeniden birlik kurmak" olması durumunda mümkündür.¹ Çünkü Sovyet

* Literatürde "tarihyazımı" kavramının yazımı hususunda tartışma devam etmekle birlikte yazar makalesinde bu kavramı bilinçli olarak birleşik şekilde yazmayı tercih etmiştir.

** Dr., Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü. E-posta: yapiciutku@hotmail.com

¹ Taras Kuzio, "History, Memory and Nation Building in the Post-Soviet Colonial Space", *Nationalities Papers*, Cilt: 30, Sayı: 2, Haziran 2002, s. 247.

tarihyazımı genel hatlarıyla bir Sovyet baskın kimliği inşa etme yoluyla milli kimlikleri aşındırmayı hedeflerken,² milli kimlik söylemlerini ya sınıfsal bir içerikle ötekileştiriyor³ ya da milli kimlik söylemlerinin farklılığı ve biricikliği vurgulayan yanlarının toplumsal kabülünü propaganda aygıtı vasıtasıyla zayıflatıyordu.⁴ Bu nedenle "yeniden birlik kurmak" hedefini sahiplenen Lukaşenko liderliğindeki Belarus istisnası dışında, Sovyet sonrası devletlerde, yeni "resmi tarihler", hemen her durumda Sovyet tarihyazımı geleneği karşıtlığı üzerinden üretilmekteydi.

Sovyet sonrası devletlerde yeni resmi tarihlerin Sovyet tarihyazımı geleneği karşıtlığı üzerinden üretilmesi, bu ülkelerde devlet merkezli olarak yürütülen yeni tarihyazımı süreçlerinin bir örnek bir içeriğe sahip olduğu anlamına gelmemektedir. Bu bağlamda, yeni tarihyazımı geleneklerindeki etnik öğelerin belirleyicilik ve dışlayıcılık düzeyleri, devletlerin tarihyazımı anlayışlarının sınıflandırılmasında önemli bir kıstas konumuna erişebilmektedir. Bu çalışmada iki Sovyet sonrası devlet olan Estonya ve Kazakistan'da devlet merkezli tarihyazımı uygulamaları, etnik öğelerin belirleyicilik ve dışlayıcılık düzeyleri açısından karşılaştırılacaktır.

TARİHYAZIMI, MİTLER VE MİLLİYETÇİLİK

Geleneksel tarih anlayışı, tarihi, tarih yazıcısından bağımsız bir varlık alanı olarak değerlendirmişti.⁵ Örneğin Alman tarihçisi Leopold von Ranke'ye (1795–1886) göre tarih, yalnızca gerçekte nasıl olduysa (*wie es eigentlich gewesen*) onu

² Sovyet tarihyazımı, özellikle Stalin döneminden itibaren mevcut merkezi yönetim yapısının toplumsal meşruiyetini pekiştirmek amacıyla, SSCB'yi oluşturan unsurların birliğe bir ortak ülkü doğrultusunda ve gönüllü olarak katıldıklarını kanıtlayabilmek için "resmi tarih" oluşturma gayreti içine girmişti. Bkz. Tiit Kreegipuu ve Epp Lauk, "The 1940 Soviet Coup-d'Etat in the Estonian Communist Press: Constructing History to Reshape Collective Memory", *Westminster Papers in Communication and Culture*, Cilt: 4, Sayı: 4, 2007, s. 42. Stalin döneminin "resmi tarihi"nin en önemli yanı, tarihi sınıf savaşı açısından ele alması ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin (SBKP) bu savaşım sürecindeki anahtar rolünün teslim etmesiydi. SBKP Merkez Komitesi tarafından derlenip 1938'da basılan "Sovyetler Birliği Komünist Partisi (Bolşevik) Tarihi: Kısa Ders" adlı kitap [*History of the Communist Party of the Soviet Union (Bolsheviks) Short Course*, (New York, International Publishers, 2006)] SSCB çapında komünist bir kimlik yaratma hedefiyle yerel dillere çevrilip dağıtıldı. Tarih eğitiminin temel başvuru kitabı noktasına taşındı. Örneğin sadece 1946 yılında yaklaşık 850.000 nüfuslu Estonya'da bu kitaptan 50.200 adet basıldı. Bkz. Kreegipuu ve Lauk, *a.g.m.*, s. 45.

³ Örneğin Sovyet tarihyazımına göre 1918–1940 yılları arasında Estonya'nın bağımsız olduğu dönem, burjuva milliyetçiliğinin eseri olarak etiketlenmiş ve bir karşıdevrim örneği olarak sunulmuştu. Sirkka Ahonen, "Politics of Identity through History Curriculum: Narratives of the Past for Social Exclusion – or Inclusion", *Journal of Curriculum Studies*, Cilt: 33, Sayı: 2, Şubat 2001, s. 182. Ayrıca bkz. Kreegipuu ve Lauk, *a.g.m.*, s. 46.

⁴ Bu durum en çok Doğu Slavlarını etkilemişti. 1947 ve 1954 yıllarında iki dalga halinde SSCB'de yürürlüğe konan politikalar, Doğu Slavlarını tarihsel olarak tek Rus halkına (*Ruskiy Narod*) bağlı olarak gösterdi. Bir başka ifadeyle resmi görüşe göre, Ukraynalılar ve Belaruslar ayrı halklar değil, Rus halkının bölgesel uzantıları olarak görülmeye başlandılar. Bu yaklaşım, Kuzio'ya göre Çarlık Rusyası'nın 1830'larda uygulamaya koyduğu ve 1837 tarihli Nikalay Ustrialov'un *Ruskaya İstoriya* adlı eserine dayanan resmi milliyetler politikasının güncellenmiş halidir. Bkz. Kuzio, *a.g.m.*, 245–246.

⁵ Kubilay Aysevener ve E. Müge Barutça, *Tarih Felsefesi*, (İstanbul: Cem Yayınevi, 2003), s. 96.

göstermeyi amaçlamaktaydı.⁶ Bir başka ifadeyle, Rankeci anlayışa göre tarih, geçmişte yaşanan gerçekliğin bütünü kabul edilir ve bunun bilgisine, zamanının toplumsal koşullarının etkilerinden yalıtılabileceği ve son tahlilde tarihe tarafsız bakabileceği varsayılan tarihçi yardımıyla ulaşılabilmirdi.⁷ Bu tarih anlayışı, bir taraftan nesnellik ve geçmişle tarihin eşanlamlılığı iddiasında bulunurken, diğer taraftan bu iddialarına borçlu olarak "bilimsel" düzlemde kazandığı "meşruiyeti" tarihçinin yaşadığı çağa dair pratik bazı amaçlar için kullanabilmisti. Örneğin "Alman milletinin ve devletinin birliği" gibi bir pratik amacı haklı gösterme kaygısıyla Alman tarihinin yoğun bir araştırmasına yönelebilmisti.⁸

Genel olarak Rankeci tarih yaklaşımına ve bu yaklaşımın bazı temel iddialarına eleştiriler gecikmedi. Benedetto Croce (1866–1952), tarihçinin başlıca işinin kaydetmek değil değerlendirmek olduğunu ve bu bağlamda bütün tarihin "çağdaş tarih" olduğunu savundu.⁹ Robin George Collingwood (1889–1943) ise geçmişin bilgisine ulaşılabileceği konusunda Rankeci anlayışla benzeşmesine rağmen, bu bilgiye hangi yoldan ulaşılabileceği konusunda farklılaştı. Croce'ye benzer biçimde tarihçinin etken rolünü ve yöntemsel alternatifleri vurgulayarak geçmişin bilgisine erişilebileceğini savundu.¹⁰ Her tarihçinin tarihi kendi açısından duyumsadığı, dolayısıyla gerçeğin sadece bir yönünü görebildiği, bu nedenle de tarihsel incelemenin asla tükenmeyeceğini vurguladı.¹¹ Böylelikle Collingwood "her yeni kuşağın tarihi yeniden yazmasını", gerçeğin farklı yönlerden keşfine katkısı bağlamında olumladı.¹² Tarih, soru sorma etkinliğine ve kanıtın yorumlanmasına dayandığından, her yeni nesil, yeni sorular ve yeni kanıt yorumlama teknikleriyle gerçekliği farklı bir boyutuyla keşfedebilirdi.¹³ Ancak bu durum, tarihçinin kendi döneminin değer yargılarından aranamayacağını kabulü anlamına gelmemekteydi.

Annales Okulu da bilgisine ulaşılabilecek bir geçmişin varlığını kabul etti ve geçmişin bilgisine erişimi olanaklı kılacağını düşündüğü yöntemsel açılımlar getirdi. Tarihsel aktörün yaşadığı dönemin ve koşulların önemine ve disiplinlerarası çalışmaya yaptığı vurgu ile tarihte zaman konusunda ürettiği açılımlar Annales Okulu'nu tarihyazımı konusunda özgün bir konuma taşıdı.¹⁴

⁶ Richard J. Evans, *Tarihin Savunusu*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, (Ankara: İmge Yayınevi, 1999), s. 24-25. Edward Hallet Carr, *Tarih Nedir?*, çev. Misket Gizem Gürtürk, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004), s. 11.

⁷ Melek M. Fırat, "Dünyada Siyasi Tarih Disiplininin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi", *Prof.Dr. Oral Sander Anısında Türkiye'de Siyasi Tarihin Gelişimi ve Sorunları Sempozyumu (Bildiriler ve Tartışmalar)*, Yayına Hazırlayan: Gökhan Erdem, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 2006), s. 11.

⁸ Doğan Özlem, *Tarih Felsefesi*, (İstanbul: İnkılâp Yayınevi, 2004), s. 138–139.

⁹ Carr, *a.g.e.*, s. 24-25.

¹⁰ Collingwood'un tarih yaklaşımı konusunda bkz. R. G. Collingwood, *Tarih Tasarımı*, çev. Kurtuluş Dinçer, (Ankara: Gündoğan Yayınları, 1996). Kubilay Aysevener, *Collingwood'un Tarih Felsefesi*, (Ankara: İmge Yayınevi, 2001).

¹¹ Aysevener, *a.g.e.*, s. 41.

¹² Collingwood, *a.g.e.*, s. 292-293.

¹³ *Y.a.g.e.*, s. 292-293, 319.

¹⁴ Bkz. Fırat, *a.g.m.*, s. 15–19. Annales Okulu'nun en önemli tarihçilerinden Fernand Braudel hakkında bir çalışma için bkz. Merve İrem Yapıcı, "Bir Akdeniz Tarihcisi: 'Fernand Braudel'", *Doğu-Batı*, Cilt: 9, Sayı: 34, Kasım-Aralık-Ocak 2005–2006, s. 183–199.

Farklı yöntemlerle de olsa geçmişin bilgisine ulaşılabileceği konusunda tarih sahasında varolan ve yukarıda aktarılan oydaşım, postmodernizmin etkisiyle aşındı. Tarihte nesnellüğün imkânsız olduğu ve tarihin bilimden ziyade edebiyata yakın olduğu görüşleri bu bağlamda seslendirilmeye başlandı.¹⁵ Tarihin geçmişe dair ama kategorik olarak ondan farklı bir söylem olduğu, dolayısıyla tarihin geçmişi yansıtamayacağı, bir başka ifadeyle tarihle geçmiş arasında ontolojik bir açıklık olduğu ve herhangi bir epistemolojik girişimin bunu kapatamayacağı fikri önceki tarihyazımı geleneklerinin eleştirisi üzerinden üretildi.¹⁶ Tarihin, özünde ideolojik bir yan olduğu vurgulandı, bilgi-iktidar ilişkisi sorgulandı. Bir söylem olarak tarihin güç ilişkilerinden çeşitli biçimlerde etkilenmiş kişilerce sürekli olarak yeniden üretildiği görüşü postmodernizm tarafından bir paradigmatik önkabül haline getirildi.¹⁷

Çağcıl tarih yazımının geçmişin bilgisini yansıtmayı yansıtmadığı veya ne ölçüde yansıtabileceği sorusu¹⁸ bu çalışmanın amaç ve kapsamı dışındadır. Bu çalışmada tartışılacak konu, tarihyazımının bir propaganda yöntemi olarak devlet tarafından güncel kimlik inşa süreçlerinde araçlaştırılmasıdır. Bir başka ifadeyle merkeze alınacak konu, devlet destekli olarak yürütülen tarihyazımı süreçlerinin "gerçeği" yansıtmayı yansıtmadığı veya yansıtabilir yansıtamayacağı değil, tarihyazımının güncel devlet ereklerini yerine getirmede ne ölçüde araçlaştırıldığıdır.

Devletin kimlik düzlemleri güncel ereklerini yerine getirmede tarihyazımının ne ölçüde araçlaştırıldığı sorusu devlet destekli tarihyazımının mit oluşturuca işleviyle doğrudan bağlantılıdır. Mit, ilk anlamıyla "geleneksel toplumların genellikle insanüstü oluşlarını içeren kutsal anlatı" şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁹ Ancak bu tanımın aksine mitlerin bir anlatı olarak "insanüstü" vurgulara sahip olmaları; hatta doğru yahut yanlış, gerçek yahut uydurma olmaları zorunlu değildir.²⁰ Önemli olan tarihyazımındaki mitsel öğelerin "bugünün kimliklerini" biçimlendirmedeki anahtar etkisi, yani mitlerin pratik işlevidir²¹ ve bu etki mit-gerçek bağlantısının bir türevi değildir.

¹⁵ Georg G. Iggers, *Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme - Yirminci Yüzyılda Tarihyazımı*, çev. Gül Çağalı Güven, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003), s. 9.

¹⁶ Keith Jenkins, *Tarihi Yeniden Düşünmek*, çev. Bahadır Sina Şener, (Ankara: Dost Kitabevi, 1997), s. 18-19, 31. Örneğin Jonathan Friedman da tarih yazımının hiçbir zaman tam anlamıyla nesnel olamayacağından söz eder. Ona göre geçmiş, bugünün tarih kitaplarını üretenlerin koşul ve emellerine göre inşa edilmiştir. Bkz. Jonathan Friedman, "Myth, History and Political Identity", *Cultural Anthropology*, Cilt: 7, Sayı: 2, Mayıs 1992, s. 207. Tarih, bugünü geçmişe damgalamaktadır. Dolayısıyla tüm tarih - çağcıl tarihyazımı dâhil - bir mitolojidir. Bkz. Jonathan Friedman, "The Past in the Future: History and Politics of Identity", *American Anthropologist*, Cilt: 94, Sayı: 4, Aralık 1992, s. 837.

¹⁷ Jenkins, *a.g.e.*, s. 29. Bilgi-iktidar ilişkisi konusunda postmodernist tezler ve bu tezlerin eleştirisi konusunda bkz. Evans, *a.g.e.*, s. 195-226.

¹⁸ Veya böyle bir sorunun anlamlılığı/anlamsızlığı.

¹⁹ Peter Heehs, "Myth, History and Theory", *History and Theory*, Cilt: 33, Sayı: 1, Şubat 1994, s. 2.

²⁰ Graham Smith, Vivien Law, Andrew Wilson vd., *Nation-building in the Post-Soviet Borderlands - the Politics of National Identities*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1998), s. 227.

²¹ *Y.a.g.e.*, s. 23.

Mitler, milli kimliğin temel göstergelerinden birini oluşturan tarihsel hafızayı biçimlendiren faktörlerden olup,²² heterojen bir kitleyi birleşik bir millete dönüştürmede işlevseldirler.²³ Mitler, kitlenin ortak yazgısı konusunda bir farkındalığı üretirek/canlandırarak, kültürel oluşlara anlam ve amaçlılık katarak ve kitleyi ötekilerden ayıran sınır çizgilerini netleştirerek tarihsel hafızayı biçimlendirirler.²⁴ Milliyetçi mitler, milletin geçmişini ve dünyadaki yerini seçici olarak aktaran anlatılar olarak tanımlanabilirler.²⁵ Bu anlatıların konularını milleti ve onun geçmiş, şimdi ve gelecekle ilişkisini tanımlayan savaşlar, yıkımlar, dirilişler, uyanışlar, zaferler, altın çağlar, yenilgiler, dirençler ve daha birçok olay, sosyal pratik ve süreç, kişilikler, gelenekler,²⁶ ülke/toprak, soy²⁷ ve medeniyet bağlantıları oluşturabilir. Kuzio'nun ifade ettiği gibi "yeni bir milli kimliğin oluşumu bir miktar mit yapımına başvurmadan olanaksızdır".²⁸ Milliyetçi mitler, rakip etnik grupları düşman olarak etiketleyen bir içeriğe de sahip olabilir, etnik sınır çizgilerini belirginleştirmeye yetinip düşmanlaştırmaya yönelmeyen bir içeriğe de. Mit oluşumunun en temel araçlarından biri ise tarihyazımıdır.

Estonya: Etnik Kimliğe Dayalı Tarihyazımı, Mitleştirme Ve Sembolleştirme

Estonya'da, bağımsızlığın hemen ertesinde, Sovyet tarihyazımına alternatif olarak, etnik kimlik vurgusu yüksek, toprak-etnik kimlik bağı yoğun ve dış olumsuz öteki olarak Sovyet ve/veya Rus kimliğini alan bir tarihyazımının devlet tarafından yoğun bir biçimde desteklenmesi sözkonusu olmuştur.²⁹ Bu doğrultuda ilk yapılan da milli tarihin olabildiğince eski dönemlere çekilmesi (*antiklik miti*) ve eski çağlardan "milli liderlerin" tarih kitaplarına taşınmasıdır (*ata miti*).³⁰ Bu bağlamda, Sovyet tarihyazımında hiç yer almayan; XIII. yüzyıl başında Alman güçlerine karşı yerli köylü nüfusu direniş için örgütleyen ancak toprak kaybına engel olamayan ve şehit düşen *Lembitu*,³¹ yeni tarihyazımı tarafından ilk milli özgürlük savaşçısı ve milletin kadimliğinin bir kanıtı olarak sunulmuştur.³²

²² Taras Kuzio, *Ukraine - State and Nation Building*, (Londra: Routledge, 1998), s. 201.

²³ *Y.a.g.e.*, s. 201.

²⁴ Ya da en azından milliyetçinin mitten beklentisi budur.

²⁵ Bu tanım Duncan S. A. Bell'in mit tanımından esinlenilerek oluşturulmuştur. Bkz. Duncan S. A. Bell, "Mythscapes, Memory, Mythology and National Identity", *British Journal of Sociology*, Cilt: 54, Sayı: 1, Mart 2003, s. 75. Ancak Bell, her mit inşa sürecini bir geçmiş inşa süreci olarak tasavvur etmekte, böylelikle son tahlilde mitin gerçeği yansıtabilme olasılığını reddetmiş olmaktadır.

²⁶ *Y.a.g.m.*, s. 75.

²⁷ Antony D. Smith, *Milli Kimlik*, çev. Bahadır Sina Şener, (İstanbul, İletişim Yayınları, 2004).

²⁸ Kuzio, *a.g.m.*, s. 246-247.

²⁹ Ancak Estonyalıların yeni tarihyazımının oluşturulması ve Estonya'daki eğitim kurumlarının müfredat içeriklerinin değiştirilmesi konusundaki talepleri 1986 yılına kadar uzanmaktadır. 1986 yılında gerçekleşen Tüm Birlik Tarih Öğretmenleri Konferansı'nda Estonyalı katılımcıların bu yöndeki reform önerisi reddedilmiştir. Bkz. Ahonen, *a.g.m.*, s. 182.

³⁰ Smith, Law, Wilson vd., *a.g.e.*, s. 25.

³¹ Toivo U. Raun, *Estonia and Estonians*, (Stanford: Hoover Institution Press, 2001), s. 16.

³² Ahonen, *a.g.m.*, s. 182.

Kalevipoeg'in Getirdiği Tarihyazımı

Lembitu'ya benzer bir biçimde Estonya Uyanış Çağı olarak adlandırılan dönemde (1850–1918) Johann Gottfried Herder'in (1744–1803) etkisiyle romantik milliyetçiliğin Estonya yazınına yerleşmesinin³³ sonucunda gerçekleşen mitleştirmeler, tıpkı üretildikleri zamanlarda olduğu gibi, Sovyet sonrası dönemde de milletin kadimliğinin kanıtları olarak sunulmuştur. F.R. Kreutzwald'ın Estonya anonim halk öykülerini derlediği ve 1868 yılında basılan *Kalevipoeg* (Kalev'in Oğlu) kitabı³⁴ bu konuda en belirgin örnektir. Öykünün başında Kalev, hatırlanmayacak kadar eski bir tarihte Estonya'ya dev bir kartalın kanatlarında gelmekte ve kral olmaktadır. O ölünce tahta oğlu geçer. Kalev'in oğlu Estonyalıları kölelikten kurtarmayı başarır ancak savaş yorgunu dev, düşmanlar tarafından tuzağa düşürülür. Buna rağmen öykü kötü sonla bitmez.³⁵ Öykünün son sözleri, Kalev'in³⁶ bir gün mutlaka çocuklarına [yani Estonya milletine] mutluluk getirmek için "eve" [yani Estonya'ya] geri geleceğini ve Estonya'nın hayatını yenibaştan kuracağını temin eder.³⁷

1918 tarihli Estonya Bağımsızlık Bildirgesi kısaca bu destansı öyküden yola çıkmış ve Kalev'in "eve geri geldiğini" şu sözlerle ilan etmiştir: "Nesilden nesile Estonyalılar diğer milletler tarafından esir edilmelerine ve baskı altında tutulmalarına rağmen, bir gün 'Kalev'in çocuklarına mutluluk getirmek için eve geleceği konusundaki gizli umudu diri tutmuşlardır... Şimdi o gün gelmiştir..."³⁸ Sovyet sonrası bağımsız Estonya devleti de 1918 tarihli Estonya Bağımsızlık Bildirgesi'nde yer alan *misyon mitini*³⁹ aynen korumakta, aynı zamanda Kalev'le sunulan *antiklik*, *altın çağ*⁴⁰ ve *anayurt mitlerinden*⁴¹ yararlanmayı sürdürmektedir.⁴² Ayrıca Kalev'in bir tarihsel kişilik değil bir destan kahramanı olması, örneğin tarihsel bir kişilik olan *Lembitu* karşısında onun güncel tarihyazımındaki önemini

³³ Herder'in gençlik yıllarını 1760'larda Riga ve Livonya'da geçirdiği ve Estonya halk şarkılarını derleme çalışmaları yürüttüğü de unutulmamalıdır. Bu kitabın Fin destanı Kalevala ile benzerlik ve farklılıklarının ve birbiriyle ilişkisinin tartışıldığı iki çalışma için bkz. Jaan Puhvel, "Finnish Kalevala and Estonian Kalevipoeg", *Estonian Literary Magazine*, Sayı: 17, Sonbahar 2003, <<http://elm.einst.ee/issue/17/finnish-kalevala-and-estonian-kalevipoeg>>, (16.06.2008). Eduard Laugaste, "The Kalevala and Kalevipoeg", Lauri Honko (der.), *Religion, Myth and Folklore in the World's Epics*, (New York: Mouton De Gruyter, 1990), s. 265–286.

³⁴ Bu kitabın İngilizce çevirisi W. F. Kirby tarafından yapılmış ve 1895 yılında "Estonya'nın Kahramanı" başlıklı kitabın bir bölümü olarak yayınlanmıştır. Bkz. W. F. Kirby, *The Hero of Esthonia and Other Studies in the Romantic Literature of that Country*, (Londra, John C. Nimmo, 1895), <<http://www.sacred-texts.com/neu/hoef/hoef1-00.htm>>, (16.06.2008).

³⁵ "Kalev's Son – an Abridged Account of Estonia's Influential 19th Century Epic, the Kalevipoeg", <<http://www.balticsww.com/kalev.htm>>, (16.06.2008).

³⁶ Kalev'in oğluna da Kalev ismi verilmektedir.

³⁷ Bkz. Kirby, *The Hero of Esthonia*..., <<http://www.sacred-texts.com/neu/hoef/hoef1-00.htm>>.

³⁸ "Estonian Declaration of Independence, 24 February 1998", *Estonya Devlet Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi*, <<http://www.president.ee/en/estonia/>>, (16.06.2008).

³⁹ Kalev'in çocuklarına mutluluk getirmek için eve gelmesini "bir gün" gerçekleştirme ideali, misyon miti bağlamında değerlendirilebilir.

⁴⁰ Kalev'in krallığı döneminin mutlu Estonyası, altın çağ mitinin bir tezahürüdür.

⁴¹ Çünkü Estonyalıların atası Kalev, destana göre hatırlanmayacak kadar eski bir tarihte anayurt Estonya'dadır.

⁴² "Kalev'in Oğlu" öyküsünün yarattığı antiklik miti konusunda bkz. Kristin Kuutma, "Cultural Identity, Nationalism and Changes in Singing Traditions", <<http://haldjas.folklore.ee/Folklore/vol2/ident.htm>>, (16.06.2008).

zayıflatmamaktadır. Çünkü Kalev'i F.R. Kreutzwald derlese de milliyetçi iddia, onu sözlü geleneğin; yani halkın yaratmış olduğu görüşüne vurgu yapmaktadır.⁴³ Kimlik politikasının araçlaştırdığı bir tarihyazımı için önemli olan da Kalev'in var olup olmaması değil, Kalev'i belirsiz bir tarihte halkın yaratabilmiş olmasıdır.

Tarihsel Dost ve Düşmanları Yeniden Tasnif

Estonya'da Sovyet sonrası süreçte devlet destekli olarak yürütülen tarihyazımı, ikinci olarak tarihsel dost ve düşmanları yeniden sınıflandırma gayreti içine girmiştir. Sovyet tarihyazımı Estonya'da İsveç egemenliğindeki dönemi (XVII. yüzyıl) işgal dönemi olarak adlandırıp, Çarlık Rusyası hâkimiyetindeki dönemi (XVIII. yüzyıl) Estonyalı-Rus dostluğu bağlamında değerlendirirken, yeni tarihyazımı İsveç egemenliğindeki yılların kültürel gelişmeye katkısını vurgulayıp bu dönemi olumlama, Çarlık egemenliğindeki dönemi ise Estonya köylülerine yapılan baskılarla tanımlamıştır.⁴⁴

Estonya tarihyazımının yeni dost-düşman tasnifleri büyük ölçüde 1918–1940 arası bağımsız Estonya devletince savunulan tarihsel anlayışla benzeşmektedir. İki dünya savaşı arasındaki bağımsızlık yıllarında, Estonya'ya çağrılan Finli tarihçi Arno Vedenberg'in etkisiyle Estonya'nın İskandinav kimliğinin vurgulandığı, İsveç hükümlerinin Çarlık Rusyası ve Baltık Alman baskıları karşısında "eski iyi zamanlar"⁴⁵ olarak sunulduğu bir mitleştirme süreci (*iyi zamanlar miti*) baskın konumdaydı.⁴⁶ 1991 sonrasında da, tıpkı iki dünya savaşı arasındaki dönemde olduğu gibi, Estonya tarih müfredatında İsveçlilerin 1632'de Tartu Üniversitesi'ni kurmaları⁴⁷ ve Estonya'da anadilde eğitim veren okullar açmaları gibi adımları sıklıkla övülmüştür.⁴⁸ Hatta bu yaklaşımın bir uzantısı olarak, 1995 yılında dönemin ABD Büyükelçisi Toomas Hendrik Ilves, Baltık Bölgesi'ni "Eski Sovyet Bölgesi" değil "Eski İsveç İmparatorluğu Bölgesi" olarak tanımlamanın daha uygun olacağını ifade etmiştir.⁴⁹ Estonya'yı Kuzey ülkelerine kimlik düzleminde

⁴³ Bazı araştırmacılar, Kreutzwald'ın eserinde kullanılan sözlü gelenek unsurlarının, eserin yansından azında yer aldığı görüşünü savunmaktadırlar. Bu görüşün doğal sonucu, *Kalevipoeg*'in halkın değil Kreutzwald'ın "icadı" olduğudur. Bkz. Slade Carter, "Narratives of Estonian Nationalism", *Pro Ethnologia*, Sayı: 4, 1996, <<http://www.erm.ee/?node=138>>, (22.06.2008). Kuşkusuz böyle bir görüş, Milli Uyanış Çağı'nın milli kimlik oluşturma konusunda kurucu işlevi açısından milliyetçi tezler tarafından bir kanıt olarak sunulabilir. Ancak böyle bir sunuş, ironik bir biçimde milletin kadimliğinin sorgulanması anlamına gelecektir.

⁴⁴ Ahonen, *a.g.m.*, s. 182.

⁴⁵ David J. Smith, bu mitin günümüz bağımsız Estonyası'nda etnik Estonyalıların kolektif hafızalarında yer aldığını ifade etmektedir. Bkz. David J. Smith, *Estonia – Independence and European Integration*, (Londra, Routledge, 2001), s. 4.

⁴⁶ Johan Eellend, "A History That Needs to be Written", Egle Rindzevičute (der.), *Contemporary Change in Estonia*, (Huddinge, Baltic and East European Graduate School, 2004), s. 72.

⁴⁷ "Facts about the History of the University of Tartu", *Tartu Üniversitesi Resmi İnternet Sitesi*, <<http://www.ut.ee/general/history>>, (13.06.2008).

⁴⁸ Gregory Feldman, "Shifting the Perspective on Identity Discourse in Estonia", *Journal of Baltic Studies*, Cilt: 31, Sayı: 4, Kış 2000, s. 417. Sovyet sonrası Estonya'nın önemli devlet adamı ve tarihçilerinden Mart Laar da aynı görüşü savunmaktadır. Bkz. Mart Laar, *War in the Woods: Estonia's Struggle for Survival, 1944–1956*, (Washington, The Compass Press, 1992), s. 3.

⁴⁹ Toomas Hendrik Ilves, "The Baltic States: Back to Europe through the University of Washington", Address to the University of Washington Baltic Studies Program, Seattle, Washington, 20 Haziran 1995, <<http://depts.washington.edu/baltic/newsletter/ilvesaddress.html>>, (13.06.2008).

yakınlaştırmayı hedefleyen bu yaklaşımın, İsveç ve Finlandiya ile ekonomik ilişkileri geliştirmeye yönelik ekonomik ajandanın etkin bir biçimde uygulanabilmesi için tasarlanmış olması muhtemeldir.⁵⁰

Sömürü Mitinin İnşası ve Sovyet Tarihinin Yeniden Yazılması

Estonya'da devlet destekli tarihyazımında İsveç İmparatorluğu yüceltilirken, Çarlık Rusyası, büyük ölçüde topraksız köylülükle örtüşen etnik Estonyalılara, Alman toprak sahibi sınıfın uyguladığı sömürüye uygun zemin oluşturduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir.⁵¹ Bir diğer ifadeyle *sömürü miti*, Almanlarla birlikte Çarlık Rusyası'nı işaret etmek için kullanılmış, Çarlık Rusyası'nın 1880 sonrasında uygulamaya koyduğu Ruslaştırma Politikası ise bu mitin "gerçeklik" iddiasının temel dayanaklarından biri konumuna taşınmıştır. 1998 yılında AB'ye tam üyelik müzakerelerine başlanması ile devlet tarafından daha da ön plana çıkarılmaya çalışılan Avrupalılık kimliği⁵² ve Almanya ile artan etkileşim,⁵³ tarihyazımında bir "unutma" sürecini yaratmış, sonuçta Alman toprak sahibi sınıfın Estonya köylülüğüne baskısı gözardı edilmeye başlamış,⁵⁴ böylelikle Çarlık Rusyası, sömürü mitinin hedefi noktasında "yalnızlaşmıştır".

Sovyet sonrası Estonya'da devlet bağlamı tarihyazımının yeniden yorumladığı bir diğer tarihsel dönem de 1918–1940 arası bağımsızlık yıllarıdır. Bu dönem Sovyet tarihyazımı tarafından "komünizme giden yolda geçici bir aksilik" olarak yorumlanmaktaydı. Sovyet sonrası Estonya tarihyazımı ise bir taraftan bağımsızlık yıllarını yüceltip, yeniden kazanılan bağımsızlığı bu dönemin restorasyonu olarak sunmuş, diğer taraftan da Sovyet tarihyazımının tam aksine bu kez 1940–1991 dönemini "milli devletin tarihsel açıdan kaçınılmaz yükselişini engelleyen bir dönem" olarak değerlendirmiştir.⁵⁵

Sovyet sonrası Estonya'da devlet destekli tarihyazımının temel odak noktası ise hiç kuşkusuz Sovyet dönemi olmuştur.⁵⁶ Bu bağlamda, Sovyet tarihyazımına göre "Sovyet halklarının mutlu ailesinin genişlemesi" ve özgürleşme adımı olarak sunulan⁵⁷ ve Estonya'da kitleler tarafından desteklendiği iddia edilen⁵⁸ Estonya'ya 1940 yılında Sovyet kuvvetlerinin girişi, yeni tarihyazımında "işgal"

⁵⁰ Bu konuda bkz. Feldman, *a.g.m.*, s. 417-418.

⁵¹ Ahonen, *a.g.m.*, s. 182.

⁵² Feldman, *a.g.m.*, s. 414-416.

⁵³ Estonya-Almanya ilişkileri konusunda bkz. <www.estemb.de/eng/estonia_and_germany>, (13.06.2008).

⁵⁴ Eellend, aynı unutturma politikasının Sovyet sonrası Estonya tarihyazımı tarafından, 1941 Alman İşgali konusunda da uygulandığı görüşündedir. Bkz. Eellend, *a.g.m.*, s. 77.

⁵⁵ Ahonen, *a.g.m.*, s. 183.

⁵⁶ Eellend, *a.g.m.*, s. 77.

⁵⁷ 1952 basımı "Sovyet Estonyası Tarihi" kitabı Estonya'nın SSCB'ye dâhil edilmesini şöyle açıklamaktadır: "Estonya halkı yoldaş Stalin'in etrafında toplanmıştır. Yoldaş Stalin'de büyük liderlerini, en iyi arkadaşlarını ve öğretmenlerini görür. Ona Estonya halkı tüm zaferler ve başarılar için minnet borçludur..." Bkz. Hain Rebas, "Dependence and Opposition. Problems in Soviet Estonian Historiography in the Late 1940s and Early 1950s", *Journal of Baltic Studies*, Cilt: 36, Sayı: 4, Kış 2005, s. 423.

⁵⁸ Andrus Park, "History, Lying and Moral Responsibility", *History and Theory*, Cilt: 29, Sayı: 3, Ekim 1990, s. 326.

olarak tanımlanmıştır.⁵⁹ Sovyet tarihyazımında hiç sözedilmeyen 23 Ağustos 1939 tarihli Molotov-Ribbentrop Anlaşması⁶⁰ ve bu anlaşmanın Doğu Avrupa'yı SSCB ve Nazi Almanyası arasında nüfuz alanlarına bölen ve Estonya'yı SSCB ekseninde bırakan gizli ek protokolü⁶¹ Sovyet sonrası Estonya tarihyazımında SSCB ve Nazi Almanyası'nın⁶² bir komplosu olarak değerlendirilmiştir.⁶³ Sovyet tarihyazımında söz edilmeyen 1941, 1944 ve 1949 sürgünleri, yeni tarihyazımında "Stalin terörü", olarak etiketlenmiştir.⁶⁴ Sovyet yılları, *öteki ve eziyet çekme mitleriyle* yorumlanmış, bağımsızlık ise "yeniden özgürleşme" olarak sunulmuştur.

Sovyet dönemi odaklı olarak yürütülen tarihyazını çalışmaları Estonya'da üç kurum aracılığıyla gerçekleşmiştir: Baskı Politikalarının İncelenmesi Estonya Devlet Komisyonu, (BPIEDK)⁶⁵ İnsanlığa Karşı Suçları Soruşturma Estonya Uluslararası Komisyonu (İKSSEUK)⁶⁶ ve S-Keskus (Alman ve Sovyet İşgal Dönemleri Araştırma Merkezi).⁶⁷ BPIEDK 1991'de Estonya Parlamentosu tarafından, "Estonya Cumhuriyeti topraklarında işgalci güçler tarafından girilen şiddet eylemlerini ve Estonya halkına verilen ekonomik hasarı tespit etme" göreviyle kurulmuştur.⁶⁸ Komisyon on iki yılı aşkın çalışmaların neticesinde 2004 yılında Komisyon Başkanı Vella Salo'nun önsözünü "Beyaz Kitap"ı yayınlamıştır. Kitapta, Estonya'da 1940–1941 yılları arasındaki Sovyet, 1941–1944 yılları arasındaki Alman⁶⁹ ve 1944–1991 yılları arasındaki yine Sovyet hâkimiyet

⁵⁹ Estonyalı tarihçi Lauri Vahtre, "işgal tezi" doğrultusunda Estonya'da yerleşik Rus öğrencilere yönelik olarak bir tarih kitabı hazırlamaktadır. Vahtre'ye göre bu kitap "yalanlar tarihini temizleyecektir". Bkz. "Russian-Estonian Dispute: WWII – Liberation or Occupation?", *Russia Today*, 7 Mayıs 2007, <<http://russiatoday.ru/news/news/4830>>, (19.06.2008). Estonya devletinin Sovyet dönemiyle ilgili resmi görüşü için bkz. "Estonia Today – 22 September 1944: From One Occupation to Another", *Fact Sheet*, Eylül 2006, <http://web-static.vm.ee/static/failed/007/22_september_1944.pdf>, (19.06.2008).

⁶⁰ Park, "History, Lying and...", s. 325.

⁶¹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, (Cilt: 1-2: 1914-1995), (İstanbul: Alkım Yayınevi, 2005), s. 302.

⁶² Kuşkusuz komplo vurgusunun hedefi Nazi Almanyası'ndan ziyade SSCB olmuştur.

⁶³ Bu konuda Sovyet sonrası Rus tarihyazını (örneğin Yuri Yemelyanov, Mikhail Krysin, Eugene Kulkov, Mikhail Myagkov ve Oleg Rzhеşevski gibi tarihçilerin konuyla ilgili eserleri) büyük ölçüde Sovyet geleneğini sürdürmekte ve Molotov-Ribbentrop Pakti'ni ve bu pakt sonucunda Estonya, Letonya ve Litvanya'ya Sovyet birliklerinin yerleşmesini bir işgal olarak değerlendirmemekte ve süreci "katılım" kavramıyla açıklamaya devam etmektedir. Bkz. Boris Sokolov, *The Baltic States in 1939–1945 in Russian Historiography: Counter Nationalism*, International Conference on Totalitarian Regimes in the Baltic: Research Findings and Issues, 3–4, Riga, Haziran 2004, s. 92–93. Ayrıca bkz. "Spiegel Interview with Estonian President Toomas Hendrik Ilves – 'We Want to Re-write History'", *Spiegel Online*, 26 Haziran 2007, <<http://www.spiegel.de/international/europe/0,1518,490811,00.html>>, (15.06.2008).

⁶⁴ Ahonen, *a.g.m.*, s. 182.

⁶⁵ Estonya Dili: *Okupatsioonide Repressiivoliitika Uurimise Riiklik Komisjon*, Bkz. <<http://www.ushmm.org/assets/estonia.htm>>, (11.06.2008).

⁶⁶ Estonya Dili: *Inimsusevastaste Kuritegude Uurimise Eesti Rahvusvahelise Komisjon*.

⁶⁷ Daina Bleiere, *Post-War Period (1944–1953) in the History of the Baltic States: Current Research Trends and Problems*, International Conference on Totalitarian Regimes in the Baltic: Research Findings and Issues, Riga, 3–4 Haziran 2004, s. 209.

⁶⁸ <<http://www.ushmm.org/assets/estonia.htm>>.

⁶⁹ Estonya'nın Nazi Almanyası hâkimiyeti altındaki dönem Eylül 1941-Ekim 1944 arasıdır. Bkz. Andres Tarand, "The Soviet Period", Jean-Jacques Subrenat (der.), *Estonia – Identity and Independence*, (Amsterdam: Rodopi, 2004), s. 137.

dönemleri, "işgal dönemleri" olarak adlandırılıp; nüfus, kültür, çevre ve ekonomi alanında uğranılan zararlar yönlerinden incelenmiştir.⁷⁰

İKSSEUK ise 2 Ekim 1998'de dönemin Devlet Başkanı Lennart Meri tarafından kurulmuştur. Temel hedefi, "Sovyet ve Nazi Almanyası işgal yıllarında Estonya yurttaşlarına veya Estonya Cumhuriyeti ülkesinde girişilen insanlığa karşı suçların soruşturulması" olarak saptanmıştır.⁷¹ Komisyon, BPIEDK'dan "işgal yıllarının" insanlığa karşı suçlar gibi özel bir sahasında uzmanlaşması ve bir devlet kurumuna resmi olarak bağlı olmaması bakımından ayrılmaktadır.⁷² Nitekim Komisyon'un bir yargı organı niteliğine sahip olmaması,⁷³ onun yegâne işlevini devlet destekli bir tarihyazımı birimi olma noktasında tutmaktadır. Komisyon, 1940–1941 yılları arasındaki Sovyet, 1941–1944 yılları arasındaki Alman işgal yıllarına ilişkin çalışmalarını, 2006 yılında "Estonya 1940–1945: İnsanlığa Karşı Suçları Soruşturma Estonya Uluslararası Komisyonu Raporları" başlıklı kitapta toplamıştır.⁷⁴ Komisyonun 1944–1991 yılları arasındaki Sovyet hâkimiyet dönemi ile ilgili çalışmaları sürmektedir.⁷⁵

S-Keskus (Çağdaş Tarih Araştırmaları Merkezi) ise yine Sovyet dönemi Estonyası ile ilgili araştırmalar yürütme hedefine yönelik olarak 22 Kasım 1996 tarihinde kurulmuştur.⁷⁶ S-Keskus, Sovyet dönemi Estonya üzerine birçok araştırma projesi⁷⁷ örgütlemekte, bilimsel sempozyum, konferans ve seminerler düzenlemekte ve yayıncılık faaliyetleri yürütmektedir.⁷⁸

Estonya'da Sovyet sonrası tarihyazımı Sovyet dönemini "işgal" olarak yeniden yorumlarken, Sovyet tarihyazımının "Nazi işbirlikçileri" olarak etiketlediği 1941'den itibaren Sovyet kuvvetlerine karşı gerilla savaşı veren Orman Kardeşleri Örgütü'nü⁷⁹ (Estonya dili: *Metsavennad*), özgürlük savaşçıları olarak sunmaktadır.⁸⁰

⁷⁰ *The White Book – Losses Inflicted on the Estonian Nation by Occupation Regimes 1940–1991*, (Tallinn: Estonian Encyclopaedia Publishers, 2004).

⁷¹ "Introduction", *İnsanlığa Karşı Suçları Soruşturma Estonya Uluslararası Komisyonu Resmi İnternet Sitesi*, <<http://www.historycommission.ee/temp/index.htm>>, (15.06.2008).

⁷² <<http://www.ushmm.org/assets/estonia.htm>>.

⁷³ <<http://www.historycommission.ee/temp/index.htm>>.

⁷⁴ *Estonia 1940–1945: Reports of the Estonian International Commission for the Investigation of Crimes against Humanity*, (Tallinn: Estonian Foundation for the Investigation of Crimes Against Humanity, 2006).

⁷⁵ <<http://www.historycommission.ee/temp/index.htm>>.

⁷⁶ Aigi Rahi, "On the Current State of Research into Soviet and Nazi Repressions in Estonia", <http://www.history.ee/register/doc/artikkel_1.html#1>, (18.06.2008).

⁷⁷ Örneğin 1940–1991 Arası Estonya'da Sovyet Güç Kurumları, 1940 ve 1950'lerde Estonya'da KGB Etkinlikleri, Estonya'da Savaş ve Güvenlik Politikası Tarihi, 1940–1955 Arası Estonya Kültür Politikası, Özgürlük Sözlüğü, Milli Özgürlük Hareketi ve Bastırılışı başlıklı araştırma projeleri bu çerçevede değerlendirilebilir. Bkz. "S-Centre's Projects", *S-Keskus Kurumu İnternet Sitesi*, <<http://www.s-keskus.arhiiv.ee/eng/next.htm>>, (18.06.2008).

⁷⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. <<http://www.s-keskus.arhiiv.ee/eng/next.htm>>.

⁷⁹ Örgüt 1956 yılında etkinliğini yitirmiştir. Örgütün son temsilcisi olarak kabul edilen August Sabbe ise 1978'de öldürülmüştür. Bkz. Andres Tarand, "The Soviet Period", Jean-Jacques Subrenat (der.), *Estonia – Identity and...*, s. 144.

⁸⁰ Örneğin Andrew Adamson ve Sulev Valdmaa'nın, Estonya'da devlet okullarında okutulan 1999 yılı basımı tarih kitabı. Bkz. Sirkka Ahonen, *Stereotypes of Peoples and Politics in Estonian and Finnish History Textbooks*, European Standing Conference of History Teachers Associations, (Bulletin Nr 14/2001), <<http://mitya.bos.ru/euroclio/world/estfinster.html>>, (21.06.2008). Ayrıca Mart Laar'ın "Ormanda Savaş: Estonya'nın Varoluş İçin Mücadelesi, 1944–1956" başlıklı kitabı da bu tarihtir.

Bu tarihyazımı anlayışı, Orman Kardeşleri Örgütü'nün Nazi desteği aramasını, işgale karşı mücadelenin ve özgürlük savaşının bir gereği olarak değerlendirmektedir.⁸¹

Estonya'da Sovyet sonrası tarihyazımının bir diğer mitleştirilmesi de Sovyet sonrası bağımsızlığın kazanılması konusundadır. Sovyet sonrası Estonya tarihyazımı, Estonya'nın bağımsızlığı kazanma sürecinin başlangıcını "Şarkı Devrimi" olarak mitleştirmekte,⁸² 1988'de gerçekleştirilen Şarkı Festivalleri'nin⁸³ milli bilinci yükselttiği ve son tahlilde bağımsızlığı elde etme yolunda direnişi perçinlediği görüşünü işlemektedir. Örneğin Sovyet sonrası Estonya'nın tanınmış tarihçisi ve devlet adamı Mart Laar, 10-11 Haziran ve 11 Eylül 1988 tarihlerinde gerçekleşen "Şarkı Festivalleri"⁸⁴ hakkında şunu söylemektedir: "...Bir tarihçi olarak şunu düşündüm: 100 yıl önce ilk milli şarkı festivalinde toplanan ve ilk kez Estonyalı olduğunun bilincine erişen ülke halkını [bugün] birleştiren şey muhtemelen aynı histi. Bu gerçek bir uyanıştı..."⁸⁵

Kazakistan Tarihyazımı: Soy Vurgusuyla Etnik Hoşgörü Arasındaki Denge

Kissane'nin ifade ettiği gibi XX. yüzyılın neredeyse bütününde Kazakistan'da tarihyazımının muzaffer güçleri Sovyet otoriteleriydi. Bu bağlamda, Marksizm-Leninizm'in ideallerini destekleyen bir tarihyazımı anlayışı devlet aygıtı aracılığıyla - özellikle de devletin tarih anlayışını belirleyip yayan Moskova'daki Eğitim Bakanlığı kanalıyla - kurumsallaştırılmış, Kazakistan SSC'deki yoğun Rus varlığı Kazakların gönüllülüğü söylemiyle meşrulaştırılmaya çalışılmıştı.⁸⁶ Sovyet

yorumuna örnek olarak gösterilebilir. Mart Laar, *War in the Woods: Estonia's Struggle for Survival, 1944-1956*, (Washington: The Compass Press, 1992).

⁸¹ Ahonen, *Stereotypes of Peoples and...*, <<http://mitya.bos.ru/euroclio/world/estfinster.html>>.

⁸² Bu mitleştirme, Estonya sineması tarafından da işlenmektedir. ABD'deki Estonya diasporasından James ve Maureen Tusty'nin yönetmenliğini yaptığı "Şarkı Devrimi" isimli belgesel film bu duruma örnektir. 2008 yılında gösterime giren film James Tusty'nin ifadesiyle "XX. yüzyılın en güçlü imparatorluklardan birini dize getiren, şiddete yer vermeyen bir devrimin hikâyesini" işlemektedir. "How Estonia Sung a Revolution – Film Explores Voices of Oppressed", *Sun-Sentinel Broward Edition*, 16 Nisan 2008, s. 5. Filmin internet sitesi için bkz. <<http://www.singingrevolution.com>>, (28.06.2008).

⁸³ Bugünün Estonya topraklarında şarkı festivali ilk kez *Esti Postimees* gazetesi editörü Johann Voldemar Jannsen tarafından 1869 yılında gerçekleştirilmiştir. Beş yılda bir gerçekleştirilen festivaller gittikçe "milli" bir karakter kazanmaya başlamıştır. Örneğin yedinci festivalde müzikler sadece Estonyalı bestecilerin eserlerinden oluşmuştur. Bkz. Carter, *a.g.m.*, <<http://www.erm.ee/?node=138>>. Bu geleneğin "milli karakteri" Sovyet döneminde de zaman zaman ön plana çıkmıştır. Örneğin 1960'tan sonra dört yılda bir düzenlenen Tallinn Şarkı Festivalleri'nin finalleri, besteci Gustav Ernesaks'nin resmi programlarda hiç görünmeyen ve Estonya'nın gayresmi milli marşı kabul edilen "Atayurdum, Sevgilim" (Estonya dili: *Mu isamaa on minu arm*) şarkısıyla yapılmıştır. Bkz. Henri Vogt, *Between Utopia and Disillusionment: a Narrative of the Political Transformation in Eastern Europe*, (New York: Berkahn Books, 2004), s. 26.

⁸⁴ 11 Eylül 1988 tarihinde gerçekleşen festivalde sonranın Estonya'nın Birleşmiş Milletler nezdindeki büyükelçisi ve dışişleri bakanı olacak Trivimi Velliste yaptığı konuşmada şu sözleriyle açıkça bağımsızlık istemini seslendirmiştir: "Estonya milletinin gelecekte varolması kendi devleti olmadan olanaksızdır." Bkz. Vogt, *a.g.e.*, s. 26.

⁸⁵ Mart Laar, "The Restoration of Independence in Estonia", Jean-Jacques Subrenat (der.), *Estonia – Identity and...*, s. 232.

⁸⁶ Carolyn Kissane, "History Education in Transit: Where to for Kazakhstan?", *Comparative Education*, Cilt: 41, Sayı: 1, Şubat 2005, s. 48.

tarihyazımında Kazak halkının göçebe medeniyeti hesaba katılmamış, kültürel gelişme sadece yerleşik hayat ve iktisat ile ilişkilendirilmişti.⁸⁷ Bu yaklaşımın doğal sonucu, sözkonusu dönemde ata mitinin Sovyet iyi zamanını vurgulayan yeni mitlerle değiştirilmesiydi. Örneğin Kazak baturlarının, *bilerin* (klan liderleri) ve diğer ataların adları bile yasaklı hale getirilirken, bölgedeki Rus yerleşimlerin, Sovyet kültür ve endüstrileşmesinin olumlu yanları vurgulanarak tarihsel derinliği sınırlı yeni sadakat noktaları inşa edilmeye çalışılmıştı.⁸⁸

Kazakistan'ın SSCB'den bağımsızlığını kazanması ile birlikte, kazanılan bağımsızlığın meşruiyetinin kanıtlanabilmesi⁸⁹ ve bağımsızlığa anlam katılabilmesi için milli kimliğin yeniden biçimlendirilmesi gerekmektedir.⁹⁰ Bu hedeflere erişebilmek için ülkede devlet merkezli yeni bir tarihyazımı anlayışı merkeze alınmış, yeni mitleştirmeler gerçekleştirilmiştir. Bağımsızlığın kazanıldığı Aralık 1991'in ertesinde hükümete bağlı bir kuruluş olan Kazak Eğitim Akademisi, tarih eğitiminde kullanılan Sovyet dönemi ders kitaplarında ilk kapsamlı değişiklikleri gerçekleştirmiştir.⁹¹ 1995 yılının Haziran ayında⁹² Kazakistan Devlet Başkanı Nazarbayev'in yönetimindeki Devlet Politikası Milli Kurulu'nca "Kazakistan Cumhuriyeti Tarih Bilinci'ni Kurma Belgesi"nin oluşturulması ise devlet destekli yeni tarihyazımı anlayışının kurumsallaşmasında bir dönüm noktasıdır. Belgede saptanan "Kazak halkının geçmişini ve bugününü anlamaya çalışma ihtiyacı" yeni tarihyazımı anlayışının harekete geçirici ilkesi olmuştur.⁹³

Antiklik, Anayurt ve Ata Mitleri

Kazakistan'da bağımsızlık sonrasının yeni tarihyazımı geleneğinin oluşturmaya çalıştığı ilk mitler Estonya'daki duruma benzer bir biçimde *antiklik*, *anayurt* ve *ata* mitleridir. 1995 tarihli "Kazakistan Cumhuriyeti Tarih Bilinci'ni Kurma Belgesi"ne göre "Kazakların devleti, antik çağlardan beri Kazak topraklarında varolan büyük göçer imparatorlukların ve kağanlıkların devamıdır."⁹⁴ Belge böylelikle Kazakların ülke topraklarına ezeli ve ebedi bağlılıklarını vurgulamakta ve günümüz için de, Kazakistan'da ayrıcalıklı bir statüye sahip olmaları gerektiğini zımnen öngörmektedir.⁹⁵

Sovyet sonrası Kazakistan'da devlet destekli tarihyazımında antiklik miti, anayurt ve ata mitleriyle de bağlantılı olarak üç temel üzerine oturtulmaktadır. Birincisi özgünlüğünü göçebe kültürüne borçlu⁹⁶ olan; soy⁹⁷ ve ortak ideal

⁸⁷ *Kazakistan Tarihi – Makaleler*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007), s. 1. Nursultan Nazarbayev, *Tarihin Akışında*, çev. Fatma Arkan ve Serdar Arkan, (İstanbul: Om Kitabevi, 2000), s. 159.

⁸⁸ Kissane, *a.g.m.*, s. 48.

⁸⁹ Kuzio, "History, Memory and...", s. 258.

⁹⁰ Shirin Akiner, *The Formation of Kazakh Identity: From Tribe to Nation-State*, (Londra: Royal Institute of International Affairs, 1995), s. 62.

⁹¹ Kissane, *a.g.m.*, s. 50.

⁹² *Y.a.g.m.*, s. 51.

⁹³ *Kazakistan Tarihi – Makaleler*, s. 2.

⁹⁴ Kissane, *a.g.m.*, s. 52.

⁹⁵ Smith, Law, Wilson vd., *a.g.e.*, s. 146.

⁹⁶ Bkz. Nazarbayev, *a.g.e.*, s. 56.

⁹⁷ *Y.a.g.e.*, s. 27.

vurgusuna dayanan Kazak tarihidir. Bu çerçevede, bir taraftan bozkırın geri kalmışlığı fikri tamamen reddedilmekte; göçebe kültürü üstün bir kültür olarak sunulmaktadır. Diğer taraftan, bağımsızlığın ilk yıllarından itibaren, politik özyönetim kurumu olarak yeniden tanımlanan üçlü cüz yapısı, soy birlikteliği vurgusuyla, Kazak kültürel birliği ve özerkliğinin anahtar sembolü olarak yorumlanmaktadır. Üç cüzün genetik birliğini kanıtlayabilmek ve bu yolla da tüm Kazakları kapsayan bir ortak soy algısı oluşturmak amacıyla SSCB'nin son yıllarından itibaren ülke çapında soy ağaçları kitapları basılmış ve dağıtılmıştır.⁹⁸ "İdeal birliktelik" söyleminin en belirgin kanıtı olarak ise 1726 yılında üç cüzün liderinin Cungar istila tehdidine karşı birleşmeleri gösterilmektedir.⁹⁹ Ortak soy algısına sahip Kazak milletinin inşa ettiği ilk devlet olarak XV. yüzyıl ortalarında kurulan Kazak Hanlığı alınmakta, Sovyet sonrası Kazakistan devletinin 500 yıllık bir devlet geleneğine dayanarak kurulduğu iddia edilmektedir.¹⁰⁰ Böylelikle etnik Kazaklık ile Kazakistan ülkesi arasında sunulmak istenen bağa (*anayurt miti*) da güçlü bir dayanak oluşturulmaktadır.

Kazak antiklik mitinin Kazak Hanlığı vurgusuyla yalnızca beş yüzyıl geriye taşınabilmesi, Sovyet sonrası Kazak tarihyazımını ikinci olarak, daha geniş Türkî Kağanlığı ve Moğol tarihleriyle bütünlük arayışına itmiş, bu yolla en azından 1500 yıllık bir tarihsel derinlik kotarılabilmiştir.¹⁰¹ Bu çerçevede Hunlara ve özellikle de Kore'den Kırım'a kadar çok geniş topraklara yayılmış Göktürk Kağanlığı'na (552–745) yeni tarihyazımında sıklıkla vurgu yapılmış,¹⁰² XII. yüzyıl Moğol istilası "tedhiş" olarak etiketlenmekle birlikte, Moğol devletinin Kazak Hanlığı üzerindeki mirasından övgüyle söz edilmiştir.¹⁰³

Üçüncü olarak ise Kazakistan ülkesindeki arkeolojik bulguların yardımıyla Kazakistan topraklarının tarihi daha da erken çağlara çekilmeye çalışılmıştır. Bir milyon yıllık taş aletlerin Güney Kazakistan'daki arkeolojik kazılarda bulunması, Kazakistan'ın erken ve orta paleolitik çağlarda dünyanın önde gelen yerleşim alanlarından biri olduğu iddiasını kuvvetlendirmek için kullanılmıştır.¹⁰⁴ Benzer bir biçimde 1970'li yıllarda Alma-Ata'nın yakınlarındaki Esik höyüğünde, 1993 yılında Kuzeydoğu Kazakistan'daki Altay dağlarında, 2003 yılında da Batı Kazakistan'daki Atrav'ın dağlık kesiminde gerçekleştirilen arkeolojik kazılarda M.Ö. 2000'li yıllara kadar taşınan ve Sakalara ait olduğu iddia edilen altın elbiseler bulunmuştur.¹⁰⁵ Sözkonusu bulgular, aidiyet iddiasında bulunan Türkî

⁹⁸ Saulesh Esenova, "Soviet Nationality, Identity and Ethnicity in Central Asia: Historic Narratives and Kazakh Ethnic Identity", *Journal of Muslim Minority Affairs*, Cilt: 22, Sayı: 1, 2002, s. 24.

⁹⁹ V. Galiev, "Kazakların Cungar Saldırılarına Karşı Kurtuluş Savaşı", (der.), *Kazakistan Tarihi – Makaleler*, s. 69. Esenova, *a.g.m.*, s. 24.

¹⁰⁰ Kuzio, *a.g.m.*, s. 258. Ayrıca bkz. Azamet Sarsembayev, "Imagined Communities: Kazak Nationalism and Kazakification in the 1990s", *Central Asian Survey*, Cilt: 18, Sayı: 3, Eylül 1999, s. 334-335.

¹⁰¹ Bu konuda bkz. Nazarbayev, *a.g.e.*, s. 8. *Kazakistan Tarihi – Makaleler*, s. 7.

¹⁰² Nazarbayev, *a.g.e.*, s. 60.

¹⁰³ A. Kadyrbayev, "Moğol İstilas Zamanında Kazakistan", (der.), *Kazakistan Tarihi – Makaleler*, s. 29–34.

¹⁰⁴ K. Kaipakar, "Eski Dönemde Kazakistan", (der.), *Kazakistan Tarihi – Makaleler*, s. 8.

¹⁰⁵ "Kazakistan'da Altın Adam", *Milliyet*, 4 Şubat 2005, <<http://www.milliyet.com.tr/2005/02/04/yasam/yas13.html>>, (02.09.2008).

medeniyetin tarihsel derinliğini ve Kazakistan topraklarının tarihin üstün medeniyet ve devletlerine evsahipliği yaptığını kanıtlama konularında araştırılmaktadır.¹⁰⁶

Sovyet sonrası Kazakistan'da *ata miti* ise Kazak Hanlığı, Göktürk Kağanlığı, Moğollar ve Sakalar'dan tarihsel kişiliklerin ve arkeolojik bulguların ön plana çıkarılmasıyla inşa edilmektedir. Örneğin Kazak Hanlığı'nın kurucuları Kerei ve Janibek Hanlar (1465–1480 arası yönetimde), Çarlık Rusyası ve Çin'in çift yönlü baskısına direnmeye çalışan Ablay Han (1771–1781 arası yönetimde)¹⁰⁷ ve Kazak Hanlığı'nın Çarlık Rusyası egemenliği altındaki döneminde, 1847 yılındaki ölümüne kadar Rus güçleriyle savaşan Kenesarı Han (1841–1847 arası yönetimde), *ata miti* bağlamında sunulmakta ve kahramanlaştırılmaktadır.¹⁰⁸ Özellikle Kenesarı Han'ın Çarlık karşıtı isyanı, Sovyet sonrası Kazakistan tarih yazımı tarafından Çarlık otoritesine karşı en büyük meydan okuma, XIX. yüzyıl Kazak tarihinin en önemli olayı ve bir milli özgürlük hareketi olarak sunulmaktadır.¹⁰⁹ Kenesarı Han'ın isyan hareketine toplumsal destek fazla gösterilmekte, böylelikle Kazak milli bilincinin XIX. yüzyılın ortaları gibi erken bir dönemde oluşmuş olduğu kanıtlanmak istenmektedir.¹¹⁰ Bu yolla bir taraftan Kazak cüzlerinin Çarlık Rusyası'na dahlinin gönüllü olmadığı, diğer taraftan da Kazak milletinin Sovyet millet inşa projesinin bir sonucu olarak değil, çok önceleri olduğu; Sovyet dönemine bir meşruiyet kaynağı olarak ihtiyacın olmadığı ispatlanmaya çalışılmaktadır.¹¹¹ Bu iki pratik işlevi yerine getirmesi nedeniyle Kenesarı Han, yeni tarih yazımı tarafından Kazak Hanlığı kurucuları olan Kerei ve Janibek Hanlar'dan bile daha fazla ön plana çıkarılmaktadır.

Kenesarı Han'a ek olarak yeni tarih yazımı tarafından XIX. yüzyıl Kazak şairleri Mahambet Otemisuli (1803–1846) ve Abay Kunanbayev (1845–1904) Kazak milli bilincinin XIX. yüzyıldaki diğer dayanakları olarak tanımlanmakta ve yüceltilmektedir. Otemisuli ve Abay'ın yurtseverlik vurgusuna sahip şiirleri devletin millet inşa projesi bağlamında millet fikrinin kadimliğinin dayanakları olarak sunulmakta;¹¹² bu iki şair, *ata miti* düzleminde kahramanlaştırılmaktadır.

¹⁰⁶ Bu duruma bir örnek için bkz. B. Kumekov, "Kazak Devletinin Oluşumu", (der.), *Kazakistan Tarihi – Makaleler*, s. 54. Ayrıca bkz. O İsmagulov, "Kazak Halkının Etnik Yapısı", (der.), *Kazakistan Tarihi – Makaleler*, s. 39.

¹⁰⁷ Erlan Karin ve Andrei Chebotarev, "The Policy of Kazakhization in State and Government Institutions in Kazakhstan", *Ide-Jetro*, <www.ide.go.jp/English/Publish/Mes/pdf/51_cap2_1.pdf>, (03.09.2008).

¹⁰⁸ "Kazakh Khanate", *Wikipedia*, <http://en.wikipedia.org/wiki/Kazakh_Khanate#Kenesary_Khan_28_1841.E2.80.941_847.29>, (03.09.2008).

¹⁰⁹ Yuriy Malikov, "The Kenesary Kasymov Rebellion (1837–1847): a National Liberation Movement or 'a Protest of Restoration'?", *Nationalities Papers*, Cilt: 33, Sayı: 4, Aralık 2005, s. 569, 576.

¹¹⁰ *Y.a.g.m.*, s. 579. Örneğin 1993 yılında basılan ve Kazakistan'da üniversitelerde okutulan tarih kitabı, Kenesarı Han'ın 20.000 ila 25.000 savaşıya sahip olduğu iddiasındadır. Akişev'in "Kazakistan Tarihi" kitabına göre tüm cüzlerin Kenesarı Han İsyanı'nı desteklediği ifade edilmektedir. Oysa savaşı sayısının 2000 ile sınırlı olduğu, bu savaşçıların da cüz unsurlarından ziyade Kenesarı'ya büyükbabası Ablay Han'dan miras kalan profesyonel savaşı *tulengut*lardan olduğu, dolayısıyla Kenesarı Han'ın isyanına toplumsal desteğin sınırlı bir biçimde yöneldiği tezleri ortaya atılmaktadır. Bkz. *Y.a.g.m.*, s. 575, 579–581, 594.

¹¹¹ *Y.a.g.m.*, s. 579.

¹¹² Jazira Asanova, "Teaching the Canon? Nation-building and Post-Soviet Kazakhstan's Literature Textbooks", *Compare: a Journal of Comparative Education*, Cilt: 37, Sayı: 3, Haziran 2007,

Kazak Hanlarına ve şairlerine ek olarak, Hanlığı oluşturan üç cüzün üç önemli temsilcisi olan Kazibek Bi (orta cüz, 1659–1765), Töle Bi (büyük cüz, 1657–1756), AYTEKE Bi (küçük cüz, 1644–1700) de ortak ata mitinin simgeleri konumuna taşınmaktadır.¹¹³ Göktürk hükümdarlarından Bumin, İstemi, Bilge Kağan ve Kültigin, Sovyet sonrası Kazak tarihyazımının temel belirleyicisi olan Nazabayev tarafından "Kazakistan halklarının gurur duydukları büyük atalar" olarak tanımlanmaktadır.¹¹⁴ Moğol Hükümdarı Cengiz Han'ın Orta Asya'yı istila etmesinin ertesinde Kazak ve Moğol kavimlerinin karışmaları olgusu¹¹⁵ ve Kazak milletinin bir bileşenini oluşturan soylu kast *Ak-Süek*'in (Beyaz Kemik) tarihsel olarak kökenini Cengiz Han'a bağlaması,¹¹⁶ Sovyet sonrası Kazak tarihyazımında Cengiz Han'ın da ata miti bağlamına oturtulması sonucunu vermiştir.¹¹⁷ Son olarak arkeolojik kazıların ortaya çıkardığı "altın adamlar" ise ata mitini antik çağlara dek taşıyabilme konusunda önemli bir işlevi yerine getirmektedirler.

Nazarbayev Kültü

Estonya'dan farklı olarak Kazakistan'da, devlet aygıtı aracılığıyla, uzak geçmişten kişiliklere ek olarak 1990 sonrası bağımsızlığın kazanılması sürecinden bir kişiliğin de ata miti bağlamında kültü kurulmaya çalışılmaktadır. Sovyet sonrası Kazakistan devletinin kurucu lideri Nazarbayev bu çerçevede millet olmanın en önemli sembolü noktasına taşınmakta,¹¹⁸ özellikle gençlik üzerinde eğitim aracılığıyla Nazarbayev'in kişiliği mitleştirilmektedir.¹¹⁹ Ancak bu mitleştirme, Nazarbayev'in etnik Kazaklığından daha çok devlet kuruculuğunu ön plana almakta, Nazarbayev ilk olarak Kazakistan'da yerleşik etnik gruplar üstü bir hakem olarak sunulmaktadır. Nazarbayev'in gerek iç kamuoyuna gerekse uluslararası kamuoyuna yönelik olarak geliştirdiği kültürler, dinler ve etnik gruplar arasındaki hoşgörü söylemi de¹²⁰ etnik gruplar üstü hakem konumunu

<<http://www.informaworld.com/smpp/section?content=a779862649&fulltext=713240928>>, (15.09.2008).

¹¹³ Esenova, *a.g.m.*, s. 24.

¹¹⁴ Nazarbayev, *a.g.e.*, s. 69.

¹¹⁵ O. Ismagulov, "Kazak Halkının...", (der.), *Kazakistan Tarihi – Makaleler*, s. 43.

¹¹⁶ David Collins (der.), *Collected Works of M. A. Czaplicka – Volume 3 - My Siberian Year*, (Londra, Routledge 1999), s. 108.

¹¹⁷ Bu mit, genetik bilimi ile ilişkili güncel bazı araştırma sonuçlarıyla yeniden üretilmektedir. Örneğin Rusya Bilimler Akademisi'nden Dr. Miroslava Derenko liderliğinde uzman bir ekibin yaptığı son araştırmada bugünkü Moğolistan ve çevresinde yaşayan 1437 erkeğin DNA'ları incelenmiştir. "Cengiz Han kromozomunun" en çok Kazaklarda görüldüğü sonucuna varılmıştır. "Cengiz Han'ın 16 Milyon Torunu Var", *Hürriyet*, 22 Mayıs 2007, <<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=6555355>>, (11.09.2008).

¹¹⁸ Nurçin Yıldız, "Yorum: Kazakistan Seçimlerinin Ardından", *USAK Stratejik Gündem*, <<http://www.stratejigundem.com/haber.php?id=14962>>, (14.09.2008).

¹¹⁹ Rinat Saidullin, "Cult of Personality in Kazakhstan Differs from Those in Neighbor States", *Ferghana.ru Haber Ajansı*, 10 Mayıs 2006, <<http://enews.ferghana.ru/article.php?id=1422>>, (14.09.2008).

¹²⁰ Bkz. "Kazakh Head Hails Inter-ethnic Accord on May Day", *Eurasianet*, 2 Mayıs 2001, <<http://www.eurasianet.org/resource/kazakhstan/hypermail/200105/0004.html>>, (04.10.2008). "President Nazarbayev Says Democracy is Our Choice", *Kazakistan ABD Büyükelçiliği Resmi İnternet Sitesi*, 27 Mart 2006, <<http://www.kazakhembus.com/echo25.html>>, (04.10.2008). "Message of the President of the Country to the People of Kazakhstan", *Kazakistan Devlet Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi*, <http://www.akorda.kz/www/w ww_akorda_kz.nsf/sections?OpenForm&id_doc=DD>

perçinlemektedir. İkinci olarak yeni tarihyazımı 1986 Jeltoksan Olayları'nı yöneten kişi olduğunu iddia ederek, direniş miti bağlantısını da inşa etme yoluyla Nazarbayev kültünü bu kez etnik Kazaklar düzleminde daha da dokunulmaz kılmaya çalışmaktadır.¹²¹ Bu durum Kazakistan devlet yönetimine eşzamanlı olarak hâkim olan, devleti etnikleştirme ve etnik kökeninden bağımsız olarak tüm toplumu bütünlleştirme amaçlarının¹²² doğal bir yansımasıdır.

Yeniden Yorumlanan Kahramanlar

Kazakistan'da Sovyet sonrası sürecin devlet merkezli tarihyazımı ata miti çerçevesinde yeni kahramanlar ilan ederken, önceki dönemlerin tarihyazımlarının kahramanlaştırdığı tarihsel kişilikleri de yeniden yorumlamaya tabi tutmuştur. Örneğin XVI. yüzyılın ikinci yarısında, Korkunç İvan'ın Çarlığı sırasında Sibiry'a'nın fethini gerçekleştiren Kozak komutan Yermak Timofeyeviç, Çarlık tarihyazımı ve edebiyatı tarafından kahramanlaştırılmıştı.¹²³ Sovyet sonrası Kazak tarih yazımı tarafından ise Yermak Timofeyeviç artık bir kahraman değil, kahraman karşıtı bir kişilik olarak değerlendirilmekte; ötekileştirme sürecine tabi tutulmaktadır.¹²⁴

Geleceğe Bakarak Geçmişin İhtiyatlı Yorumu

Sovyet sonrası Kazak tarihyazımının bir başka önemli özelliği de Çarlık Rusyası ve Sovyet dönemlerini *sömürü miti* bağlamında yeniden yorumlanması, ancak bu konuda Estonya tarihyazımının aksine ihtiyatlı olmasıdır. Yeni ders kitaplarında "kolonyal baskıcıların neden olduğu trajik hikâyelere" daha fazla yer verilmekte, gerek Çarlık gerekse Sovyet sömürü politikalarının Kazakistan'daki etnik Kazaklar aleyhine gerçekleşen demografik değişimin temel sorumlusu olduğu ifade edilmektedir.¹²⁵ Kazakistan Hükümeti, ülkede kolektifleşme, zengin köylü tabakasını oluşturan *kulakların* tasfiyesi ve büyük açlık dönemleri gibi Sovyet tarihyazımının hasırlatı ettiği konulardaki araştırmalara açık destek vermektedir. Ancak bu yolla oluşması beklenen sömürü mitinin, Rus karşıtı bir bağlama oturmasını demografik kaygılarla (Kazakistan'daki Rus nüfusun yoğunluğu ve kuzey bölgelerde kümelenmesi) istememektedir. Bu nedenle Kazakistan'da devlet destekli yeni tarihyazımı Sovyet dönemini sadece sömürü ve baskı dönemi olarak olumsuz bir biçimde etiketlemekten kaçınmakta, Sovyet

8E076B91B9CB66462572340019E60B&lang=en&L1=L1&L2=L1-10>, (04.10.2008). "Statement by H.E. Mr. Nursultan A. Nazarbayev President of the Republic of Kazakhstan during the General Debate at the Sixty-Second Session of the United Nations General Assembly", *Birleşmiş Milletler Resmi İnternet Sitesi*, 25 Eylül 2007, <<http://www.un.org/webcast/ga/62/2007/pdfs/kazakhstan-en.pdf>>, (04.10.2008).

¹²¹ Rinat Saidullin, "Wishbook with the Imprint of Nursultan Nazarbayev's Palm Restored in Almaty", *Ferghana.ru Haber Ajansı*, 31 Ekim 2007, <<http://enews.ferghana.ru/article.php?id=2202>>, (14.09.2008).

¹²² Jorn Holm-Hansen, "Political Integration in Kazakhstan", Pal Kolsto (der.), *Nation Building and Ethnic Integration in Post-Soviet Societies – an Investigation of Latvia and Kazakhstan*, (Colorado: Westview Press, 1999), s. 223-224.

¹²³ Bkz. Clarence Augustus Manning, "Yermak Timofeyevich in Russian Folk Poetry", *Journal of American Oriental Society*, Cilt: 43, 1923, s. 206.

¹²⁴ Roi Medvedev, "History and Myths", *Russia in Global Affairs*, Cilt: 4, Sayı: 3, Temmuz - Eylül 2006, s. 169.

¹²⁵ Kissane, *a.g.m.*, s. 56, 58.

döneminin Kazak milli bilinci, kültürü ve devleti üzerindeki olumlu etkilerini de vurgulamaktadır. Bir başka ifadeyle, ünlü Rus tarihçi Roy Medvedev'in belirttiği gibi Kazakistan, geleceğine bakarak geçmişini ihtiyatlı bir biçimde incelemektedir. Kazakistan'ın yeni tarihyazımı, Çarlık ve SSCB dönemlerini kötü anılarını vurgulamaktan çekinmemekte, ancak bu kötü anıları ülkede geleceğe dönük bir çekişme aracı yahut çeşitli fobilerin tarihsel dayanağı olarak kullanmamaktadır.¹²⁶

Örneğin Kazakistan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi'ne bağlı Tarih ve Etnoloji Enstitüsü uzmanları tarafından hazırlanan "Kazakistan Tarihi" adlı kitapta özellikle 1929–1931 yılları arasında fakir köylülerin kolektif çiftliklere zorla dâhil edilmesi eleştirilmekte, *kulak*ların mülksüzleştirilmesi ve tahliyesi "terör" olarak etiketlenmekte, bu süreçte yaşanan insan hakları ihlalleri "katliam" olarak tanımlanmaktadır.¹²⁷ Ancak aynı kitapta, SSCB'de Mart 1921'deki X. Parti Kongresi'yle yürürlüğe konulan ekonomi politikası (*Yeni Ekonomi Politikası – Novaya Ekonomičeskaya Politika – Новая экономическая политика*) övülmektedir.¹²⁸ Bu çerçevede iç savaş yıllarında orduyu ve şehirleri besleyebilmek için küçük miktarlar dışında köylünün ürününe el konması anlamına gelen yiyecek taksimi (*prodrazvörstka*)¹²⁹ sisteminin¹³⁰ net ürünün % 20'sinin devlete vergi olarak verilmesini öngören ve üreticilere, ürünleri serbest ticaret koşullarında satma olanağı tanıyan yiyecek vergisi (*prodnalog*)¹³¹ sistemiyle¹³² değiştirilmesi olumlu karşılanmaktadır.¹³³ Benzer bir biçimde Kazakistan SSC'nin kurulması ve cumhuriyette kentleşme ve endüstri alanlarında yaşanan gelişmeler de olumlanmaktadır.¹³⁴ Böylelikle, bağımsızlık öncesi dönemlerin yönetimleri topyekün bir eleştiriye tabi tutulmamakta, topyekün bir Sovyet eleştirisi gerçekleştirilmemektedir.

Çarlık Rusyası ve SSCB yönetimleri altındaki dönemler yeni tarihyazımı tarafından ihtiyatlı ve seçici bir biçimde de olsa sömürü miti bağlamında değerlendirildiğinden, bu dönemlerde Rus-Kazak ilişkilerinde yaşanan dönüm noktaları sömürü mitine uygun olarak yeniden yorumlanmıştır. Örneğin Çarlık ve Sovyet tarihyazımlarının "gönüllü itaat" olarak değerlendirdikleri Kazak beylerinin Çarlık otoritesini tanıma süreci, yeni tarihyazımı tarafından "geçici bir işbirliği" olarak tanımlanmıştır. Bu çerçevede Çarlık Rusyası ile Kazak liderler arasında yapılan ve Kazak bozkırlarını Çarlık Rusyası'na açan 1730 ve 1740 Anlaşmaları, "zorunluluktan kaynaklanan geçici anlaşmalar" olarak yeniden yorumlanmıştır.¹³⁵

¹²⁶ Medvedev, *a.g.m.*, s. 168-169.

¹²⁷ Zh. Abylkhozhin, K. Aldazhumanov ve Yu. Romanov, "Kışla Sosyalizmi Döneminde Kazakistan", (der.), *Kazakistan Tarihi – Makaleler*, s. 138-141.

¹²⁸ Medvedev, *a.g.m.*, s. 132, 135.

¹²⁹ *Prodrazvörstka (продрозвёрстка)* kavramı Rusça'da yiyecek taksimi anlamına gelen *prodavolstvennaya razvörstka (продовольственная развёрстка)* kavramının kısaltılmış halidir.

¹³⁰ Nikolai Shmelev ve Vladimir Popov, *The Turning Point – Revitalizing the Soviet Economy*, (Londra: I.B. Tauris, 1990), s. 5.

¹³¹ *Prodnalog (продналог)* kavramı Rusça'da yiyecek vergisi anlamına gelen *prodavolstvennyy nalog (продовольственный налог)* kavramının kısaltılmış halidir.

¹³² Dusan Pokorny, *Efficiency and Justice in the Industrial World: Volume 1: the Failure of the Soviet Experiment*, (New York: M.E. Sharpe, 1993), s. 36.

¹³³ Abylkhozhin, Aldazhumanov ve Romanov, *a.g.m.*, s. 132.

¹³⁴ *Y.a.g.m.*, s. 133, 143.

¹³⁵ Kuzio, *a.g.m.*, s. 258.

Sovyet tarihyazımı tarafından neredeyse tamamen göz ardı edilmiş olan Alaş-Orda Özerk Hükümeti (1917–1920) üyelerinin itibarlarını iade etmek Sovyet sonrası Kazakistan'da bir devlet politikası haline getirilmiştir.¹³⁶ Sovyet tarihyazımı tarafından Ruslara karşı etnik milliyetçi bir isyan olarak değerlendirilen 1986 yılı Jeltoksan olayları, yeni tarihyazımı tarafından totaliter rejime ve sömürgeciliğe karşı bir meydan okuma¹³⁷ olarak direniş miti düzleminde yeniden yorumlanmıştır. Bu bağlamda örneğin Kazakistan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi'ne bağlı Tarih ve Etnoloji Enstitüsü uzmanları tarafından hazırlanan "Kazakistan Tarihi" adlı kitapta, Jeltoksan olaylarının nedeni ulusal hakları ve onuru yabancı bir diktatörlükten koruma kaygısı olarak açıklanmış, olaylar Kazakistan'ın bağımsızlık mücadelesinde bir aşama olarak sunulmuştur.¹³⁸

Sonuç

Devlet merkezli tarihyazımı süreçleri, bir taraftan devletlere hakim olan milliyetçilik anlayışlarının içerik ve düzeyleri konularında açıklayıcı olabilmekte, diğer taraftan milli kimliklerin oluşum süreçleri üzerinde doğrudan etkilerde bulunabilmektedir.¹³⁹ Bu nedenle, milliyetçilik çalışmalarında, gerek devletlerin milliyetçilik düzey ve içeriklerini saptama konusundaki işleviyle, gerekse milliyetçilik düzleminde yaratması olası sonuçlarıyla, tarihyazımı süreçleri, üzerinde dikkatle durulması gereken bir konu başlığını oluşturmaktadır.

Çalışmada bağımsızlık sonrası dönemde devlet desteğiyle oluşturulan tarihyazımı süreçleri Estonya ve Kazakistan örnekleriyle karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Sonuç olarak, Sovyet deneyimini paylaşan iki devlet olan Estonya ve Kazakistan'da, Sovyet sonrası dönemde tarihyazımı anlayışları birtakım benzerlikler taşımakla birlikte ciddi ölçüde farklılaşmıştır. Her iki devlette, devlet desteğine sahip tarih ekolleri, devletin ve devlete adını veren etnik grubun kadimliği iddiasıyla mitleştirmelere girişmişler, böylelikle devletin meşruiyetinin tarihsel dayanaklarını Sovyet tarihyazımı geleneği eleştirisi üzerinden inşa etmeye çalışmışlardır. Ancak Sovyet sonrası Estonya'da tarihyazımı ve mitleştirmeler etnik kimliği tam olarak merkeze alıp, Rus kimliği karşıtlığı üzerinden yeni kimliklendirmelere yönelirken, aynı dönemde Kazakistan'da sözkonusu süreçlerde etnik dışlayıcılık, devlet yönetimine hakim olan "etnik hoşgörü" söylemine uygun bir biçimde daha sınırlı kalmıştır. Dahası, Kazakistan'da da Sovyet dönemine genel olarak eleştirel yaklaşımla birlikte, Estonya'daki durumun aksine, bu dönemin bazı uygulama ve mitleştirmeleri sahiplenilmiştir.

¹³⁶ Sarsembayev, *a.g.m.*, s. 324.

¹³⁷ M. Kozybaev, "Aralık Vakası (1986, Almaata)", (der.), *Kazakistan Tarihi – Makaleler*, s. 146, 153. Devlet yönetiminin ileri gelenleri de benzer görüşleri sıklıkla ifade etmektedirler. Örneğin Almaata Valisi İmangali Tasmaganbetov'a göre Jeltoksan olayı SSCB topraklarında hüküm süren totaliter sisteme bir tepki ve bağımsızlık arayışı olarak değerlendirilmelidir. Bkz. "1986 December Events Showed People's Striving for Independence", *Kazinform*, 17 Aralık 2006, <<http://inform.kz/showarticle.php?lang=eng&id=147080>>, (03.09.2008).

¹³⁸ Kozybaev, *a.g.m.*, s. 155.

¹³⁹ Bkz. Taras Kuzio, "National Identity and History Writing in Ukraine", *Nationalities Papers*, Cilt: 34, Sayı: 4, Eylül 2006, s. 407.

KAYNAKÇA

- "1986 December Events Showed People's Striving for Independence", *Kazinform*, 17 Aralık 2006, <<http://inform.kz/showarticle.php?lang=eng&id=147080>>, (03.09.2008).
- Ahonen, Sirkka, "Politics of Identity through History Curriculum: Narratives of the Past for Social Exclusion – or Inclusion", *Journal of Curriculum Studies*, Cilt: 33, Sayı: 2, Şubat 2001, s. 179-194.
- Ahonen, Sirkka, *Stereotypes of Peoples and Politics in Estonian and Finnish History Textbooks*, European Standing Conference of History Teachers Associations, (Bulletin Nr 14/2001), <<http://mitya.bos.ru/euroclio/world/estfinster.html>>, (21.06.2008).
- Akiner, Shirin, *The Formation of Kazakh Identity: From Tribe to Nation-State*, (Londra: Royal Institute of International Affairs, 1995).
- Armaoğlu, Fahir, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, (Cilt: 1-2: 1914-1995), (İstanbul: Alkım Yayınevi, 2005).
- Asanova, Jazira, "Teaching the Canon? Nation-building and Post-Soviet Kazakhstan's Literature Textbooks", *Compare: a Journal of Comparative Education*, Cilt: 37, Sayı: 3, Haziran 2007, <<http://www.informaworld.com/smp/section?content=a779862649&fulltext=713240928>>, (15.09.2008).
- Aysevener, Kubilay, *Collingwood'un Tarih Felsefesi*, (Ankara: İmge Yayınevi, 2001).
- Aysevener, Kubilay ve Barutça, E. Müge, *Tarih Felsefesi*, (İstanbul: Cem Yayınevi, 2003).
- Bell, Duncan S. A., "Mythscape, Memory, Mythology and National Identity", *British Journal of Sociology*, Cilt: 54, Sayı: 1, Mart 2003, s. 63-81.
- Bleiere, Daina, *Post-War Period (1944–1953) in the History of the Baltic States: Current Research Trends and Problems*, International Conference on Totalitarian Regimes in the Baltic: Research Findings and Issues, Riga, 3–4 Haziran 2004.
- Carr, Edward Hallet, *Tarih Nedir?*, çev. Misket Gizem Gürtürk, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004).
- Carter, Slade, "Narratives of Estonian Nationalism", *Pro Ethnologia*, Sayı: 4, 1996, <<http://www.erm.ee/?node=138>>, (22.06.2008).
- "Cengiz Han'ın 16 Milyon Torunu Var", *Hürriyet*, 22 Mayıs 2007, <<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=6555355>>, (11.09.2008).
- Collingwood, R. G., *Tarih Tasarımı*, çev. Kurtuluş Dinçer, (Ankara: Gündoğan Yayınları, 1996).
- Collins, David (der.), *Collected Works of M. A. Czaplicka – Volume 3 - My Siberian Year*, (Londra, Routledge 1999).

- Esenova, Saulesh, "Soviet Nationality, Identity and Ethnicity in Central Asia: Historic Narratives and Kazakh Ethnic Identity", *Journal of Muslim Minority Affairs*, Cilt: 22, Sayı: 1, 2002, s. 11-38.
- Estonia 1940–1945: *Reports of the Estonian International Commission for the Investigation of Crimes against Humanity*, (Tallinn: Estonian Foundation for the Investigation of Crimes Against Humanity, 2006).
- "Estonia Today – 22 September 1944: From One Occupation to Another", *Fact Sheet*, Eylül 2006, <http://web-static.vm.ee/static/failid/007/22_september_1944.pdf>, (19.06.2008).
- "Estonian Declaration of Independence, 24 February 1998", *Estonya Devlet Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi*, <<http://www.president.ee/en/estonia/>>, (16.06.2008).
- Evans, Richard J., *Tarihin Savunusu*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, (Ankara: İmge Yayınevi, 1999).
- "Facts about the History of the University of Tartu", *Tartu Üniversitesi Resmi İnternet Sitesi*, <<http://www.ut.ee/general/history>>, (13.06.2008).
- Feldman, Gregory, "Shifting the Perspective on Identity Discourse in Estonia", *Journal of Baltic Studies*, Cilt: 31, Sayı: 4, Kış 2000, s. 406-428.
- Friedman, Jonathan, "Myth, History and Political Identity", *Cultural Anthropology*, Cilt: 7, Sayı: 2, Mayıs 1992, s. 194-210.
- Friedman, Jonathan, "The Past in the Future: History and Politics of Identity", *American Anthropologist*, Cilt: 94, Sayı: 4, Aralık 1992, s. 837-859.
- Heehs, Peter, "Myth, History and Theory", *History and Theory*, Cilt: 33, Sayı: 1, Şubat 1994, s. 1-19.
- History of the Communist Party of the Soviet Union (Bolsheviks) Short Course*, (New York, International Publishers, 2006).
- <<http://www.singingrevolution.com>>, (28.06.2008).
- <<http://www.usmmm.org/assets/estonia.htm>>, (11.06.2008).
- Honko, Lauri, (der.), *Religion, Myth and Folklore in the World's Epics*, (New York: Mouton De Gruyter, 1990).
- "How Estonia Sung a Revolution – Film Explores Voices of Oppressed", *Sun-Sentinel Broward Edition*, 16 Nisan 2008, s. 5.
- Iggers, Georg G., *Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme - Yirminci Yüzyılda Tarihyazımı*, çev. Gül Çağalı Güven, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003).
- Ilves, Toomas Hendrik, "The Baltic States: Back to Europe through the University of Washington", Address to the University of Washington Baltic Studies Program, Seattle, Washington, 20 Haziran 1995,

- <http://depts.washington.edu/baltic/newsletter/ilves_address.html>, (13.06.2008).
- İnsanlığa Karşı Suçları Soruşturma Estonya Uluslararası Komisyonu Resmi İnternet Sitesi, <<http://www.historycommission.ee/temp/index.htm>>, (15.06.2008).
- Jenkins, Keith, *Tarihi Yeniden Düşünmek*, çev. Bahadır Sina Şener, (Ankara: Dost Kitabevi, 1997).
- Karin, Eran ve Chebotarev, Andrei, "The Policy of Kazakhization in State and Government Institutions in Kazakhstan", *Ide-Jetro*, <www.ide.go.jp/English/Publish/Mes/pdf/51_cap2_1.pdf>, (03.09.2008).
- "Kazakh Head Hails Inter-ethnic Accord on May Day", *Eurasianet*, 2 Mayıs 2001, <<http://www.eurasianet.org/resource/kazakhstan/hypermail/200105/0004.html>>, (04.10.2008).
- "Kazakh Khanate", *Wikipedia*, <http://en.wikipedia.org/wiki/Kazakh_Khanate#Kenesary_Khan_.281841.E2.80.941847.29>, (03.09.2008).
- Kazakistan Tarihi – Makaleler*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007).
- "Kazakistan'da Altın Adam", *Milliyet*, 4 Şubat 2005, <<http://www.milliyet.com.tr/2005/02/04/yasam/yas13.html>>, (02.09.2008).
- Kirby, W. F., *The Hero of Esthonia and Other Studies in the Romantic Literature of that Country*, (Londra, John C. Nimmo, 1895), <<http://www.sacred-texts.com/neu/hoel/hoel1-00.htm>>, (16.06.2008).
- Kissane, Carolyn, "History Education in Transit: Where to for Kazakhstan?", *Comparative Education*, Cilt: 41, Sayı: 1, Şubat 2005, s. 45-69.
- Kolsto, Pal (der.), *Nation Building and Ethnic Integration in Post-Soviet Societies – an Investigation of Latvia and Kazakistan*, (Colorado: Westview Press, 1999).
- Kreepipuu, Tiiu ve Lauk, Epp, "The 1940 Soviet Coup-d'Etat in the Estonian Communist Press: Constructing History to Reshape Collective Memory", *Westminster Papers in Communication and Culture*, Cilt: 4, Sayı: 4, 2007, s. 42-64.
- Kuutma, Kristin, "Cultural Identity, Nationalism and Changes in Singing Traditions", <<http://haldjas.folklore.ee/Folklore/vol2/ident.htm>>, (16.06.2008).
- Kuzio, Taras, "History, Memory and Nation Building in the Post-Soviet Colonial Space", *Nationalities Papers*, Cilt: 30, Sayı: 2, Haziran 2002, s. 241-264.
- Kuzio, Taras, "National Identity and History Writing in Ukraine", *Nationalities Papers*, Cilt: 34, Sayı: 4, Eylül 2006, s. 407-427.
- Kuzio, Taras, *Ukraine - State and Nation Building*, (Londra: Routledge, 1998).
- Laar, Mart, *War in the Woods: Estonia's Struggle for Survival, 1944-1956*, (Washington, The Compass Press, 1992).

- Malikov, Yuriy, "The Kenesary Kasymov Rebellion (1837–1847): a National Liberation Movement or 'a Protest of Restoration'?", *Nationalities Papers*, Cilt: 33, Sayı: 4, Aralık 2005, s. 569-597.
- Manning, Clarence Augustus, "Yermak Timofeyevich in Russian Folk Poetry", *Journal of American Oriental Society*, Cilt: 43, 1923, s. 206-215.
- Medvedev, Roi, "History and Myths", *Russia in Global Affairs*, Cilt: 4, Sayı: 3, Temmuz - Eylül 2006, s. 164-175.
- "Message of the President of the Country to the People of Kazakhstan", *Kazakistan Devlet Başkanlığı Resmi Internet Sitesi*, <http://www.akorda.kz/www/www_akorda_kz.nsf/sections?OpenForm&id_doc=DD8E076B91B9CB66462572340019E60B&lang=en&L1=L1&L2=L1-10>, (04.10.2008).
- Nazarbayev, Nursultan, *Tarihin Akışında*, çev. Fatma Arıkan ve Serdar Arıkan, (İstanbul: Om Kitabevi, 2000).
- Özlem, Doğan, *Tarih Felsefesi*, (İstanbul: İnkılâp Yayınevi, 2004).
- Park, Andrus, "History, Lying and Moral Responsibility", *History and Theory*, Cilt: 29, Sayı: 3, Ekim 1990, s. 321-330.
- Pokorny, Dusan, *Efficiency and Justice in the Industrial World: Volume 1: the Failure of the Soviet Experiment*, (New York: M.E. Sharpe, 1993).
- "President Nazarbayev Says Democracy is Our Choice", *Kazakistan ABD Büyükelçiliği Resmi Internet Sitesi*, 27 Mart 2006, <<http://www.kazakhembus.com/echo25.html>>, (04.10.2008).
- Prof.Dr. Oral Sander Anısında Türkiye'de Siyasi Tarihin Gelişimi ve Sorunları Sempozyumu (Bildiriler ve Tartışmalar), Yayına Hazırlayan: Gökhan Erdem, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 2006).
- Puhvel, Jaan, "Finnish Kalevala and Estonian Kalevipoeg", *Estonian Literary Magazine*, Sayı: 17, Sonbahar 2003, <<http://elm.einst.ee/issue/17/finnish-kalevala-and-estonian-kalevipoeg>>, (16.06.2008).
- Rahi, Aigi, "On the Current State of Research into Soviet and Nazi Repressions in Estonia", <http://www.history.ee/register/doc/artikkel_1.html#1>, (18.06.2008).
- Raun, Toivo U., *Estonia and Estonians*, (Stanford: Hoover Institution Press, 2001).
- Rebas, Hain, "Dependence and Opposition. Problems in Soviet Estonian Historiography in the Late 1940s and Early 1950s", *Journal of Baltic Studies*, Cilt: 36, Sayı: 4, Kış 2005, s. 423-448.
- Rindzeviciute, Egle (der.), *Contemporary Change in Estonia*, (Huddinge, Baltic and East European Graduate School, 2004).
- "Russian-Estonian Dispute: WWII – Liberation or Occupation?", *Russia Today*, 7 Mayıs 2007, <<http://russiatoday.ru/news/news/4830>>, (19.06.2008).

- "S-Centre's Projects", S-Keskus Kurumu Internet Sitesi, <<http://www.s-keskus.arhiiv.ee/eng/next.htm>>, (18.06.2008).
- Saidullin, Rinat, "Cult of Personality in Kazakhstan Differs from Those in Neighbor States", *Ferghana.ru Haber Ajansı*, 10 Mayıs 2006, <<http://enews.ferghana.ru/article.php?id=1422>>, (14.09.2008).
- Saidullin, Rinat, "Wishbook with the Imprint of Nursultan Nazarbayev's Palm Restored in Alma-ata", *Ferghana.ru Haber Ajansı*, 31 Ekim 2007, <<http://enews.ferghana.ru/article.php?id=2202>>, (14.09.2008).
- Sarsembayev, Azamet, "Imagined Communities: Kazak Nationalism and Kazakification in the 1990s", *Central Asian Survey*, Cilt: 18, Sayı: 3, Eylül 1999, s. 319–346.
- Shmelev, Nikolai ve Popov, Vladimir, *The Turning Point – Revitalizing the Soviet Economy*, (Londra: I.B. Tauris, 1990).
- Smith, Antony D., *Milli Kimlik*, çev. Bahadır Sina Şener, (İstanbul, İletişim Yayınları, 2004).
- Smith, David J., *Estonia – Independence and European Integration*, (Londra, Routledge, 2001).
- Smith, Graham; Law, Vivien; Wilson, Andrew vd., *Nation-building in the Post-Soviet Borderlands – the Politics of National Identities*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1998).
- Sokolov, Boris, *The Baltic States in 1939–1945 in Russian Historiography: Counter Nationalism*, International Conference on Totalitarian Regimes in the Baltic: Research Findings and Issues, 3–4, Riga, Haziran 2004.
- "Spiegel Interview with Estonian President Toomas Hendrik Ilves – 'We Want to Re-write History'", *Spiegel Online*, 26 Haziran 2007, <<http://www.spiegel.de/international/europe/0,1518,490811,00.html>>, (15.06.2008).
- "Statement by H.E. Mr. Nursultan A. Nazarbayev President of the Republic of Kazakhstan during the General Debate at the Sixty-Second Session of the United Nations General Assembly", *Birleşmiş Milletler Resmi Internet Sitesi*, 25 Eylül 2007, <<http://www.un.org/webcast/ga/62/2007/pdfs/kazakhstan-en.pdf>>, (04.10.2008).
- Subrenat, Jean-Jacques (der.), *Estonia – Identity and Independence*, (Amsterdam: Rodopi, 2004).
- The White Book – Losses Inflicted on the Estonian Nation by Occupation Regimes 1940–1991*, (Tallinn: Estonian Encyclopaedia Publishers, 2004).
- Vogt, Henri, *Between Utopia and Disillusionment: a Narrative of the Political Transformation in Eastern Europe*, (New York: Berkhahn Books, 2004).
- <www.estemb.de/eng/estonia_and_germany>, (13.06.2008).

Yapıcı, Merve İrem, "Bir Akdeniz Tarihçisi: 'Fernand Braudel'", *Doğu-Batı*, Cilt: 9, Sayı: 34, Kasım-Aralık-Ocak 2005–2006, s. 183–199.

Yıldız, Nurçin, "Yorum: Kazakistan Seçimlerinin Ardından", USAK *Stratejik Gündem*, <<http://www.stratejigundem.com/haber.php?id=14962>>, (14.09.2008).

RUS YAYILMACILIĞI VE SLAVOFİL DÜŞÜNCENİN TARİHSEL GELİŞİMİ

RUSSIAN IMPERIALISM AND HISTORICAL DEVELOPMENT OF SLAVOPHILE THOUGHT

Sezgin Kaya* & Ömer Göksel İşyar**

ÖZET

Rus düşünce hayatında önemli bir yere sahip olan Slavofilizm, aslında özü itibarıyla devletle ilişkisi sorunlu olan yayılmacılık karşıtı bir düşünce biçimidir. Bununla birlikte, söz konusu düşüncenin tarihsel süreç içerisinde bazen Rus yayılmacılığını savunan ve hatta meşrulaştıran bir hal aldığı görülür. Bunda, dönemin politik şartlarının yanı sıra, Rus siyasal elitlerinin bu yöndeki tercihleri de önemli bir rol oynamıştır. Slavofilizmin, tarihsel süreç içerisinde kimi zaman Rus yayılmacılığının hizmetine sokulması, aslında Rus Devleti'nin kendi âli çıkarları için çeşitli ideolojileri kullanması geleneğinin iyi bir örneğidir. Günümüzde de geçerliliğini koruyan bu politikanın en iyi örneği, Neo-Slavofilizm ile Rus devleti arasındaki ilişkidir. Bilindiği üzere, dağılma sonrası dönemde, yeniden toparlanma amacıyla Rus Devleti'nin ilk başvurduğu ideoloji olmasına rağmen Neo-Slavofilizm, sunmuş olduğu sınırlı yayılmacı vizyon nedeniyle kısa bir süre içerisinde terk edilmiş ve Avrasyacı düşünce, devletin adeta resmi ideolojisi haline getirilmiştir. Çalışmanın amacı, Slavofil düşüncenin Rus yayılmacılığıyla olan tarihsel ilişkisinin ortaya konmasıdır. Bu çerçevede, gelenekçi bir düşünce biçimi olarak ele alınan Slavofilizmin fikri temelleri ile bu düşüncenin tarihsel süreç içerisinde farklı biçimleri olan Pan-Slavizm ve Neo-Slavofilizm gibi görüşler ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Slavofilizm, Pan-Slavizm, Neo-Slavofilizm, Avrasyacılık, Rus Dış Politikası

ABSTRACT

Slavophilism, which has an eminent place in Russian thought, is in fact a form of anti-expansionist thought that is in essence problematic in its relations with the state. Nevertheless, it may be seen that in the course of history the aforementioned movement occasionally turns out to advocate and justify Russian expansionism. The contemporary political milieu, as much as the choices of the Russian political elite, played a crucial role in this setting. The submission of Slavophilism to the best interests of Russian expansionism is indeed a fine example exposing the Russian state's manipulation of various ideologies for the greater interests of the state. The relationship between Neo-Slavophilism and the Russian State shows that this policy is continued today. As it is known, although Neo-Slavophilism was the first ideology that the Russian State turned to in the post-separation period, it was abandoned within a short period of time due to its limited imperial vision, and Eurasianist thought become almost the official ideology of the state. The objective of this article is to expose Slavophilism's historical

* Dr., Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi. E-posta: sezgink@uludag.edu.tr

** Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi. E-posta: gokselis@uludag.edu.tr

relations with Russian expansionism. In this context, the ideological foundations of Slavophilism, which is considered the traditional way of thinking, and the opinions such as Pan-Slavism and Neo-Slavophilism, which are different forms of this ideology in the historical process, are discussed.

Key Words: Slavophilism, Pan-Slavism, Neo-Slavophilism, Eurasianism, Russian Foreign Policy

Giriş

Bilindiği üzere, Rusya'da modernleşmenin ve dolayısıyla Batılılaşmanın Büyük Petro'nun reformlarıyla başladığı kabul edilmektedir. Söz konusu reformlarla birlikte, ülkede etkileri günümüze değin süren derin bir felsefi tartışmanın da başladığı görülür. Bu tartışmanın taraflarından biri olan Batıcılara göre, Rusya'nın Batı karşısındaki geri kalmışlığından kurtulmasının yolu, yine ona benzemek ve onu taklit etmekten geçmektedir. Bu görüşe karşı çıkan Slavofiller ise Rusya'nın kurtuluşunu kendi özüne ve geleneğine dönmesinde görmektedirler. İşte, esas itibarıyla içinde Romantik bir milliyetçilik anlayışını da barındırmakta olan ve tutucu bir düşünce biçimi olarak görebileceğimiz Slavofilizm bu felsefi tartışmadan doğmuş ve tarihsel süreç içerisinde çeşitli aşamalardan geçerek günümüze ulaşmıştır. Bu dönüşüm ve gelişim sürecinde, dönemin dış politik koşullarının yanı sıra, Rus siyasal elitlerinin bazı tercihleri de önemli bir rol oynamıştır. Öyle ki, devlet ile ilişkisi sınırlı ve hatta kimi açılardan sorunlu olan bir düşünce biçimi olarak Slavofilizm, zamanla devletin asla güvenmediği ama kendi yayılmacı amaçları için de kullanılmaktan hiçbir zaman çekinmediği bir araç haline gelmiştir. Çalışmanın temel amacı, yayılmacılık karşıtı söylemine rağmen Slavofilizmin içine düştüğü bu durumu, onun tarihsel gelişimini de göz önünde bulundurarak analiz etmektedir.

Slavofil düşünce ile Rus yayılmacılığı ve dolayısıyla devleti arasındaki ilişkinin ortaya konmaya çalışıldığı bu makalede, öncelikle Rus yayılmacılığının tarihsel gelişimi ve ayırt edici yönleri ele alınmıştır. Yine bu kapsamda, Rus yayılmacılığının milliyetçilik ve Mesihçi düşünce ile olan yakın bağları da incelenmektedir. Batı karşıtı bir düşünce biçimi olarak Slavofilizmin ortaya çıkışı, Rus kimliği ve kültürü gibi temel meselelere yaklaşımı ise bir sonraki bölümde ele alınan konulardır. Söz konusu düşüncenin tarihsel gelişim sürecindeki bir sonraki aşaması olan Pan-Slavizm ise çalışmanın üçüncü bölümünün ana konusunu oluşturmaktadır. Bu çerçevede, Pan-Slavizmin Rus devleti ve yayılmacılığıyla olan ilişkisi, yine bu düşüncenin klasik Slavofilizmden farkları ortaya konularak analiz edilmektedir. Neo-Slavofilizm, yani Slavofil düşüncenin ulaştığı son evre ise çalışmanın dördüncü bölümünde ele alınmaktadır. Ağırlıklı olarak, Neo-Slavofil düşüncenin en önemli temsilcisi olan Soljenitsin'in görüşlerine yer verilen bu bölümde, ilgili düşünce biçiminin özellikle yayılmacılık meselesine bakışı incelenmektedir.

RUS ZİHNİYETİNDE YAYILMACILIK, MİLLİYETÇİLİK VE MESİHÇİLİK

Yayılmacılık, Rus tarihinin belki de en belirgin özelliklerinden biridir. 16. yüzyıldan başlayarak, neredeyse tüm Rus imparatorları istisnasız bir biçimde topraklarını genişletme doğrultusunda hareket etmiştir. Bu yayılmacılığın en ayırt

edici yanı sıra kısa bir süre içinde ve kesintisiz bir şekilde gerçekleşmiş oluşudur. Söz konusu süreçte Rusya, küçük bir prenslikten tarihin hiç görmediği ve dünyanın neredeyse altıda birini kaplayan bütünleşik bir politik varlık haline dönüşmüştür¹. Cohen bu noktaya işaret ederken, Rusların fethetmeyi tüm zamanların en büyük fatihleri olan Moğollar'dan öğrendiklerini söylemektedir. Ona göre, yaklaşık 250 yıl sürmüş olan Moğol hâkimiyetinin neticesinde Rus politik kültürü önemli ölçüde değişmiştir. Önceleri prensliklere dayalı klasik bir Avrupa feodal sistemine sahip olan Ruslar, Moğol vesayeti altında iyice merkezleşmiş ve yayılmacı bir devlete dönüşmüştür². Tarihsel perspektiften bakıldığında, Kuzey Avrupa güçlerinin aynı dönemde son bulmuş olmasına karşın Rus yayılmacılığının aslında onlarınkinden daha erken bir dönemde, neredeyse İspanyol *reconquista*'sı ile aynı zamanlarda başladığı görülmektedir. Bununla birlikte çıkar, pazarlar ve hammadde kaynakları gibi unsurların Batı Avrupalı kolonyal güçlerinden farklı olarak Rus yayılmacılığının merkezi unsurları olmadığı söylenebilir³. Dolayısıyla, Kozyrev'in de belirttiği gibi, Çarlık Rusyası'nın yayılması Batı'dakinden farklı olarak gerçekte Rus halkının refahının artmasını sağlamamıştır. Bu kolonileştirme işi, sadece mutlakiyetçiliği, yani merkezi otoriteyi, güçlendirmeye yaramıştır⁴.

Öte yandan, Rus yayılmacılığı daha en başından itibaren aslında imparatorluk inşası ile ilgili bir süreç şeklinde gelişmiştir. Hem Altın Ordu'ya hem de Kazan'ın Tatar Hanlarına karşı kazandıkları zaferler ile Ruslar, devletleşme süreçlerinin başlangıcından itibaren ulus inşası ile değil, toprak kazanımıyla ilgilendiklerini ortaya koymuşlardır. Rusya, özellikle 1552'de Kazan'ı ve hemen ardından 1556'da Astrahan'ı ele geçirerek zaten multi-etnik bir devlet haline gelmiştir. Bu durum bile çarların ve Rus siyasal elitinin öncelikli amacının ulus inşasından ziyade imparatorluk inşası olduğunu göstermektedir⁵. Aslında bakılırsa çarlardan başlayarak, Stalin'den geçip Gorbaçov'a değin uzanan süreçte Rusya'nın bir imparatorluk olduğu, bir ideolojik devlet olduğu, ama bir ulus devlet olmadığı fikri kendisini bir zorunluluk olarak sürekli bir biçimde dayatmıştır⁶. Bu süreklilik içerisinde hem Çarlık Rusyası'nın hem de Sovyetler Birliği'nin varlığının birbiriyile ilintili dört temel dayanağa sahip olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki, asıl amacı dev bir askeri makineyi desteklemek olan merkezleşmiş ve devlet denetimindeki bir ekonomidir. Mesihçi ideoloji ile harmanlanmış dar bir hiyerarşik, otokratik ve totaliter siyasal sistemin varlığı ise karşımıza ikinci dayanak olarak çıkmaktadır. Yalnızca coğrafya ya da diğer ulusların karşı koymasıyla durdurulabilen alansal ve siyasal yayılma ise Rus varlığının üçüncü dayanağı durumundadır. Yayılmacı ve despotik eğilimleri nedeniyle dış dünya tarafından sürekli kınanan ve çeşitli meydan okumalara maruz kalan bir devlet olan Rusya'nın bu türden unsurları

¹ O. Halecki, "Imperialism in Slavic and East European History", *American Slavic and East European Review*, Cilt: 11, Sayı: 1, 1952, s. 5.

² Ariel Cohen, *Russian Imperialism: Development and Crisis*, (London: Praeger, 1996), s. 29.

³ Ariel Cohen, *Russian Imperialism: Development and Crisis*, ss. 61-62.

⁴ Andrei Kozyrev, "Russia: A Chance For Survival", *The Theory and Practice of International Relations*, (New Jersey: Prentice-Hall, 1994), s. 113.

⁵ Ariel Cohen, *Russian Imperialism: Development and Crisis*, s. 37.

⁶ Oliver Roy, *Yeni Orta Asya ya da Ulusların İmal Edilişi*, (İstanbul: Metis, 2000), s. 89.

kendi siyasal rejimini meşrulaştırmak için kullanması ise dördüncü dayanağı oluşturmaktadır⁷.

Rus yayılcılığının düşünsel geri planının anlaşılması bakımından, birçok unsurun göz önünde tutulması gerekmektedir. Örneğin, dış dünyanın 'düşman' imajıyla betimlenmesi ve güvenli sınırlardan yoksun olduğuna dair hissiyat bu açıdan önemlidir. Öyle ki, Rusların sürekli yayılma yoluyla halkın bilincinde güçlü bir yer edinmiş olan istilalara karşı güvenli sınırlara ulaşmayı hedefledikleri bile söylenebilir⁸. Bunun yanı sıra, her türden popüler milliyetçi akımların yükselişe geçmesi, sosyal Darwinist düşüncenin emperyal yönelim üzerindeki baskısı, dünyanın medenileştirilmesine yönelik Mesihçi misyon duygusunun yaygınlık kazanması gibi hususlar da yine Rus yayılcı zihniyetini anlama bakımından önemlidir⁹. Burada öncelikle ele alınacak olan konu, milliyetçilik ile yayılcılık arasındaki ilişki ve bu ilişkinin kurulmasında Mesihçi yönelimin oynadığı roldür. Bu çerçevede söylenebilecek ilk şey, Rus milliyetçiliğinin biri romantik, diğeri resmi olmak üzere iki farklı görünüme sahip olduğudur. Bilindiği üzere, Rus milliyetçiliği çağdaş bağlamdan öte, tarihsel bir mirasa dayanmaktadır. Bu haliyle Rus milliyetçiliği geçmişe dönük bir vizyona sahiptir, nostaljiktir ve gerçekçi bir politik program olmaktan öte fantastiktir. Tarihsel olarak Rus milliyetçiliğinin kökleri romantik politik ve sosyal teoriye dayanmaktadır ve modernite-reform tartışması üzerine kuruludur. Rus milliyetçiliğinin köklü hatları, yani otoriteryenizm, emperyal hak iddiaları, Batı karşıtı eğilim ve anti-semitizm 19. yy.'dan beri süregelmektedir¹⁰. 'Resmi milliyetçilik' ise ana hatları 1833-1849 arası dönemde Eğitim Bakanı olan S. S. Uvarov' tarafından çizilmiş bir öğretiye sahipti ve Ortodoksluk, otokrasi ve milliyetçilik (narodnost) biçimde ifade edilebilecek üç ayak üzerine kurulmuştu¹¹.

Uvarov'un bu formülünün asıl amacı statükoyu ve iktidarı muhafaza etmektir. Bu açıdan bakıldığında, 'resmi milliyetçilik' gerçekte bir devlet yaratışıydı. Oysa romantik milliyetçiliğin kökleri halk arasındaydı. Slavofilizm olarak bilinen bu milliyetçilik anlayışında *mir*, yani antik Rus köylü komününü ve Petro'nun reformları ile bozulmaya başlamadan önceki haliyle din ön plana çıkarılmaktaydı¹². Slavofillerin, özellikle gerçekleştirilen reformlar aracılığıyla Kilise'nin devlet karşısında düşürüldüğü konumundan¹³ şikâyetçi oldukları

⁷ Lee Cooper, *Russia and the World: New State-of-Play on the International Stage*, (New York: St. Martin's Press Inc., 1999), s. 54.

⁸ Hélène Carrère d'Encausse, *Tamamlanmamış Rusya*, Reşat Uzmen (Çev.), (İstanbul: Ötügen Yayıncılık, 2003), s. 26.

⁹ Dietrich Geyer, *Russian Imperialism: The Interaction of Domestic and Foreign Policy 1860-1914*, Bruce Little (Çev.), (Leamington: Berg Publisher, 1987), s. 3.

¹⁰ Judith Devlin, *Slavophiles and Commissars: Enemies of Democracy in Modern Russia*, (London: MacMillan, 1999), s. xviii.

¹¹ Michael Florinsky, "Russian Social and Political Thought, 1825-1855", *Russian Review*, Cilt 6, Sayı 2 (Spring, 1947), s. 81.

¹² Robert C. Williams, "The Russian Soul: A Study in European Thought and Non-European Nationalism", *Journal of the History of Ideas*, Cilt 31, Sayı 4 (Oct. - Dec., 1970), ss. 574.

¹³ Bilindiği üzere Moskova'da 1589'da bir Patriklik kurulmuştu. O dönemden itibaren resmi belgeler hem Çar hem de Patrik adına yazılıyor, her iki otorite eşit bir statüde kabul ediliyordu. Böylelikle Kilise ile Devlet'in birleşmesi de sağlanmış oluyordu. Burada din, hem millî bilincin gelişmesinin bir etkeni, hem de hükümdar ile uyrukları arasındaki bağı meşru kılan bir yöntem olmaktadır.

görülür. Bu eleştirel tutum, Slavofilizmin devlet tarafından pek de hoş karşılanmamış olmasının temel nedenidir. Öyle ki, Rus hükümetleri yalnızca bu düşünceyi uygun görmemekle kalmamış, bazen de yandaşlarını cezalandırma yoluna gitmiştir¹⁴. Aslına bakılırsa, Rus otokrasisinin milliyetçiliğe yönelik tavrı hep çok temkinli olmuştur. Milliyetçiliği bütünüyle kabul etmek ya da onu ulusu bir araya toplamak için güçlü bir araç olarak kullanmak yerine, Rus otokrasisi çoğu durumda bu akıma karşı olmuştur¹⁵. Bunun bir takım politik nedenleri de bulunmaktadır. Öncelikle, herhangi bir başka kitle hareketi gibi milliyetçilik de aslında otokrasinin tek ve mutlak olan otoritesinin altını oymaktaydı. Milliyetçiler halk adına konuşma iddiasındaydılar, Rusların ya da genel anlamda Slavların çıkarlarının ne olduğunu formüle etmeye çalışmaktaydılar ve bazen de hükümeti zora sokacak işler yapmaktaydılar. Milliyetçilerin özellikle dış ilişkilere karışma çabaları bu bakımdan önemliydi. Söz konusu çevreler çoğu zaman Rus diplomasisini açık bir biçimde eleştirmekten de geri durmamaktaydılar. Özellikle Pan-Slavistler, Rusya'nın Avusturya ve Osmanlı gibi ülkelerle ilişkilerinde sürekli sorunlara neden olmaktaydılar. Bu durum hem hükümete bir meydan okuma olarak algılanmaktaydı hem de Bismarck tarafından yeniden oluşturulan İmparatorlar Ligi ilkelerine aykırı görülmekteydi. Hükümeti zor durumda bırakan bir diğer konu da bu kesimler tarafından sürekli bir biçimde ön plana çıkarılan Alman karşıtlığıydı. Kısacası, politik açıdan milliyetçi kesimlerin iddiaları çoğu durumda devletin benimsemiş olduğu hem iç hem de dış stratejilere zarar verebilmekteydi¹⁶.

Resmi milliyetçilik ile Slavofilizm arasındaki bir diğer önemli farklılık ise ulus kavramını ele alış biçimleridir. Resmi milliyetçilikte bu kavram, mevcut düzeninin dayanaklarından biri olarak görülmektedir. Oysa Slavofiller açısından ulus, yalnızca milliyetçiliğin romantik boyutuyla birlikte ele alınmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, 'Rusya' ve 'Rus halkı' kavramlarının, Pan-Slavizm gibi doktrinlerde ya da Ruslaştırma gibi pratiklerde kendini gösterdiği gibi, Rusya'ya büyük bir misyon yükleyen inancı besleyen metafiziki ve hatta mistik bir anlama büründüğü görülür. Burada 'ulus' artık yalnızca efsanevi geçmiş ve şimdiki zamanlarını değil, aynı zamanda muazzam Mesihçi geleceği de ifade etmektedir¹⁷. Bu Mesihçi yaklaşım, aslına bakılırsa Rus düşünceci içerisinde her zaman çok önemli bir yere sahip olmuştur. Öyle ki, bazı Rus yazarlara göre Rus milliyetçiliğinin temeli, Ortaçağ'da formüle edildiği biçimiyle Rusya'nın rolünü tek

Yani, Kilise aslında Rusya'ya siyasî sisteminin ihtiyaç duyduğu ideolojik temeli sunmaktaydı. Ancak, din ile devletin bu denli iç içe geçmiş olmasından rahatsızlık duyan Büyük Petro, 18. yy.'a kadar bu şekilde devam eden ilişkiye son vermiştir. Çar'a göre bu durum, Rusya'yı modern dünyadan geri bırakan ve Rusların bu dünyadan yabancılaşmasına neden olan bir etkindi. Bkz.: Héléne Carrère d'Encausse, *Tamamlanmamış Rusya*, ss. 86-89.

¹⁴ Michael Florinsky, "Russian Social and Political Thought, ss. 79-80.

¹⁵ Aslına bakılırsa, Ruslar da milliyetçiliğin Rus halkını birleştirme konusunda otokrasiye bir alternatif olabileceğini fark etmişlerdi. Ortodoksluk, otokrasi ve popülizmi Rus ulusal ideolojisi haline getirme çabasının altında yatan gerçek neden de budur. Ariel Cohen, *Russian Imperialism: Development and Crisis*, s. 53.

¹⁶ Dietrich Geyer, *Russian Imperialism: The Interaction of Domestic and Foreign Policy 1860-1914*, s. 53.

¹⁷ Nicholas V. Riasanovsky, "'Nationality' in the State Ideology during the Reign of Nicholas I", *Russian Review*, Cilt: 19, Sayı: 1, 1960, ss. 39-41.

Ortodoks Krallık biçiminde tanımlayan dini Mesihçiliktir. Bilindiği üzere, IV. Ivan'dan başlayarak Rus Ortodoks Kilise'sinin statüsü geliştirilmiş ve Rus İmparatorluğu'nun ideolojik temeli için bu kurum mobilize edilmiştir. Kilise'nin politik felsefesi ise Rus Ortodoks Krallığı'nın kurulmasıdır. Tabii bu durumda Ruslar yeni 'seçilmiş halk' yani 'yeni İsrail' (Novyii Izrail) olacaktır. Böylelikle Rus halkına evrensel, Mesihçi bir önem atfedilmiş olmaktadır. Rusların bu Mesihçi iddialarını desteklemek için Moskova'nın III. Roma olduğu fikrini ortaya attıkları bile görülür. Buna göre ilk iki Roma çökmüştür, üçüncüsü Moskova'dır ve bir dördüncüsü asla olmayacaktır¹⁸. Petro sonrası dönemde Mesihçiliğin dili, saldırgan yayımlar olarak da nitelendirilebilecek bir hâl almıştır. Bu Mesihçi zihniyet, kendisini Sovyet döneminde de göstermektedir. Sovyetler Birliği'nde Mesihçiliğin, Rusya'nın insanlığın geri kalanına tattırması gereken komünizmin evrensel zaferine duyulan inançla ilişkilendirildiği görülmektedir¹⁹. Bu nedenledir ki, Sovyet büyük stratejisi daha en başından itibaren bütünselci ve evrenselci bir ideolojinin ve inanç sisteminin etkisi altında kalmıştır. Burada, bütün dünyanın kendi tasarımlarını bir imgeye dönüştürülmesi umudunun bulunduğu görülmektedir²⁰.

BATI KARŞITI GELENEKÇİ BİR DÜŞÜNCE BİÇİMİ OLARAK SLAVOFİLİZM

Rus tarihinde 1830'lar, reform yanlısı Batıcılar ile gelenekçi Slavofiller arasındaki ayrışmanın başladığı dönemdir. Rusya'nın geri kalmışlığını aşmanın en iyi yolunun Batı'nın izinden gitmek ve onu taklit etmek olduğuna inanan Batıcılara karşı 1830-40'lı yıllarda ortaya çıkmış bir grup olan Slavofiller, bu görüşün aksine, Rusya'nın kendi otantik geleneklerini ve komünal sosyal örgütlenmelerini koruması gerektiğini savunmaktaydılar. Slavofillere göre Rusya'nın kayda değer bir kültürü bulunmaktaydı ve Rus elitleri de bu kendilerine özgü, zengin ve kıymetli mirasa sahip çıkmalıydılar²¹. Rus Slavofillerinin karakteristik olarak Rus geleneklerine ve Rus tarihinin ayırt ediciliğine dair derin bir inanca sahip olduğu görülür²². Bu nedenle Slavofilizmi, Batı'nın meydan okumasına verilmiş gelenekçi bir yanıt olarak da nitelendirmek mümkündür. Bu düşüncede, aslen memleket kültürünün kendine has yönlerinin korunmasının ve güçlendirilmesinin savunulduğu söylenebilir. Avrupa medeniyetini eleştiren bir perspektiften, geleneksel Slav kültürü savunulmaktadır. Yani, aslında Slavofil düşünce basit bir yapıya sahiptir. Slav geleneklerinin savunulması için, Slav ve yabancı düşünce modları ile varlığı arasında bir dizi karşıtlıklar geliştirilmiştir. Bu düşünce sistematigi içerisinde Slavofiller, kendi argümanları için Batılı geleneği İngiltere,

¹⁸ Ariel Cohen, *Russian Imperialism: Development and Crisis*, ss. 38-39.

¹⁹ Julia Brun-Zejmis, "Messianic Consciousness as an Expression of National Inferiority: Chaadaev and Some Samizdat Writings of the 1970s", *Slavic Review*, Cilt: 50, Sayı: 3, 1991, s. 650.

²⁰ Condoleezza Rice, "Sovyet Büyük Stratejisinin Evrimi", *Savaşta ve Barışta Büyük Stratejiler*, Paul Kennedy (Ed.), Ahmet Fethi (Çev.), (İstanbul: Eti Kitapları, 1995), s. 205.

²¹ Janet G. Vaillant, "Dilemmas for Anti-Western Patriotism: Slavophilism and Negritude", *The Journal of Modern African Studies*, Cilt: 12, Sayı: 3, 1974, s. 377.

²² Hans Kohn, *The Mind of Modern Russia: Historical and Political Thought of Russia's Great Age*, (New York: Harper Torchbooks, 1962), s. 22.

Fransa ve Almanya'yı aynı anda kapsayacak şekilde monolitik ve içsel olarak tutarlı, buna karşın Slavların geleneğini ise ona eşit derecede homojen fakat aynı zamanda onun karşıtı bir biçimde tanımlamaktadırlar²³.

Hayatın ve tarihin Rusya'nın önüne çıkardığı 'büyük düğüme' metafizik bir çözüm, yani kendi özünün ve bilincinin ne olduğu sorusuna yanıt arayanlar, ilk olarak Slavofiller olmuştur. Bu nedenledir ki, Koyré Rusya'da felsefi düşüncenin aslında ilk olarak Slavofiller ile ortaya çıktığını iddia etmektedir²⁴. Slavofil düşünce, romantik muhafazakârlığın 'Rus olan' bir biçimi şeklinde de yorumlanabilir. Tarihsel perspektiften bakıldığında, bu düşüncenin Avrupa tutucu romantizminin bir yansıması olduğu görülmektedir. Ancak buradaki tutuculuk, içinde yaşanan düzenin savunulmasından ziyade, yitik bir ideale ve geçmişin ideal toplumuna duyulan nostaljik bir özleme dayanmaktadır. Bu nedenledir ki, Walicki Slavofil düşünceyi geçmişe dönük tutucu ütopyacılık olarak nitelendirmektedir²⁵. Söz konusu geçmiş ise kesinlikle Büyük Petro öncesi dönemdir. Slavofiller, genel olarak ideallerini Petro öncesi dönemin Rusyası'nda aramaktadırlar. Çünkü Slavofillere göre Rus tarihinin ahenkli akışı, Büyük Petro'nun reformları ile kesintiye uğramıştır²⁶. Ayrıca bu reformlar, Rusya'nın yüksek tabakalarıyla avam halkı arasındaki bağlantıları da koparmıştır²⁷. Kısacası, Slavofilleri Rusya'nın Batılılaşmasına karşı olan ve Petro öncesi Rusyası'nı 'gerçek' Hristiyan ve Slav ilkelerine dönüş açısından referans olarak kabul eden bir grup olarak nitelendirmek mümkündür²⁸.

Koyré'ye göre Slavofillerin en etkili oldukları 1840-50'li yıllardaki düşünceleri, garip bir karşım görünümündedir. Zira içinde romantik felsefe, yerel yurtseverlik, dinî milliyetçilik, geçmişe uzanan düşler ve ülküler bulunmaktadır²⁹. Aslına bakılırsa, Slavofiller gerçekte hiçbir zaman sistematik bir felsefe oluşturamamışlardır. Khomiakov, Aksakoff ve Kireevski gibi bu hareketin önder isimlerinin gelişigüzel bir biçimde ve birbirlerinden farklı tarzlarda çalıştıkları ve birçok önemli konu üzerinde fikir birliği sağlayamadıkları görülür³⁰. Burada belirtilmesi gereken bir başka husus da Slavofilizmin bir doktrin olarak son şeklini alışından çok daha önceleri de Rus ulusal ve sosyal zihninde bir yere sahip olduğudur. Dile getirilmemiş ya da içgüdüsel olan ilk şekli, Batılılaşmayı başlatan Büyük Petro döneminden beri vardır. Sessiz bir şekilde de olsa, Rusya

²³ Janet G. Vaillant, "Dilemmas for Anti-Western Patriotism: Slavophilism and Negritude", ss. 377-379

²⁴ Alexander Koyré, 19. Yüzyıl Başlarında Rusya'da Batıcılık, Ulusçuluk ve Felsefe, İzzet Tanju (Çev.), (İstanbul: Belge Yayınları, 1994), s. 9.

²⁵ Andrzej Walicki, "Russian Social Thought: An Introduction to the Intellectual History of Nineteenth-Century Russia", Russian Review, Cilt: 36, Sayı: 1, 1977, s. 10; Andrzej Walicki, Rus Düşünce Tarihi, 1760-1900: Aydınlanmadan Marksizme, A. Şenel (Çev.), (Ankara: V. Yayınları, 1987), s. 96.

²⁶ Janko Lavrin, "Populist and Slavophiles", Russian Review, Cilt 21, Sayı4, 1962, s. 307; Michael Florinsky, "Russian Social and Political Thought", s. 79.

²⁷ Andrzej Walicki, Rus Düşünce Tarihi, 1760-1900: Aydınlanmadan Marksizme, s. 90.

²⁸ Andrzej Walicki, "Russian Social Thought: An Introduction to the Intellectual History of Nineteenth-Century Russia", s. 7.

²⁹ Alexander Koyré, 19. Yüzyıl Başlarında Rusya'da Batıcılık, Ulusçuluk ve Felsefe, s. 9.

³⁰ Louis Levine, "Pan-Slavism and European Politics", Political Science Quarterly, Cilt: 29, Sayı: 4 1914, s. 669.

17. yy.'ın sonlarından itibaren Batılı olan her şeye karşı muhalefetini göstermeye başlamıştı. Rees'in deyimıyla bu, Slavofilizmin can damarıdır ve hiç kimse, onun felsefesini anlamadan tam olarak Rusya'nın ruhunu kavrayamaz. Slavofil düşünce, bir anlamda sıradan hayata dair bir 'Moskovite teorisi'dir'; Büyük Petro'nun işlerine karşı yüksek sesli bir itirazdır ve Batı kültürünü reddeder³¹. Ancak hemen belirtelim ki, Slavofil düşünce Rus entelijensiyası içinde başlangıçta pek kabul görmemiştir. Büyük bölümü Batılı bir yaklaşıma sahip olan ve Ortodoksluk ile Slavlığı hatırlatan her şeye karşı şüpheli bir yaklaşım gösteren bu kesim arasında Slavofilizm önceleri güçlü bir etki yaratamamıştır³².

Slavofiller daha en başından itibaren kesinlikle Batılı ya da Avrupalı olmayan bir Rus ulusal *ethos*undan bahsetmekteydiler³³. Slavofil ideolojinin odağındaki asıl mesele de zaten kapsamlı bir tarih felsefesi ışığı altında ele alınan Rusya-Batı Avrupa ilişkileridir³⁴. Bu açıdan bakıldığında, Batı karşıtlığının Slavofilizmin en ayırt edici yanlarından biri olduğu söylenebilir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, bu düşünceyi salt Avrupa-Rusya karşıtlığı biçiminde ele almak ya da onu yalnızca Batıcılar ile yürütülen ideolojik bir tartışma olarak görmek doğru olmayacaktır. Bu hareket aslında tarihsel, kültürel, ırksal, dinsel ve hatta psikolojik açılardan ele alınması gereken ve kendi içinde farklı türleri bulunan karmaşık bir görünüme sahiptir. Bunun yanı sıra, Slavofilizmin kurucularının kafasındaki Avrupa-Rusya ikileminin de politik olmaktan ziyade kültürel bir ayrıma dayandığını belirtmek gerekir³⁵. Her ne kadar Slavofil hareket içinde Rusya'nın coğrafi ve kültürel açıdan hiçbir ülke veya medeniyete benzemediğine dair görüşler yer alırsa da aslında bunların hiçbiri, net bir biçimde örneğin Asya kültürünü Avrupa kültürüne tercih etmez. Öyle ki, 20. yy. öncesinde kendisini veya ülkeyi ısrarla Asya kültürü ile özdeşleştiren hiçbir Rus entelektüeli bulunmamaktadır³⁶. Dolayısıyla, Avrupa ile kültürel zıtlık varsayımlarına karşın Slavofillerin Rusya'nın Asyalı olduğu fikrine de sıcak bakmadıklarını belirtmek gerekmektedir. Onlara göre Rusya ile Batı arasındaki karşıtlık, Rus tarihî ile Batı etkisi arasındaki bir ilişki olarak görülmelidir. Tıpkı Rusya gibi, Asya da Roma hukuku ve onun bireyselci ilkelerinin etkisine muhatap olmamıştır. Dolayısıyla Ruslar ile Asyatik toplumlar arasında ancak bu bağlamda birtakım paralellikler kurulabilir³⁷.

Aslına bakılırsa, Slavofillerin de bir bakıma Rusya'nın Hıristiyan-Avrupalı medeniyetin bir parçası olduğunu kabul ettiği söylenebilir. Bununla birlikte, ülkenin kendisini Batılı uluslardan farklılaştıran ve açıkça onlardan üstün kılan bazı niteliklere sahip olduğu fikri bu hareket açısından çok önemlidir³⁸.

³¹ Arthur D. Rees, "An Interpretation of Slavophilism", *The Scientific Monthly*, Cilt 1, Sayı 1, 1915, s. 50.

³² Janko Lavrin, "The Slav Idea and Russia", *Russian Review*, Cilt 21, Sayı 1, 1962, s. 12.

³³ Mark Bassin, "Russia between Europe and Asia: The Ideological Construction of Geographical Space", *Slavic Review*, Cilt: 50, Sayı: 1, 1991, s. 9.

³⁴ Andrzej Walicki, *Rus Düşünce Tarihi, 1760-1900: Aydınlanmadan Marksizme*, s. 6.

³⁵ Janko Lavrin, "Krievsky and the Problem of Culture", *Russian Review*, Cilt: 20, Sayı: 2, 1961, ss. 110-120.

³⁶ Bkz. David Kerr, "The New Eurasianism: The Rise of Geopolitics in Russia's Foreign Policy", *Europe-Asia Studies*, Cilt: 47, Sayı: 6, 1995, s. 979.

³⁷ George C. Guins, "East and West in Soviet Ideology", *Russian Review*, Cilt 8, Sayı 4, 1949, s. 273.

³⁸ Mark Bassin, "Turner, Solov'ev, and the 'Frontier Hypothesis': The Nationalist Signification of Open Spaces", *The Journal of Modern History*, Cilt: 65, Sayı: 3, 1993, s. 487.

Dolayısıyla, kimlik ve kültüre ilişkin tartışmalarda Batı, Slavofiller açısından bir bakıma 'öteki' işlevi görmektedir. Öncelikle belirtmek gerekir ki, Rus Batıcıların Avrupa'dan Aydınlanmanın sonuçlarının devralınması doğrultusundaki çabalarına karşı çıkan Slavofiller, Rusya üzerindeki Avrupa etkisine olumsuz bakmaktaydılar. Batıcıların Rusya'nın geleceğini Batı'da gören yaklaşımlarının aksine Slavofiller, Rusya'nın geleceğini Ortodoks karakterli özgün kimliklerinde aramaktaydılar³⁹. Dolayısıyla denilebilir ki, Slavofiller aslında Rusya'nın kimlik sorununa yaklaşımlarında Batı dışı bir arayış içindeydiler. Fakat söz konusu kimlik, Batı dışı olmakla birlikte asla 'üçüncü dünyacı' mazlum bir kimlik de değildi. Onların öngördükleri, Batıyla boy ölçüşebilecek türden hegemonik ve kendine özgü bir kimlikti⁴⁰.

Slavofil düşünce, Batı'nın üç hatalı temel üzerine kurulduğu iddiasındadır. Buna göre Batı'nın ruhanî temeli Roma Kilisesi'nin rasyonalitesi, politik temeli Roma ve Töton fetihleri, sosyal temeli ise Roma hukukunun mutlak mülkiyet haklarıdır⁴¹. Kısacası, Avrupa medeniyeti tek yanlı rasyonalizm, Roma fikirleri ve fetih ilkesi üzerine kurulmuştur. Bunun bir neticesi olarak ruhani birlikte, politik çekişmede, sınıf mücadelelerinde ve sosyalist ütopyada bozulma yaşanmıştır. Slavofillerin Batıyı reddedişlerinin temel nedeni ise onun ruhani değerleri, sekülerizmi ve hukuk aracılığıyla sınırlamaya yol açan rasyonalizmi ile bireyseliçliğidir. Slavofillere göre Rusları birbirine bağlayan şey hukuk değil, karşılıklı sevgi ve kaygıdır. Slavlar, mükemmel bir eşitlikçi demokratik topluluk olarak, Rus komünü olarak yaşamaktadırlar. Bunun yanı sıra Slavların amacı daima maddi değil, ruhani olmuştur. Batı medeniyetinin içinde bulunduğu durumdan kurtulması ise mümkün görülmemektedir. Zira bu medeniyetin yeni gelişmeler için tohumu bulunmamaktadır. O, sadece Slav dünyasının temelinde yatan ilkelere kırtarılabilir. Slavlar, Ortodoks dinleri içinde her zaman derin bir ruhani birlik hissi göstermişlerdir, fetihlerle meşgul olmamışlardır ve Roma tarafından yayıldığı şekliyle eski medeniyetten etkilenmemişlerdir. Bu nedenle politik düzensizliklerden uzak olmuşlar ve köy komünlerinde demokrasi ve adalet ilkesini sürdürebilmişlerdir. Bu nedenle Rus halkı, tarihteki liderliği ele alacak, yeni ve muhteşem bir dünya uygarlığı kuracaktır⁴².

Rusya ile Batı medeniyeti arasındaki kültürel farklılık konusunu en açık biçimde ele alan Slavofil düşünürlerden biri olan Krievsky'ye (1806-1856) göre Rusya ile Avrupa birbirlerinin anti-tezi konumundadırlar. Aralarındaki farklılıklar, büyük oranda kültürel, felsefi ve dinsel zıtlıklardan ileri gelmektedir. Rus felsefi ve tarihsel görüşleri, Avrupa rasyonalizminin ve bireyseliçliğinin eleştirisi şeklindedir. Krievsky, sosyal hayatta rasyonalizmin toplumu atomize ettiğine inanır ve rasyonelleşmiş bir toplumun mekanik anlamda bir insan eseri olduğunu düşünürdü. Ona göre bunun prototipi ise Roma'ydı. Roma'nın hukuksal

³⁹ Christian F. Wehrschutz, "Rus Fikriyatının Parçası Olarak Avrasyacılık", *Uygarlığın Yeni Yolu Avrasya*, Erol Göka ve Murat Yılmaz (Der.), (İstanbul: Kızılelma Yayıncılık, 1998), s. 25.

⁴⁰ Tanıl Bora, "Rusya'da Radikal Sağ ve Avrasyacılık", *Uygarlığın Yeni Yolu Avrasya*, Erol Göka ve Murat Yılmaz (Der.), (İstanbul: Kızılelma Yayıncılık, 1998), ss. 114-115.

⁴¹ Hans Kohn, *The Mind of Modern Russia: Historical and Political Thought of Russia's Great Age*, s. 105.

⁴² Louis Levine, "Pan-Slavism and European Politics", s. 670.; Vaillant, "Dilemmas for Anti-Western Patriotism: Slavophilism and Negritude", s. 381.

rasyonalizmi, Batı Hıristiyanlığı üzerinde öncü bir etki yapmıştır. Avrupa'yı belirleyen bir başka tarihsel gelişme ise fetihtir. Rusya ise ne Roma etkisini ne de fetihleri tecrübe etmiştir. Bu nedenle, kendi içinde bütünleşik ve dindar bir topluma sahiptir. Krieevsky, Rusya ile Batı arasında mukayese yaparken, 'Rus olanın' üç belirgin yönüne dikkat çekmektedir. Bunlar Ortodoks Kilisesi'nin ruhu, gerçek Rus aydınlanmasının özü ve Rus devletinin kendine özgü oluşumudur. Dolayısıyla Rusya ve Avrupa, iki tip insanın ve iki tip bilginin karşıtlığıdır: bütünleşik kişilik ile parçalanmış kişiliğin, bütünleşik bilgi ile soyut bilginin. Benzer bir yaklaşımı K. Aksakov'da (1817–1860) da görmek mümkündür. Aksakov'a göre Batı 'dışsal gerçeği' seçerken Rusya 'içsel gerçeği' seçmiştir. İçsel gerçeklikten kasıt vicdanın sesi, toplumun içselleştirilmiş gelenekleridir. Dışsal gerçeklik ise sosyal yaşamın yabancılaşmış, sünî biçimleridir⁴³.

Görüldüğü üzere din, Slavofil düşüncenin merkezi unsurlarından biridir. Rusya'nın kültür ve kimliğe, dolayısıyla Batı ile ilişkilerine dair tartışmalarda dinin hep önemli bir ağırlığı olmuştur. Zaten Slavofillerin zihniyetinde kültür, derin dinî ve ruhanî değerlerden ayrı düşünülmemesi gereken bir olgudur. Bilindiği üzere, Ruslar Hıristiyan olmalarına rağmen asla Batılı Hıristiyan olmamışlardı; Roma'dan değil, İstanbul'dan etkilenmişlerdi. Her ne kadar aynı orijinden gelseler de Doğu ve Batı Hıristiyanlığı daima birbirlerine karşı yabancı olmuştur ve birbirlerini itici düşmanlar olarak görmüşdür⁴⁴. Dolayısıyla bu farklılık, Slavofillerin düşüncelerinde önemli bir belirleyici konumundadır. Aslında bakılırsa, Rusya ve Slavlığın ya da Bizans-Ortodoks dünyasının Roma-Protestan Batı'dan farklı, otonom bir tarihî kadere sahip olduğuna dair inanç ve fikirler, Slavofilizmden çok daha önceki dönemlerde de vardı⁴⁵. Buna karşın Solovyev (1853–1900) gibi kimi düşünürlerin yine de Doğu ve Batı Hıristiyanlarını bir araya getirme gibi tuhaf bir çaba içerisinde oldukları görülür. Gerçekte bir liberal olmasına karşın Solovyev, Hıristiyan felsefesini benimsemişti ve Rus manevî değerlerinin bilincindeydi. Bununla birlikte, Hıristiyan inancının tek bir ulusun sınırları dâhilinde görülemeyecek veya tek bir tarihsel geleneğin kalıbında şekillenebilecek kadar evrensel bir inanç olduğunu düşünmekteydi. Ona göre Doğu ve Batı Kiliseleri ortak bir temele sahipti ve her iki tarafta da yer alan Hıristiyanların öncelikli görevi, birleşmeyi sağlamak için çalışmak olmalıydı⁴⁶. Buna karşın Slavofil doktrin, Ortodoks Kilisesi'ni Rusya'nın geçmişteki gücünün ve gelecekteki umudunun kaynağı olarak görmekteydi ve bu hâliyle, romantik bir milliyetçilik biçimi idi⁴⁷. Dolayısıyla Slavofillerin bütünüyle ulusal eğilimlere inanç duydukları, ideolojilerini ve ilhamlarını Rus Ortodoks Kilisesi'nden aldıkları söylenebilir. Onlara göre kendi idealleri, ateizmin ve merkantilizmin bozduğu Batı idealinden daha yüksek bir dinî ve ahlakî kaliteye sahipti⁴⁸. Öyle ki, önemli bir Slavofil

⁴³ Janko Lavrin, "Krieevsky and the Problem of Culture", ss. 113-115; Andrzej Walicki, "Russian Social Thought: An Introduction to the Intellectual History of Nineteenth-Century Russia", s. 9.

⁴⁴ Arnold J. Toynbee, "Russia and The West", *Harper's Magazine*, Cilt: 206/1234, 1953, s. 55.

⁴⁵ Dimitry Pospelovsky, "A Comparative Enquiry into Neo-Slavophilism and Its Antecedents in the Russian History of Ideas", *Soviet Studies*, Cilt: 31, Sayı: 3, 1979, s. 326.

⁴⁶ Helene Iswolsky, "Vladimir Soloviev and the Western World", *Russian Review*, Cilt: 7, Sayı: 1, 1947, ss. 16-17.

⁴⁷ Michael Florinsky, "Russian Social and Political Thought", s. 79.

⁴⁸ Helene Iswolsky, "Vladimir Soloviev and the Western World", s. 16.

düşünür olan Khomyakov, sahip olduğu inanç bütünlüğü sayesinde Rusya'nın Avrupa demokrasisinin hukuki ve şekilsel kurumlarına ihtiyaç duymayacağı kanaatindeydi⁴⁹.

Rusya'ya özel bir anlam atfeden ve bu anlamda ona misyon yükleyen bir anlayışın Slavofil düşünceye hakim olduğu görülmektedir. İşte bu misyon duygusu, ileride de görüleceği üzere, zamanla Rus yayılmacılığının temel dayanaklarından biri haline gelecektir. Tıpkı diğer bazı Rus düşünce biçimlerinde olduğu gibi, Slavofilizm de Rusya'ya dünyayı yeniden yaratma biçiminde ifade edebileceğimiz tarihsel bir misyon yüklemekteydi. Bu fikre ulaşmaları ise Schelling'in mistisizmini Hegel'in politiği ile harmanlayan özel bir bileşim ve Rus tarihinin eksik bir yorumu ile olmuştur. En temelde bu misyon, gerçek Hıristiyanlığın taşıyıcısı olarak Rus halkına, bunu insanlığın geri kalanına göstermek zorunluluğu yüklemektedir⁵⁰. Bu misyon duygusu, zamanla Slavofillerin geleceğin kendi anayurtlarına ait olduğu biçiminde bir hisse kapılmalarına da neden olmuştur. Bu durumun yansımaları ise moral açıdan ruhsuz, agnostik ve materyalist olan Avrupa'nın kurtarılması görevini Rusya'ya veren Mesihçi bir düşüncenin doğması olmuştur. Bunu başarmak ve ulusal kaderini gerçekleştirmek için ise Rusya kendine özgü gelişim yolunu izlemeye devam etmelidir⁵¹.

Romantik bir milliyetçilik anlayışına sahip olan ve Rusya'ya Mesihçi bir misyon yükleyen Slavofil düşüncenin devlet ile ilişkisi genelde sorunludur. Slavofilizmin başlangıçta pek de üzerine durulmayan hükümet karşıtı eleştirileri, zamanla devlet tarafından tepki görmeye başlamıştır. Bu düşünceye yakın kesimlerin, zaman zaman çeşitli baskılara maruz kaldıkları ve hatta cezalandırıldıkları bile görülmektedir⁵². Slavofilizmin tutucu bir düşünce olması da onun devletle ilişkisinde belirleyici olmuştur. Bu nedenle Rus hükümetlerinin Slavofilizme karşı daima temkinli davrandıkları söylenebilir. Mesela Büyük Petro'nun varisi olduğunu iddia eden Çar I. Nikola, kendisini sadece 'eski' bir Rus Çarı değil, ama aynı zamanda modern bir Avrupa imparatoru olarak da görmek istemekteydi. Her ne kadar Ortodoksluğa ve saf ulusal ilkelere karşı saygılı da olsa, Çar kendi yönetimini dinî ya da gelenekleşmiş ilkelere dayandırma gibi bir niyete sahip değildi⁵³. Dolayısıyla, Slavofil düşüncenin ön görüleri ile Çar'ın vizyonu arasında önemli bir farklılık söz konusuydu ve bu durum, daha sonraki Rus imparatorları için de genelde geçerli olmuştur.

RUS YAYILMACILIĞININ SADIK HİZMETKÂRI OLARAK PAN-SLAVİZM

Slavofillerin kimlik ve kültür tartışmaları ekseninde gelişen felsefi-tarihsel görüşleri daha sonraki yıllarda değişim göstermiş ve giderek daha politik bir

⁴⁹ Hans Kohn, *The Mind of Modern Russia: Historical and Political Thought of Russia's Great Age*, s. 106.

⁵⁰ Louis Levine, "Pan-Slavism and European Politics", s. 669.; Janko Lavrin, "Populist and Slavophiles", s. 311.

⁵¹ Mark Bassin, "Turner, Solov'ev, and the 'Frontier Hypothesis': The Nationalist Signification of Open Spaces", s. 488.

⁵² Michael Florinsky, "Russian Social and Political Thought", ss. 80-81.

⁵³ Andrzej Walicki, *Rus Düşünce Tarihi, 1760-1900: Aydınlanmadan Marksizme*, s. 98.

içeriğe kavuşmuştur⁵⁴. Bu çerçevede söylenebilecek ilk şey, Slavofilizm biri tutucu reformculuk ve diğeri ise Pan-Slavizm olmak üzere iki farklı kola ayrıldığıdır⁵⁵. Özellikle Pan-Slavizme geçiş sürecinde Slavofilizmin felsefi bir düşünce olmaktan çıktığı ve adeta bir dış politika aracı haline geldiği görülmektedir. Bilindiği üzere, Pan-Slavist düşüncenin ortaya çıkışı Avrupa'nın 1848'lerdeki fırtınalı ortamında gerçekleşmiştir. 1878 Berlin Antlaşması'na değin uluslararası politikayı derinden etkileyen ve yaşanan birçok krizin temelinde yatan bir etken olarak Pan-Slavizm, yaklaşık bir yüzyıl boyunca kesintisiz bir biçimde etkisini gösterecektir⁵⁶. Slavofil düşüncenin bir anlamda teoriden pratiğe geçişi olarak da nitelendirebileceğimiz Pan-Slavizmin etkinlik kazanması, büyük ölçüde II. Aleksander döneminin (1855–1881) politik koşullarında söz konusu olmuştur⁵⁷. Her ne kadar kimi yazarlar bu fikrin ortaya çıkışını Petro devrine kadar geri götürüyorsa da aslında o dönem itibarıyla Pan-Slavizmin bir ideoloji olmaktan ziyade, ancak bir siyasi-askeri doktrin olarak var olduğu iddia edilebilir. Daha sonraki dönemde bu doktrin, yaklaşık 250 yıl boyunca Rus yönetici sınıfının yayılcı kesimince benimsenecektir⁵⁸. Ancak hemen belirtelim ki Pan-Slavizmin organize bir hareket hâline gelmesi ancak Kırım Savaşı sonrası dönemde söz konusu olmuştur. Kırım Savaşı'nın yarattığı yurtseverlik atmosferi içinde geniş halk kitlelerinin ilgisini çekmeye başlayan 'Slav fikri' daha sonra Pogodin (1800–1875) gibi isimlerin öncülüğünde ve Pan-Slavizm biçiminde İmparatorluk dışındaki diğer 'Ortodoks kardeşlere' de ulaşmıştır⁵⁹.

Pogodin, Rus-merkezci milliyetçiliğin ve Rusya'nın geleceğine dair ütopyacı beklentilerin en önemli temsilcilerindendir ve hem romantik milliyetçi düşünceden, hem de Batı karşıtı görüşlerden oldukça etkilenmiştir. Diğer Slav halklarıyla ve özellikle de Habsburg ve Osmanlı Slavlarıyla ilgilenilmesi gerektiğini söyleyen Pogodin'e göre, Rusya'nın 'misyonu' diğer Slavları Batı etkisinden 'özgürleştirmek' ve onlara liderlik etmektir⁶⁰. Aslına bakılırsa, ne ilk ortaya çıktığı şekliyle Slavofil düşünce, ne de onun devamı olarak görebileceğimiz Pan-Slavizm, başlangıçta kardeş Slav halklarıyla dayanışma gibi bir amaca sahiptir. Rus olmayan Slavlar ve onların geleceklerine dair ilginin bu düşünce içerisinde yer alması, yukarıda da ifade edildiği üzere, ancak Kırım Savaşı sonrası dönemde söz konusu olmuştur. Kırım Savaşı ve bu savaşın bir sonucu olarak ortaya çıkan güney Slavlarının geleceğine ilişkin yoğun ilgi, zaten Pan-Slavist politikaya geçişin de en önemli nedenidir. 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı yılları ise bir bakıma Pan-Slavizmin 'altın çağları' olmuştur. Bu dönemde Pan-Slavist düşüncenin 'yurtsever yayılcılık' ile iç içe geçtiği görülür⁶¹.

⁵⁴ Mark Bassin, "Russia between Europe and Asia: The Ideological Construction of Geographical Space", s. 9.

⁵⁵ Andrzej Walicki, *Rus Düşünce Tarihi, 1760-1900: Aydınlanmadan Marksizme*, s. 99.

⁵⁶ Louis Levine, "Pan-Slavism and European Politics", s. 664.

⁵⁷ Andrzej Walicki, "Russian Social Thought: An Introduction to the Intellectual History of Nineteenth-Century Russia", ss. 10-11.

⁵⁸ Ariel Cohen, *Russian Imperialism: Development and Crisis*, s. 41.

⁵⁹ Dietrich Geyer, *Russian Imperialism: The Interaction of Domestic and Foreign Policy 1860-1914*, s. 55.

⁶⁰ Hans Kohn, *The Mind of Modern Russia: Historical and Political Thought of Russia's Great Age*, s. 58.

⁶¹ Janko Lavrin, "Vladimir Soloviev and Slavophilism", *Russian Review*, Cilt: 20, Sayı: 1, 1961, s. 13; Andrzej Walicki, *Rus Düşünce Tarihi, 1760-1900: Aydınlanmadan Marksizme*, s. 100.

Kabaca ifade etmek gerekirse, Pan-Slavist düşüncenin bir politik hareket olarak asıl amacı tüm Slav kavimlerini tek bir çatı altında toplamaktır. İlk kez Hırvat asıllı Katolik bir din adamı olan Yuriy Krijaniç tarafından ortaya atılan bu düşünceye göre, Slavlar-arası bir birleşme ancak Rusya tarafından gerçekleştirilebilir. Dolayısıyla, Panslavistler Slav halkaların özgürleşme mücadeleleriyle ilgilenmekteydiler; ama aynı zamanda, Rusya'yı Slav dünyasının üstün ifadesi olarak değerlendirmekteydiler. Bu çerçevede, diğer Slavların da bu üstünlüğü kabul etmeleri beklemekteydi. Bu düşünceye yakın kişilerin zaman zaman batı ve güney Slavları hakkında, onlardan 'küçük kardeşler' olarak bahsettikleri görülmektedir. Onların hayal ettikleri Slav birliği, yalnızca politik anlamda Rusların üstünlüğüne dayanmıyor; bunun yanı sıra Ortodoksluğun kabulü, Rusçanın Slavların ortak edebi dili olması gibi hususları da kapsıyordu⁶². Kısacası, Pogodin'den başlayarak Stalin'in son yıllarına değin yaklaşık bir yüzyıl boyunca Rus siyasetinde önemli bir rol oynayacak olan Pan-Slavist düşüncede Rusların tek amacı, Slavların koruyucusu ve lideri olmak değildir. Rus Pan-Slavistleri, birçok Rus'un aklında 'Rus' ve 'Slav'ı aynı anlama gelen kelimeler hâline sokan, ortak bir Slav aklı ve mantalitesi oluşturma iddiasındaydılar⁶³.

Ancak hemen belirtmek gerekir ki, Rus Pan-Slavizmi diğer Slav halklarınca genel kabul görmüş bir düşünce olamamıştır. Ruslar dışındaki Slavların çoğu, bu düşünceyi genelde Pan-Slavizm olarak değil de Pan-Rusizm olarak görmüşlerdir. Onlara göre, bu düşünce tüm Slavları Rusya'nın liderliğine sokacak ve en nihayetinde Ruslaşmalarına yol açacaktır⁶⁴. Lavrin, Rusya dışındaki Slavların bu fikrin yükselişe geçtiği 19. yy. sonlarında bile Rusya'ya ve onun Slavlıkla ilgili rolüne dair yaklaşımlarında oldukça farklı eğilimlerden bahsetmenin mümkün olduğunu söylemektedir. Örneğin, Polonyalılar kendilerini her zaman için 'barbar Moskovalılar' karşısında Avrupa'nın son kalesi olarak görmüşlerdir. Bu bağlamda onlar, Rus olan her şeyin 'iflah olmaz' düşmanlarıdır. Bu nefret duygusu 1831 ve 1863'de gerçekleşen başarısız isyanlarının ardından iyice pekişmiştir. Balkanlar'daki Slavların çoğu ise o dönem itibarıyla hâlâ Türk egemenliği altında oldukları için, Rusya'yı kendilerini 'kâfirden' kurtaracak büyük Ortodoks ülke olarak görmekteydiler. Avusturya'nın çoğunluğunu oluşturan Katolik Slavlar ise daha farklı bir tutum içindeydiler. Çar otoritesine ya da emperyalizmine yönelik herhangi bir ilgileri olmayan bu kesim, daha ziyade tabi oldukları imparatorluk içinde kendilerine bir federasyon kurma amacını taşımaktaydılar. Çekler, Slovaklar, Hırvatlar ve Slovenler arasında ise ulusal var olma mücadelesi, Slavlıktan daha öncelikli bir meseleydi ve özellikle dinsel unsurun burada önemli bir rol oynamadığı anlaşılmaktaydı⁶⁵.

Slavofil düşünce ile Pan-Slavizm arasındaki en önemli süreklilik, yürütülen Batı karşıtlığıdır. Pan-Slavist düşünce de tıpkı öncülü konumundaki Slavofilizm gibi Batı karşıtı bir söyleme sahipti. Öyle ki, Rusya'nın çökmüş Batının yıkıcı

⁶² Louis Levine, "Pan-Slavism and European Politics", s. 670; Ö. Göksel İşyar, *Bölgesel ve Global Güvenlik Çıkarları Bağlamında Sovyet-Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu*, (İstanbul: Alfa, 2004), s. 16.

⁶³ Hans Kohn, *The Mind of Modern Russia: Historical and Political Thought of Russia's Great Age*, ss. 69.

⁶⁴ Hans Kohn, *The Mind of Modern Russia: Historical and Political Thought of Russia's Great Age*, s. 70.

⁶⁵ Janko Lavrin, "The Slav Idea and Russia", s. 12.

etkilerine ve özellikle de liberalizmi ile soyut hümanizmine karşı korunması gerektiği yönündeki görüşler, Pan-Slavizm içinde önemli bir yer tutmaktaydı. N. Danilevskii (1822–1885) Batı karşıtlığının kendisini en açık biçimde gösterdiği isimlerden biriydi. Rus Pan-Slavizmin ilk ve belki de en sistemli açıklamasını yapmış kişi olan Danilevskii, Slav fikrini sağlam temellere oturtmuş ve bir anlamda onu romantik Slavofilizmin 'mistik' iyimserliğinden kurtarmaya çalışmıştır. Ona göre, Avrupa ya da Roma-Germen medeniyeti bir gerileme dönemine girmiştir ve çok şükür ki, Slavlar Avrupa'ya ait değildir. Rusların kaderi, kendi hegemonyaları altında, önceki tüm medeniyetlerden daha güçlü, çok yönlü ve tamamıyla yeni bir medeniyet yaratmaktır. Rus halkı, öteki Slavlar gibi, içinde Avrupa'nın Cermen-Romalı uygarlığıyla hiçbir ilişkisi olmayan yeni bir uygarlık türünün tohumunu taşımaktadır⁶⁶.

Danilevskii'ye göre Avrupa ve Rusya, derin ve rasyonel olmayan bir takım tarihsel içgüdülerle birbirlerinden ayrılmaktaydı. Rusya'nın saldırgan ve düşmanca olmayan tavırlarına rağmen Avrupa'nın ondan korkuyor olması da aslında tarafların birbirlerinden köklü bir biçimde farklı olmalarından ötürüydü. Ona göre Avrupa ve Rusya, biri çökerken diğeri yükselen iki farklı uygarlığı temsil etmekteydi. Avrupa medeniyetinin evrensel geçerliliği olduğunu düşünmek ve onun medeniyetin en nihat biçimi olduğuna inanmak ise büyük bir hataydı. Çünkü bütün medeniyetler, tarihsel olarak büyür ve bir gün çökerlerdi. Avrupa medeniyeti, Latin ve Germen halklarının medeniyetidir ve en üst seviyesine 16. ve 17. yy.'larda ulaşmıştır. Bu medeniyet, 19. yy.'da çöküş evresine girmiştir ve şimdi, Slavların olan yeni bir medeniyet yükselmektedir. Bu nedenle Batı, kendisini yerinden edecek olana büyük bir tepki duymaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere, Pan-Slavist düşünürler Avrupa'nın üstünlüğüne dair fikirlere şiddetle karşı çıkmaktaydı. Avrupa'nın insanlığın sosyal, kültürel ve entelektüel gelişmesinin en yüce ifadesi olduğu varsayımına karşı çıkan Danilevskii, Avrupalıların kendilerini uygarlığın en nihai biçimi olarak görmelerine yol açan 'haksız' ve 'haddini bilmez' kibirlerini kategorik olarak reddetmekteydi. Avrupa'yı ilerlemenin ve sosyal erdemnin en üst örneği olarak kabul etmeyen bu düşünür, onun temel özelliklerinin şiddet, ölümcül bireycilik ve kontrol edilemez maddi çıkar düşkünlüğü olduğunu söylemekteydi⁶⁷.

Danilevskii, Rusya'nın Avrupa'ya ait olmadığı konusunda oldukça ısrarlıdır. Ona göre bunun en iyi kanıtı, Avrupa'nın Rusya'ya 'bizden biri' muamelesi yapmaması, hatta sırtını ona nefretle dönmesidir⁶⁸. Danilevskii zihniyetinde Avrupa ile Slav dünyası arasında kaçınılmaz bir mücadele olacağı yönündeki fikir önemli bir yer tutmaktaydı. Bunun Doğu Sorunu üzerine başlayacağını düşünen Danilevskii, yaşanacak gelişmelerin yalnızca İstanbul'un ve Osmanlı'nın değil, aynı zamanda tüm dünya medeniyetinin de geleceğini belirleyeceğini düşünmekteydi. İstanbul'un fethedilmesiyle birlikte Slavlık, düşüşte olan Roma-

⁶⁶ Andrzej Walicki, "Russian Social Thought: An Introduction to the Intellectual History of Nineteenth-Century Russia", ss. 32-33.

⁶⁷ Hans Kohn, *The Mind of Modern Russia: Historical and Political Thought of Russia's Great Age*, ss. 191-192; Mark Bassin, "Russia between Europe and Asia: The Ideological Construction of Geographical Space", s. 9.

⁶⁸ Andrzej Walicki, *Rus Düşünce Tarihi, 1760-1900: Aydınlanmadan Marksizme*, s. 264.

Cermen medeniyetinin yeri alacak ve tüm Dünya medeniyetinin çekirdeği haline gelecektir. Kısacası, bu yeni medeniyetin tohumlarının saçılması için İstanbul'un fethi gereklidir. Bu kent Rusya'nın özgürleştirip, birleştireceği Slav haklarının başkenti olacaktır. Görüldüğü üzere Danilevskii için öncelik, İstanbul'un ele geçirilmesindedir. Rusya bu yolla yenilmez bir siyasal güç hâline gelecektir. Dolayısıyla böylesi bir güç mücadelesi uğrunda her şey mubahtır. Benzer bir eğilimi, Pan-Slavizmin en aktif politikacılarından biri olan I. Aksakov'da (1823–1886) da görmek mümkündür. Aksakov'un zihniyetinde de Slavlık; Avrupa karşıtlığı, Avusturya'ya karşı düşmanlık, Polonya'nın bir hain olduğu düşüncesi, İstanbul'un fethi ve 'Rus Kartalı'nın kanatları altında güçlü bir Slav devleti' oluşturulması gibi bir takım basmakalıp fikirlere dayanmaktadır⁶⁹.

Militan Pan-Slavizmin ideologu olan Danilevskii, aynı zamanda Darwinci bir yaklaşıma da sahipti. Pan-Slavizmi yeni temellerine oturttuğu 1871 tarihli Rusya ve Avrupa adlı eserinde, Slavofillerin esin kaynağı olan Schelling ve Hegel gibi isimleri devre dışı bırakmış, görüşlerini pekiştirmek için doğa bilimlerine başvurmuştur. Bununla birlikte, Danilevskii'nin Slavofiller gibi Rusya'ya tüm dünyayı yeniden yaratma gibi bir rol vermediği ve bu anlamda, daha sınırlı bir vizyona sahip olduğu söylenebilir. Ancak Danilevskii kavgacı bir ruha sahiptir ve yukarıda da ifade edildiği üzere, Avrupa ile Ruslar arasında kaçınılmaz bir çatışmanın olacağına inanmaktadır. Elbette bu çatışmanın sonucu, Rusya'nın liderliği altında büyük bir Slav Birliği'nin kurulması olacaktır. Danilevskii'nin fikirleri, aslında milliyetçi saldırganlık, ulusal emperyalizm, halkı itaate zorlama ve daha zayıf ulusları milli haklarından mahrum etme gibi politikaları meşrulaştırmak için oldukça uygun bir çerçeve sunmaktaydı⁷⁰. Ayrıca bu fikirler, Pan-Slavizmin emperyalist mantığını anlamak bakımından da önemliydi. Danilevskii'ye göre Batı yayılmasından farklı olan Rus yayılması, insan ırkı için faydalı bir şeydi. Batı emperyalizmi insanları köleleştirip onların kültürel gelişimlerini uyuştururken, Rus yayılması bir barış misyonuuydu ve insanları özgürleştirmekte, onların kendi kaderlerini yaşamalarını sağlamaktaydı⁷¹. Pan-Slavizm fiziksel anlamda da emperyalist bir vizyona sahipti. Üstelik bu, yalnızca batıda değil aynı zamanda doğuda da yayılmayı öngörmekteydi. Rusya içindeki diğer milletlerin Ruslaştırılması ve Rusya dışındaki Slavların Rus egemenliği altında birleştirilmesi türünden bir takım farklı amaçların da bu vizyonun bir parçası olduğu söylenebilir. Şüphesiz ki, söz konusu vizyonun asıl hedefi Osmanlı ve Habsburg gibi bünyesinde Slav toplulukları barındıran devletler olmuştur⁷².

Görüldüğü üzere, Pan-Slavist düşünce aslında devamı niteliğinde olduğu Slavofilizmden farklıydı ve daha ziyade bir dış politik yönelim görünümündeydi.

⁶⁹ Hans Kohn, *The Mind of Modern Russia: Historical and Political Thought of Russia's Great Age*, ss. 191-193; Andrzej Walicki, *Rus Düşünce Tarihi, 1760-1900: Aydınlanmadan Marksizme*, ss. 100-101.

⁷⁰ Dimitry Pospelovsky, "A Comparative Enquiry into Neo-Slavophilism and Its Antecedents in the Russian History of Ideas", ss. 328-329; Louis Levine, "Pan-Slavism and European Politics", ss. 672-673

⁷¹ Hans Kohn, *The Mind of Modern Russia: Historical and Political Thought of Russia's Great Age*, s. 194.

⁷² Ö. Göksel İşyar, *Bölgesel ve Global Güvenlik Çıkarları Bağlamında Sovyet-Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu*, s. 16.

Bu noktaya dikkat çeken Florinsky, Slavofilizm ile Pan-Slavizmin aynı şey olmadığı söylemektedir. 1840'ların Slavofilizmi, Batı'ninkinden daha üstün olduğuna inanılan Rus ulusal yolunun hayali erdemlerine övgüler düzmekte ve Rus Ortodoks Kilisesi'ni, Rusya'nın hem geçmişteki gücünün hem de geleceğe ilişkin umudunun kaynağı olarak görmekteydi. Bu haliyle Slavofilizm son derece romantik bir milliyetçilik biçimiydi⁷³. Oysa Panslavistler, klâsik Slavofil düşüncenin 'evrensel görev' ya da 'gerçek' Hıristiyan ilkeler türünden soyut kavramlarını kesinlikle reddetmekteydiler. Onlara göre devletler ve uluslar arasındaki ilişkilerde 'göze göz, dişe diş' kuralı geçerliydi⁷⁴. Mesela Danilevskii'ye göre Hıristiyan etiği, ancak bireysel açıdan bağlayıcı olabilirdi. Devletlerin ve ulusların, kendi dünyevi çıkarlarının üstünde herhangi bir değer olamazdı. Dolayısıyla ona göre siyasette idealizme ya da hümanizme yer yoktu. Danilevskii, Slavofilizmin devleti 'kaçınılmaz kötülük' olarak gören eğilimine de şiddetle karşı çıkmaktaydı. Çünkü bu eğilim, Rusya'nın yöneteceği güçlü bir ekonomik ve askerî federasyonun kurulmasını isteyen bir programa, yani Pan-Slavizme ters düşmekteydi. Bu nedendir ki, Danilevskii işe öncelikle Slavofilizmin devlete ilişkin görüşlerini devreden çıkarmayla başlamıştır. Onun zihniyetinde, evrimin doğal yasaları dışında hiç bir engel tanımayacak olan güçlü bir devletin yaratılması önemli bir yer tutmaktadır⁷⁵.

Buna rağmen, devletin Rus milliyetçiliğinin ulaştığı en üst düzey olan Pan-Slavizm ile ilişkisi hep problemlidir. Bilindiği üzere Danilevsky ve Pan-Slavizmin diğer bileşenleri, Rus milliyetçiliğini yeni bir militanlık ve bir siyasal gerçeklik haline getirmişti. Bu haliyle milliyetçilik, Rus dış politikasının cephaneliğindeki bir silah haline almıştı. Fakat bu öyle bir silahtır ki, hükümet ona yine de hiçbir zaman güvenmemiştir ve en iyi ihtimalde dahi onu eline büyük bir dikkatle almıştır. Çünkü devlet Pan-Slavizmi, en nihayetinde hükümet karşıtı bir duruşu olan Slavofilizmin pek çok unsurunu içinde barındıran bir düşünce olarak görmeye devam etmiştir. Pan-Slavizm ile devlet arasındaki ilişkilerin sorumlu olmasında, tarafların farklı motivasyonlara sahip olmalarının da payı büyüktür. Bilindiği üzere, çoğu durumda devletin amacı hem geleneksel askeri anlamda hem de diplomatik açıdan güvenlidir. Bu durumda devlet, Avrupalı güçlerle arasında istenmeyen sonuçlara yol açabilecek durumlardan uzak durmayı tercih etmektedir. Dolayısıyla, bu türden sonuçlara yol açabilecek olan Pan-Slavist düşünce de bazen bir kenara itilmiş ve hatta cezalandırılmıştır. Dolayısıyla, Pan-Slavistlerin bir bölümü kendilerine bazı resmi mercilerde yer bulabilmiş olsalar dahi, aslında öğretileri hiçbir zaman hükümetin resmi doktrini haline gelememiştir⁷⁶. Bununla birlikte, Rus aristokrasisinin Pan-Slavizmi bazen kamuoyunun dikkatini içeriden dışarıya yöneltmek için de kullandığı görülür. Yani, Rus çarlarının Pan-Slavizme veriyor gördükleri kısmi desteğin önemli bir nedeni de budur. Ancak Rus idarecilerinin Pan-Slavizmden bir araç olarak faydalanmalarının tek örneği bu değildir. Ruslar, hem tarihsel hem de ekonomik

⁷³ Michael Florinsky, "Russian Social and Political Thought, s. 79.

⁷⁴ Andrzej Walicki, *Rus Düşünce Tarihi, 1760-1900: Aydınlanmadan Marksizme*, s. 99.

⁷⁵ Andrzej Walicki, *Rus Düşünce Tarihi, 1760-1900: Aydınlanmadan Marksizme*, ss. 259-264.

⁷⁶ Hans Rogger, "Nationalism and the State: A Russian Dilemma", *Comparative Studies in Society and History*, Cilt: 4, Sayı: 3, 1962, s. 259.

çıkarlarını gerçekleştirmeyi amaçlayan yayılmacı niyetleri açısından da Pan-Slavizmden en azından söylem düzeyinde istifade etmişlerdir. Bu yönüyle Pan-Slavizm, Rus yayılmacılığı için iyi bir meşruiyet zemini sunmaktadır⁷⁷. Özellikle 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı döneminde bu durum daha da belirginleşmiştir. Bu dönemde ilgili düşüncenin 'yurtsever' emperyalizm iç içe geçtiği ve çoğu durumda, onun tasdiki için kullanıldığı görülmektedir⁷⁸. Bu durum, yani devletin kendi âli çıkarları için çeşitli ideolojileri kullanması geleneği Rusya'da daha sonraki dönemlerde de söz konusu olmuştur. Örneğin, ilk Bolşevikler proletarya enternasyonalizmi için iyi olanın Sovyetler Birliği için de iyi olacağına inanmaktayken, Stalin bu önceliği tersine çevirmiş ve bir bakıma proletarya enternasyonalizmini devletin hizmetine sokmuştur⁷⁹.

NEO-SLAVOFİL DÜŞÜNCE VE SINIRLI YAYILMACI VİZYON

Batıcılık karşıtı görüşleriyle ön plana çıkan bir grup tutucu soylu ideologu nitelendirmek için kullanılan Slavofil terimi, 19. yy. Rusya'sında gelişmiş ve başta Pan-Slavizm olmak üzere, çeşitli aşamalardan geçerek günümüze değin ulaşmıştır. Neo-Slavofilizm olarak adlandırılan düşüncenin ortaya çıkışı ise Stalin sonrası dönemde söz konusu olmuştur. Bilindiği üzere, Stalin'in ölümünün ardından Kuruşçev'in başlattığı ve başarısızlıkla sonuçlanan de-Stalizasyon sürecinde ülkede kısmi bir özgürlük ortamı oluşmuştu. 1950-60'lı yılların bu ortamında yapılan ideolojik-felsefi tartışmalarda, artık iyice silikleşen komünist ideolojiye yönelik alternatif arayışlarının da gündeme geldiği görülmektedir. Yine aynı dönemde, Sovyet entelijensiyasının Stalin ve döneminin Rus tarihi açısından taşıdığı anlamı yeniden değerlendirmeye başladığı görülür. Kısacası Ruslar bu yeni dönemde bir kez daha diğer medeniyetlerle ilişkileri bağlamında ülkelerinin kaderinin ne olduğu sorusuyla karşı karşıyadılar. Bu durum, artık gelenekselleşmiş bir hal almış olan Batıcı-Slavofil tartışmasını da yeniden gündeme getirmiştir. Mevcut rejimin eleştirisi amacıyla, Çarlık Rusya ile Sovyet Rusya arasındaki sürekliliğin Rus geleneğinden kaynaklanan sebepleri, bazen kendini aşağılama biçiminde tezahür eden bir sorgulamaya dönüşmüştür. Bazı kesimlerin, milliyetçiliği ve dini kimliğin geleneksel biçimlerini savunan yaklaşımlarının bir yansıması olarak, 1840'ların Slavofillerini çağrıştıran ve Rus tarihine olumlu bir anlam atfeden kimi görüşlerin gündeme geldiği görülmektedir. İşte, Sovyet entelijensiyası içerisinde Batıcılığın ve Marksist revizyonizmin yanı sıra, Rus karakterinin olumlu yönlerini ön plana çıkaran Neo-Slavofil görüşlerin ortaya çıkması da bu şekilde söz konusu olmuştur⁸⁰.

Neo-Slavofillerin Batı dünyasına yönelik tutumları, aslında büyük oranda klasik Slavofiller ile benzeşmektedir. Zira onlar da Batılılaşma karşısında geleneği savunmaktadırlar. Öte yandan, Neo-Slavofiller de tıpkı öncülleri gibi Rus halkının patriarşik, muhafazakâr, devrim karşıtı, komünal hayat yanlısı, derin bir biçimde

⁷⁷ Louis Levine, "Pan-Slavism and European Politics", s. 684.

⁷⁸ Janko Lavrin, "Vladimir Soloviev and Slavophilism", s. 13.

⁷⁹ Condoleezza Rice, "Sovyet Büyük Stratejisinin Evrimi", *Savaşta ve Barışta Büyük Stratejiler*, s. 205.

⁸⁰ Dimitry Pospelovsky, "A Comparative Enquiry into Neo-Slavophilism and Its Antecedents in the Russian History of Ideas", ss. 319-320; Judith Devlin, *Slavophiles and Commissars: Enemies of Democracy in Modern Russia*, s. 65.

dindar ve güçlü aile bağları ve yaşamı olan insanlardan oluştuğuna inanmaktadırlar. Bununla birlikte, söz konusu özelliklerin komünist devrim ile birlikte oluşan ortamda kaybolmaya başladığını düşünmektedirler. Neo-Slavofillere göre komünist devrim, Rus halkını demoralize etmiş ve değerlerinden koparmıştır. Ancak, Marksizm'in yol açtığı zararların giderilmesinin Batıdan gelecek katkılarla mümkün olamayacağı da düşünülmektedir. Bu durum, Rusya'nın geri kalmışlığının Batı'nın taklit edilmesiyle aşılamayacağını savunan klasik Slavofillerin düşünceleriyle örtüşmektedir. Bunun da ötesinde, zaten Marksizm'in bizatihi kendisi de Batılı bir düşünce biçimi olarak kabul edilmektedir. Örneğin Soljenitsin, bir Batı ideolojisi olarak gördüğü Marksizm'e savaş açmıştır. Ona göre komünistlerin asıl günahı, Batılı bir ideolojiyi Rusya'ya uygulama girişimleridir. Batı medeniyetinin kalbi olarak gördüğü materyalizme, bireysencilige ve ateizme karşı çıkan Soljenitsin, Rus geleneksel değerlerinin yeniden yükseltilmesini istemektedir. Ona göre Rusya'nın problemlerinin gerçek kaynağı, aslında Batı medeniyetidir. Bu nedenle Soljenitsin, gerçekte Batılı siyaset, ekonomi ve kültüre düşmandır⁸¹. Batılaşmaya karşı oluşunun yanı sıra, kırsal Rusya'yı romantize ettiği Soljenitsin'in 19. yy. Slavofilleri ile arasındaki en açık benzerliktir⁸².

Ancak hemen belirtelim ki, belki de Devrim'in olumsuz etkileri nedeniyle, Neo-Slavofillerin Batı'ya ilişkin görüşleri, öncüllerine nazaran daha ılımlıdır. Aslına bakılırsa, Neo-Slavofilizm kendi içinde farklı eğilimleri barındıran bir düşünce biçimidir. Burada, Hıristiyan temelli yaklaşımlardan şovenist ırkçılığa değin uzanan farklı görüşleri görmek mümkündür. Rus realitesinin önceliklerine dair görüş ayrılıklarından ileri gelen bu farklılaşmanın bir yansıması olarak, daha evrenselci düşünen ve Rus kültürünü Hıristiyan-Avrupa'nın ayrılmaz bir parçası olarak gören bazı eğilimlerden de bahsedilebilir. Ancak, yine aynı düşünce biçimi içerisinde Rus ulusunun ve kültürünün biricikliğine vurgu yapan ve zamanla aşırı uçları itibarıyla emperyalist bir yönelim benimseyen, içinde saldırgan milliyetçilik ve şovenizme yer veren başka eğilimlerde bulunmaktadır⁸³. Komünist rejim ve onun Rus tarihi üzerindeki olumsuz etkileri aslında tüm Neo-Slavofil görüşler açısından önemli bir eleştiri konusudur. Hatta komünizmin etkileri nedeniyle Neo-Slavofillerin erken dönem Slavofillerinden farklı olarak daha kötümser bir havaya sahip oldukları bile söylenebilir. Onlara göre Rus ulusu hem fiziksel hem de ahlaksal açıdan bölünmüş durumdadır. Doğum oranındaki feci düşüş, daha önce hiç görülmemiş boyutlara ulaşan ve giderek artan alkolizm, materyalist Marksist eğitimin geleneksel ahlaki ve etik yapıyı parçalamış olması gibi gerekçeler bu kötümserliğin başlıca nedenleridir⁸⁴. Bununla birlikte, komünizm eleştirisinin baskıcı bir merkezi yönetimin varlığı ya da demokrasinin eksikliği gibi gerekçelere dayanmadığını da belirtmek gerekir. Örneğin Soljenitsin'in

⁸¹ David G. Rowley, "Aleksandr Solzhenitsyn and Russian Nationalism", *Journal of Contemporary History*, Cilt: 32, Sayı: 3, 1997, s. 328.

⁸² Judith Devlin, *Slavophiles and Commissars: Enemies of Democracy in Modern Russia*, s. 66.

⁸³ Dimitry Pospelovsky, "A Comparative Enquiry into Neo-Slavophilism and Its Antecedents in the Russian History of Ideas", ss. 319-327.

⁸⁴ Dimitry Pospelovsky, "A Comparative Enquiry into Neo-Slavophilism and Its Antecedents in the Russian History of Ideas", ss. 326-327.

düşüncesine göre Sovyet sistemi otoriter olduğu için değil, halkın moral özgürlüğünü reddettiği için kötü bir yönetimdir. Aslında Soljenitsin de demokrasi ve siyasal çoğulculuk karşıtı görüşleri ile dikkat çeken bir düşünürdür. Ayrıca, Soljenitsin'in açık bir şekilde komünist ekonomik sistemi hedef aldığı da pek görülmez. Aksine, merkezi ekonominin Rusya'nın Batı endüstrisinin taklidi ile 'kirlenmesine' ve 'pislenmesine' izin vermediğini düşünmektedir⁸⁵.

Neo-Slavofiller genelde savunmacı bir milliyetçilik anlayışına sahiptirler ve dış politikada, Mesihçi anlayış ile yayılmacılığı reddetmektedirler. İşte bu nokta, yani emperyalist bir yayılmayı desteklemiyor oluşları, başta Soljenitsin olmak üzere Neo-Slavofilleri diğer sağcı milliyetçilerden ayıran en önemli husustur. Soljenitsin'in milliyetçilik anlayışının temelinde 'Ruslar için' ve 'Rusların olan' bir Rusya bulunmaktadır. Aynı zamanda Rus devletine uygun bir Rus milleti isteyen yazar, bu yönüyle Jirinovski ve Züganov gibi günümüz aşırılıkçılardan da ayrılmaktadır. Bu gibi isimler nostaljik bir Rus devleti arzusu duymaktadırlar ve bu yönleriyle, milliyetçi olmaktan çok emperyalistlerdir. Soljenitsin'in milliyetçilik anlayışı ise açık bir şekilde ilerlemeci ve ılımlıdır. Buradan da anlaşılacağı üzere, Soljenitsin imparatorluk fikrine de sıcak bakmamaktadır. Rus tarihine yönelik değerlendirmelerinde, gereksiz yayılmanın ve savaşların emperyal gururdan kaynaklandığını ileri süren Soljenitsin, Rusya'nın özellikle 19. yy.'da stratejik olarak gereksiz, ele geçirilmesi zor ve elde tutması oldukça maliyetli olan toprakları bünyesine katarak hata yaptığını söylemektedir. Ona göre Pan-Slavizm adına Balkanlarda, Ermeni ve Gürcü Hıristiyanları adına Kafkaslarda yapılan savaşlar da gereksizdi. Soljenitsin'e göre bu türden askerî maceraların Rusya'ya etkisi iki yönlü olmuştur. Maddî açıdan bakıldığında bu savaşlar, insan kayıpları ve kullanılan kaynaklar düşünüldüğünde çok maliyetli olmuştur. Bunun neticesinde, merkez yoksullaşırken periferiler zenginleşmiştir. Manevi açıdan bakıldığında da durum daha da vahimdir. Örneğin, istemeyerek girilen I. Dünya Savaşı neticesinde Rusya ruhani bütünlüğünü kaybetmiştir. Rusya'nın ruhsal yapısının bozulması ve millî şuurunun kaybolması, onun Bolşeviklerin eline geçmesine yol açmıştır. Rusya'nın bu savaşa girmesi ise Batı yüzünden olmuştur ve Rusya'nın başına gelen askerî felaketlerin birçoğundan da Batı sorumludur⁸⁶.

Neo-Slavofillerin Mesihçi düşünceye yaklaşımı da olumsuzdur. Başta Soljenitsin olmak üzere, Neo-Slavofillerin birçoğunun Rus dış politikasındaki Mesihçi düşünceyi emperyalizmin rasyonalitesi olduğu gerekçesiyle reddettikleri görülmektedir. Soljenitsin dış politikadaki tüm saldırgan tavırları kınamakta, işgal edilmiş tüm dış topraklardan geri çekilmeyi savunmakta ve diğer devletlerle ilişkilerde müdahaleci olmamayı önermektedir. Bunun da ötesinde, Soljenitsin'e göre isteyen her cumhuriyet, Birlik'ten ayrılabilir⁸⁷. Hatta onlar ayrılmak istemese bile, Rusya bunu derhal ilân etmelidir. Ancak bu iş, elbette geleneksel olarak Ruslara ait olan toprakların yeniden Ruslara verilmesi ve sınırların bu

⁸⁵ Judith Devlin, *Slavophiles and Commissars: Enemies of Democracy in Modern Russia*, s. 67; David G. Rowley, "Aleksandr Solzhenitsyn and Russian Nationalism", s. 323.

⁸⁶ David G. Rowley, "Aleksandr Solzhenitsyn and Russian Nationalism", ss. 323-328.

⁸⁷ Judith Devlin, *Slavophiles and Commissars: Enemies of Democracy in Modern Russia*, s. 69; Dimitry Pospelovsky, "A Comparative Enquiry into Neo-Slavophilism and Its Antecedents in the Russian History of Ideas", ss. 333-334.

şekilde yeniden düzenlenmesi yoluyla gerçekleşecektir. Yani, Lenin tarafından sonradan çizilen sınırlar ilga edilecek ve gerekli yerlerde plebisit yapılacaktır. Öte yandan, Beyaz Rusya ve Ukrayna zaten Rusya'nın birer parçası oldukları için, yola onlarla devam edilmesinde herhangi bir sakınca bulunmamaktadır. Anlaşılacağı üzere, Soljenitsin Rusya'nın sırtındaki birer kambur olarak gördüğü diğer cumhuriyetlerden kurtulmayı öngören bir anlayışa sahiptir. Bunun da ötesinde, Soljenitsin SSCB'nin zaten dağılacağını ve hatta dağılması gerektiğini söylemektedir. Bu olmasa bile, Rusya bir biçimde SSCB'den kopmalıdır. Kurtuluşun yolu, küçülmekten ve kendi halkına yani Ruslara değer veren, kendine özgü yeni bir yönetim kurmaktan geçmektedir⁸⁸.

Neo-Slavofilleri, klasik Slavofillerden ayıran bir başka konu ise devlete bakış açılarıdır. Bilindiği üzere Slavofillerin çoğu, anarşist ve devleti suçlayan bir tavır içerisindeydi. Neo-Slavofiller ise özellikle 19. yy. post-Slavofil milliyetçi devletçi ekolüne, yani Danilevskii gibi düşünürlerin çizgisine daha yakındırlar. Ancak hemen belirtelim ki, Neo-Slavofillerin kafasındaki devlet, diğer uluslar için gelecekte güç kullanan saldırgan bir devlet değil, moral çekiciliği olan bir Rus-Ortodoks devlettir. Bu nedenle, diğer devletlerin Rusya'ya katılımı da güç kullanarak değil, gönüllü olmalıdır. Elbette bu durum onların çıkarlarına, kültürlerine ve kimliklerine saygı temelinde gerçekleşecektir⁸⁹. Buradan da anlaşılacağı üzere, her ne kadar yayılcılık karşıtı bir düşünce biçimi gibi gözüke de Neo-Slavofilizmin de aslında sınırlı da olsa yayılcı bir vizyonu bulunmaktadır. Çünkü bu düşüncenin özünde de yine bir Slav devleti fikri yer almaktadır. Soljenitsin'in ifade ettiği şekliyle, bu devlet Rusya, Beyaz Rusya, Ukrayna ve Kazakistan'ın Rusların yaşadığı bölgelerinden oluşmalıdır. Ona göre bu bölge, Rusya'nın tarihi heartland'ıdır⁹⁰. Bu fikir, dağılma sonrası dönemde de etkinliğini korumaktadır. Bilindiği üzere, günümüz Slavofillerinin temel dış politik hedefi, Doğu Slav halklarıyla ilişkilerini yoğunlaştırmak ve onlarla politik bir birliktelik kurmaktır. Her ne kadar Rusya Federasyonu'nun yeni kimlik arayışına ilişkin en önemli tartışmalar Batıcılar ile Avrasyacılar arasında yaşanmış olsa da aslında, Rusların bu doğrultudaki ilk girişimi Slavofil düşüncenin yeniden canlandırılması olmuştur. Hatta Batıcı görüş ve politikaların ilk uygulayıcılarından olan Kozyrev bile, bir Slav milletler birliği oluşturulması amacıyla Rusya'nın Doğu Avrupa ülkeleriyle olan eski fakat yakın bağlarını yenileme girişimlerinde bulunmuştur⁹¹.

SONUÇ YERİNE: AVRASYACILIĞIN YÜKSELİŞİ

Romantik Rus milliyetçiliğinin temeli olarak da nitelendirebileceğimiz Slavofil düşüncenin varlığını günümüze değin sürdürebildiği görülmektedir. Öyle ki, dağılma sonrası dönemde Rusların yeni bir birlik oluşturma amacıyla ilk başvurdukları fikir, yine Slavofilizm olmuştur. Hatırlanacağı üzere 8 Aralık

⁸⁸ Alexander Soljenitsin, *Rusya Nasıl Kurtulur?*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1990), ss. 46-47.

⁸⁹ Dimitry Pospelovsky, "A Comparative Enquiry into Neo-Slavophilism and Its Antecedents in the Russian History of Ideas", ss. 319-334.

⁹⁰ Judith Devlin, *Slavophiles and Commissars: Enemies of Democracy in Modern Russia*, s. 69.

⁹¹ Alexander Rahr, "Rus Dış Politikasında Atlantikçilere Karşı Avrasyacılar", *Uygarlığın Yeni Yolu Avrasya*, Erol Göka ve Murat Yılmaz (Der.), (İstanbul: Kızılme Yayınçılık, 1998), s. 42.

1991'de üç Slav devleti; yani Rusya, Ukrayna ve Beyaz Rusya Minsk'de bir araya gelmiş ve aralarında yeni bir birlik oluşturmayı amaçlayan bir anlaşma imzalamışlardı. Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)'nin temelini de oluşturan bu antlaşmayla birlikte, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin varlığının resmen sona erdiği görülür. BDT'nin çekirdeğini oluşturan ve bu üç Slav ulusunu bir araya getiren Minsk Antlaşması, aslında bir bakıma Slavofil düşüncenin öngörmüş olduğu o 'özlenen' ve 'beklenen' Slav birliğini kurma doğrultusunda atılmış önemli bir adımdı. Bununla birlikte, Slavofil düşüncenin Rus dış politikası üzerindeki belirleyiciliğinin uzun sürmediği söylenebilir. Takip eden süreçte görülmüştür ki, Slavlık yerine Avrasyalılık fikri Rus karar vericiler açısından daha çekici bulunmuştur. Minsk Antlaşması'nın hemen ardından 21 Aralık'ta imzalanan Almatı Antlaşması bu bakımdan önemlidir. Ruslar, bu antlaşmayla birlikte temel dış politik yönelimlerini açıkça Avrasya'dan yana kullanmışlardır ve SSCB'nin yerini alacak olan yeni birliğin, Baltık ülkelerini dışarıda bırakacak şekilde tüm eski Sovyet coğrafyasını kapsamasına karar vermişlerdir. İşte bu tarihten itibaren Avrasyacılığın Rusya'daki etkisinin giderek arttığı görülmektedir. Öyle ki, 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren bu düşünce biçiminin adeta Rus devletinin resmi ideolojisi haline geldiği söylenebilir.

Aslına bakılırsa, Avrasyacılık ile yerini aldığı Slavofilizm arasında önemli benzerlikler bulunmaktadır. Hatta Avrasyacılığın bazı temel fikirlerini Slavofilizmden aldığı bile söylenebilir. Zaten Avrasyacıların önemli bir bölümü de bu iki düşünce arasındaki sürekliliği kabul etmekte ve kendilerini, 19. yy. Rus düşüncesinin muhafazakâr-milliyetçi geleneğinin, yani Slavofilizmin mirasçıları olarak görmektedirler. Bu iki düşünce arasındaki en önemli benzerlik, her ikisinin de açık bir biçimde gelenekçi ve Batı karşıtı oluşlarıdır. Avrasyacılar da tıpkı Slavofiller gibi Avrupa'ya karşı bir düşmanlık duymakta ve Batı'yı taklit etmenin, onun bir parçası olmaya çalışmanın yanlış olduğu fikrini savunmaktadırlar. Dikkat edilecek olursa, Rus düşüncesinde Batı'ya karşı en sert eleştirilerin hep Avrasyacıardan geldiği görülecektir. Öte yandan, Avrasyacıların Rus kimlik ve kültürüne ilişkin yaklaşımları da büyük ölçüde Slavofillerinkine benzemektedir. Örneğin Avrasyacılar da Roma Katolikliğine derin bir düşmanlık duymakta ve onu, 'Latin' Batı Avrupa'nın temsil ettiği Roma-Cermen kültürel tipinin gelişiminden sorumlu tutmaktadırlar. İki düşünce arasındaki en önemli fark ise Avrasyacıların Rus tarih ve kültürünün oluşumunda Turanî unsurlara yaptıkları vurgudur. Onlara göre Rus kültürü içinde yalnızca Slavlık değil, aynı zamanda Bizans da belirleyicidir. Bu açıdan bakıldığında Rusluk, Doğu-Slav ve Tatar-Moğol halklarının ve geleneklerinin bir karşımı olarak algılanmaktadır. Ayrıca, Avrasyacıların Avrupa kültürünün asimile edilmiş unsurları olarak gördükleri batı ve güney Slavları ile Ruslar arasında da bir ayrıma gittikleri ve bu anlamda birleşik bir Slav dünyası nosyonunu açıkça reddettikleri söylenebilir⁹².

Slavofilizmden Avrasyacılığa yönelişin asıl nedeninin politik olduğu açıktır. Bu durum, aslında Rus devletinin kendi âli çıkarları için gerektiğinde çeşitli

⁹² Bkz. Boris Ishboldin, "The Eurasian Movement", *Russian Review*, Cilt 5, Sayı 2, ss. 66-69; Wehrschutz, "Rus Fikriyatının Parçası Olarak Avrasyacılık", ss. 23-28; Mark Bassin, "Russia between Europe and Asia: The Ideological Construction of Geographical Space", s. 14.

ideolojilerinden faydalanma stratejisinin iyi bir örneği olması bakımından da önemlidir. Anlaşıldığı kadarıyla, Neo-Slavofilizm sunmuş olduğu sınırlı yayılcı vizyon nedeniyle Rus devletince yetersiz görülmüş ve tüm Avrasya'yı Rusya'nın doğal nüfuz alanı olarak gören yaklaşımıyla Avrasyacılık bu açıdan daha çekici bulunmuştur. Bilindiği üzere Avrasyacılık, özünde oldukça yayılcı bir zihniyete sahiptir. Rusya'nın emperyal geçmişini reddeden Neo-Slavofillerin aksine Avrasyacılar buna sahip çıkmaktadırlar. Öte yandan, çok ulusçu bir söylemi olmasına karşın Avrasyacılığın merkezinde açıkça Rus unsuru yer almaktadır. Ancak hemen belirtelim ki, coğrafi alanın bütünlüğü fikri bu düşünce içerisinde etnik ve milli kimlikten daha belirleyicidir⁹³. Bu nedenle Slavofillerin kabaca Beyaz Rusya, Ukrayna ve Rusya'dan oluşan Slav coğrafyası tahayyülleri Avrasyacılar için dar gelmektedir. Avrasyacılar, Baltık bölgesi dışındaki tüm eski Sovyet coğrafyasını 'yakın çevre' olarak tanımlamaktadırlar ve bu bölgeleri Rusya açısından 'hayati çıkar alanı' olarak görmektedirler. Bunun da ötesinde, Dugin gibi kimi Avrasyacıların fikirlerine bakılacak olursa, neredeyse tüm Avrasya, bölgede artan Amerikan etkisini dengelemek amacıyla 'Trans-Avrasya Jeopolitik Sistemi' adı altında birleştirilmelidir. Bu sistem Berlin, Moskova, Tokyo ve Tahrana arasında kalan dörtgen içindeki tüm alanı kapsamaktadır⁹⁴. Bu öneri, kanaatimizce Avrasyacıların yayılcı zihniyetlerinin ve fantastik fikirlerinin ulaştığı sınırlarının anlaşılması bakımından önemli bir örnektir.

Buradan da anlaşıldığı üzere, dağılma sonrası dönemde Avrasyacılığın tedricen resmi devlet ideolojisi haline gelmesinde, Slavofilizmin Rusya'nın kendisi için tercih etmiş olduğu 'büyük güç' olma iddiasını destekleme bakımından yetersiz görülmüş olmasının payı büyüktür. Ancak, Slavofilizmin giderek güç kaybetmesinde bu düşüncenin kendi içsel gelişmelerinin de önemli bir payı bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Slavofilizmin düşünsel açıdan üç temel sorunu olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki, idealize ettikleri gibi bir şey olmayan dine dair kafa karışıklıklarıdır. Bazı Rus yazarların da belirttiği üzere, Büyük Petro'dan beri Ortodoks Kilisesi resmî ve bir anlamda, felç olmuş bir kurumdur. Dolayısıyla dinin bu düşünce içerisinde kendisini atfedilen misyonu gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceği tartışmalıdır. İkinci sorun ise Slavofillerin ideali gelecekte değil, geçmişte ve genellikle de romantize edilmiş bir geçmişte bulmaya dönük arayışlarıdır. Slavofilizmin içinde, bir kendini beğenmişlik tehlikesini de barındıran ve Rusya'nın Avrupa'dan yalnızca farklı değil ama aynı zamanda ondan üstün olduğuna dair ısrarlı tutum ise bu bağlamda değinilmesi gereken üçüncü sorundur⁹⁵. Ancak hemen belirtelim ki, Avrasyacılık da en az Slavofilizm kadar sorunlu bir düşünce biçimidir. Farklı sosyal ve felsefi doktrinlerin tuhaf bir karışımı görünümüne sahip olan bu hareket bünyesinde Rus Slavofil düşüncesinden, Asyatik Harmoni doktrininden, Avrupa Faşizminden ve Avusturya 'Organik Bütün' fikrinden unsurlar taşımaktadır⁹⁶. Dolayısıyla, her ikisi de sorunlu olan bu iki düşüncenin, aslında yalnızca Rusya'nın yayılcı niyetlerine söylemsel düzlemde bir meşruiyet sağlama amacına hizmet ettikleri söylenebilir.

⁹³ Tanıl Bora, "Rusya'da Radikal Sağ ve Avrasyacılık", s. 114.

⁹⁴ Bkz. Aleksandr Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*. Vügar İmanov (Çev.). (İstanbul: Küre Yayınları, 2003), ss. 51-73.

⁹⁵ Janko Lavrin, "Vladimir Soloviev and Slavophilism", s. 12.

⁹⁶ Boris Ishboldin, "The Eurasian Movement", s. 72.

KAYNAKÇA

- Bassin, Mark, "Russia between Europe and Asia: The Ideological Construction of Geographical Space", *Slavic Review*, Cilt: 50, Sayı: 1, 1991.
- Bassin, Mark, "Turner, Solov'ev, and the "Frontier Hypothesis": The Nationalist Signification of Open Spaces", *The Journal of Modern History*, Cilt: 65, Sayı: 3, 1993.
- Bora, Tanıl, "Rusya'da Radikal Sağ ve Avrasyacılık", *Uygurluğun Yeni Yolu Avrasya*. Erol Göka ve Murat Yılmaz (Der.), (İstanbul: Kızılelma Yayıncılık, 1998).
- Brun-Zejmis, Julia, "Messianic Consciousness as an Expression of National Inferiority: Chaadaev and Some Samizdat Writings of the 1970s", *Slavic Review*, Cilt: 50, Sayı: 3, 1991.
- Cohen, Ariel, *Russian Imperialism: Development and Crisis*, (London: Praeger, 1996).
- Cooper, Lee, *Russia and the World: New State-of-Play on the International Stage*, (New York: St. Martin's Press Inc., 1999).
- d'Encausse, H el ene Carr ere, *Tamamlanmamış Rusya*, Reşat Uzmen (Çev.), (İstanbul:  t ken Yayıncılık, 2003).
- Devlin, Judith, *Slavophiles and Commissars: Enemies of Democracy in Modern Russia*, (London: MacMillan, 1999).
- Dugin, Aleksandr, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, V gar İmanov (Çev.), (İstanbul: K re Yayınları, 2003).
- Florinsky, Michael, "Russian Social and Political Thought, 1825-1855", *Russian Review*, Cilt: 6, Sayı: 2, 1947.
- Geyer, Dietrich, *Russian Imperialism: The Interaction of Domestic and Foreign Policy 1860-1914*, Bruce Little (Çev.), (Leamington: Berg Publisher, 1987).
- Guins, George C, "East and West in Soviet Ideology", *Russian Review*, Cilt: 8, Sayı: 4, 1949.
- Halecki, O. "Imperialism in Slavic and East European History". *American Slavic and East European Review*, Cilt: 11, Sayı: 1, 1952.
- Ishboldin, Boris, "The Eurasian Movement", *Russian Review*, Cilt: 5, Sayı: 2, 1946.
- Iswolsky, Helene, "Vladimir Soloviev and the Western World", *Russian Review*, Cilt: 7, Sayı: 1, 1947.
- İşyar,  . Göksel, *Bölgesel ve Global Güvenlik  ıkarları Bağlamında Sovyet-Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu*, (İstanbul: Alfa, 2004).
- Kerr, David, "The New Eurasianism: The Rise of Geopolitics in Russia's Foreign Policy", *Europe-Asia Studies*, Cilt: 47, Sayı: 6, 1995.
- Kohn, Hans, *The Mind of Modern Russia: Historical and Political Thought of Russia's Great Age*, (New York: Harper Torchbooks, 1962).

- Koyré, Alexander, 19. Yüzyıl Başlarında Rusya'da Batıcılık, Ulusçuluk ve Felsefe, İzzet Tanju (Çev.), (İstanbul: Belge Yayınları, 1994).
- Kozyrev, Andrei, "Russia: A Chance For Survival", *The Theory and Practice of International Relations*, (New Jersey: Prentice-Hall, 1994).
- Lavrın, Janko, "Vladimir Soloviev and Slavophilism", *Russian Review*. Cilt: 20, Sayı: 1, 1961.
- Lavrın, Janko, "Krievsky and the Problem of Culture", *Russian Review*, Cilt: 20, Sayı: 2, 1961.
- Lavrın, Janko, "The Slav Idea and Russia". *Russian Review*, Cilt 21, Sayı 1, 1962.
- Lavrın, Janko, "Populist and Slavophiles", *Russian Review*, Cilt: 21, Sayı: 4, 1962.
- Levine, Louis, "Pan-Slavism and European Politics", *Political Science Quarterly*, Cilt: 29, Sayı: 4, 1914.
- Pospelovsky, Dimitry, "A Comparative Enquiry into Neo-Slavophilism and Its Antecedents in the Russian History of Ideas", *Soviet Studies*, Cilt: 31. Sayı: 3, 1979, ss. 319-342.
- Rahr, Alexander, "Rus Dış Politikasında Atlantikçilere Karşı Avrasyacılar", *Uygurluğun Yeni Yolu Avrasya*, Erol Göka ve Murat Yılmaz (Der.), (İstanbul: Kızılelma Yayıncılık, 1998).
- Rees, Arthur D., "An Interpretation of Slavophilism", *The Scientific Monthly*, Cilt: 1, Sayı: 1, 1915.
- Riasanovsky, Nicholas V., "Nationality' in the State Ideology during the Reign of Nicholas I", *Russian Review*, Cilt: 19. Sayı: 1, 1960.
- Rice, Condoleezza, "Sovyet Büyük Stratejisinin Evrimi". *Savaşta ve Barışta Büyük Stratejiler*. Paul Kennedy (Ed.). Ahmet Fethi (Çev.). (İstanbul: Eti Kitapları. 1995).
- Rogger, Hans, "Nationalism and the State: A Russian Dilemma", *Comparative Studies in Society and History*, Cilt: 4, Sayı: 3, 1962.
- Rowley, David G., "Aleksandr Solzhenitsyn and Russian Nationalism", *Journal of Contemporary History*, Cilt: 32, Sayı: 3, 1997.
- Roy, Oliver, *Yeni Orta Asya ya da Ulusların İmal Edilişi*, (İstanbul: Metis, 2000).
- Soljenitsin, Alexander, *Rusya Nasıl Kurtulur?*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1990).
- Toynbee, Arnold J., "Russia and The West". *Harper's Magazine*. Cilt: 206/1234, 1953.
- Vaillant, Janet G., "Dilemmas for Anti-Western Patriotism: Slavophilism and Negritude". *The Journal of Modern African Studies*, Cilt: 12, Sayı: 3, 1974.
- Walicki, Andrzej, "Russian Social Thought: An Introduction to the Intellectual History of Nineteenth-Century Russia", *Russian Review*. Cilt: 36, Sayı: 1, 1977.

- Walicki, Andrzej, *Rus Düşünce Tarihi, 1760-1900: Aydınlanmadan Marksizme*. A. Şenel (Çev.), (Ankara: V. Yayınları, 1987).
- Wehrschutz, Christian F., "Rus Fikriyatının Parçası Olarak Avrasyacılık", *Uygurluğun Yeni Yolu Avrasya*, Erol Göka ve Murat Yılmaz (Der.), (İstanbul: Kızılelma Yayıncılık, 1998).
- Williams, Robert C., "The Russian Soul: A Study in European Thought and Non-European Nationalism", *Journal of the History of Ideas*. Cilt: 31, Sayı: 4, 1970..

REGIME SECURITY vs. IMPERIALIST GEOPOLITICS: WHICH FACTORS DOMINATE THE DECISION MAKING OF THE CENTRAL ASIAN STATES?

REJİM GÜVENLİĞİNE KARŞI YAYILMACI JEOPOLİTİK: ORTA ASYA DEVLETLERİNİN KARAR ALMA SÜRECİNİ HANGİ FAKTÖRLER ETKİLEMEKTEDİR?

Ertan EFEGİL*

ABSTRACT

Following the collapse of the former Soviet Union in 1991, powerful actors acting according to an imperialist geopolitical approach, such as Russia, China, the United States, European Union, Turkey and Iran, pursued a foreign policy aimed at dominating the regional states. However, the items on the agendas of Central Asian leaders were quite different from those of the powerful states. In the first years of their independence, the leaders promised to adopt democratic reforms. But in the course of time they constructed authoritarian regimes. After reinforcing their power over the political mechanisms, the leaders gave priority to the preservation of their regimes, or in other words maintenance of their posts, while determining the domestic and foreign policies. The leaders, acting in view of these concerns, have avoided close relations with the countries who threatened or criticized their regimes, and in order to preserve their regimes they were not reluctant to be in contact with the rival great power(s). In this respect, they have objected to democratization in their countries, and by keeping in mind the balances among different clans within their countries they have spent their time so as to protect their posts. In the meantime, the privileged clans have also supported the existing policies of the leaders.

Key Words: Central Asian States, Foreign Policy, Authoritarian Regimes, Russia and USA.

ÖZET

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla birlikte, yayılcı jeopolitik kuramlara göre hareket eden Rusya, Çin, ABD, Avrupa Birliği, Türkiye ve İran gibi ülkeler, bölge ülkeleri üzerinde hakimiyet kurma politikası güttüler. Ancak Orta Asyalı liderlerin gündemleri, bu devletlerin dış politika yaklaşımlarından oldukça farklıydı. Bağımsızlıklarının ilk yıllarında, demokratikleşme yönünde vaatlerde bulunan liderler, zamanla otoriter rejimlerini inşa ettiler. Siyasi mekanizma üzerindeki hakimiyetlerini pekiştiren liderler, iç ve dış politikayı belirlerken, önceliği kendi rejimlerini veya diğer bir ifadeyle kendi makamlarını korumaya verdiler. Bu düşünceler ışığında hareket eden liderler, kendi rejimlerini tehdit eden ülkeler ile sıcak ilişkiler kurmaktan sakındılar ve kendi rejimlerini muhafaza etmek için rakip büyük güçler ile temas içerisinde olmaktan çekinmediler. Halen daha bölge liderleri, önceliği kendi rejimlerine vermektedir. Bu bağlamda, demokratikleşme adımlarına karşı çıkan liderler, yine de kabileler arası dengeleri gözeterek, varlıklarını sürdürmeye çalışmaktadır. Liderlerin bu politikalarına ise, kendisine ayrıcalıklar tanıdığı kabilelerde destek vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Orta Asya Devletleri, Dış Politika, Otoriter Rejimler, Rusya, ABD.

* Assoc. Prof. Dr., Department of International Relations, Sakarya University.
E-mail: eefegil@hotmail.com

Introduction

After the collapse of the former Soviet Union in 1991, in favor of the Mackinder's Heartland approach, some Western and Russian scholars as well as politicians have evaluated the regional political developments within Central Asia in conformity with the zero-sum game mentality. For them, future foreign policy orientations of the regional states would determine the possible structure of the post-Cold War international system. Especially for the American scholars, if they chose to have close relations with Turkey, they would become pro-Western regimes and Russia's influence in the region would be decreased. But on the other hand, if they adopted the Iranian regime, the Islamic political systems and radical Islamic ideologies would dominate the Central and South Asia areas.

Until 1995, in its foreign policy, the United States gave priority to the Russia's and other former Soviet Republics' nuclear capabilities as well as the political and economic reform attempts in Russia. Meanwhile, Russian Atlanticist politicians, for example Andrey Kozirev, while erasing their concerns about the Western threat, spent their energies to adopt a free market economy and semi-democratic political system in their own country. In spite of optimistic expectations of the Gorbachev regime, Russia went through serious economic and social difficulties in which living standards of the Russians sharply deteriorated as a result of the shock therapy policy.

Thus, the Atlanticist Russian politicians lost their power in the Russian politics and the Eurasian nationalist group won the elections in 1995. Then, they dominated the governmental institutions, particularly the Duma. With the encouragement of their nationalist concerns based upon Alexander Dugin's geopolitical foresights, Russia declared that the Central Asia was (and still is) its backyard, being its Near Abroad. On the other hand, due to the commercial and political interests of the American government as well as the American oil companies, the Clinton administration prepared a new Caspian Sea policy formulated within the framework of power politics. At the end, from the mid-1990s, the great powers, Russia, China and the United States, including Turkey and Iran, have reviewed the developments in Central Asia from the perspective of the concept of the New Great Game, by making an analogy with the historical Great Game between the British and Russian Empires, and from their geopolitical and geo-economic gains.

However, the Central Asian states and Azerbaijan had different agendas for their own countries from those of the great powers. First of all, they had to create new independent states, completing nation- and state-building process; transforming state-controlled economies to free market ones; and finally enhancing their national security capabilities. Therefore, while rejecting any attempt that aimed at forming hegemony over (or domination in) the region, they have preferred to have mutually beneficial and equal relations with the states as much as possible.

In favor of that mentality, the essay argues that although the geopolitical factors, for example geographical location, population and natural resources, have affected their decision making processes, the leaders chose to formulate their foreign policies according to expectations and needs of local people and concept of regime security in addition to the geopolitical conditions. For that reason, to understand their foreign policies, it is necessary to understand the role of internal factors in their foreign policies before discussing their approaches.

The New Great Game among the Great Powers: Imperialist Geopolitics

Just after the collapse of former Soviet Union, the regional developments in the post-Soviet area were examined by scholars, such as Alexander Dugin and Zbigniew Brzezinski¹, from the geopolitical perspectives based upon the understanding of geopolitical and geo-economic domination of the region by the great powers, in addition to the zero-sum game mentality. Thus they mentioned that in favor of imperialistic geopolitical understanding², Iran as an Islamic country, would (or could) dominate the regional affairs and then the regional countries could adopt the Iranian Islamic regime. For that reason, the American administration encouraged Turkey to be a democratic, secular and moderate Muslim model for the regional countries as an alternative to the Islamic regime. But after 1995, a strategic competition among Russia, the United States and China emerged as a result of strategic features of the region.³

First of all, Central Asia is estimated to be the world's third largest reservoir of oil and natural gas after the Persian Gulf and Russia and in the meantime it is a strategic transit center for delivering these energy resources toward the European market. By flowing the regional natural resources to the world energy market, dependence of the European countries, Japan, and other Western countries upon the Middle Eastern energy resources will be decreased. That flow will also substantially enhance global energy security.⁴

¹ Alexander Dugin and Zbigniew Brzezinski in their academic studies have expressed the domination of the region by the great powers and they divided the region into several areas of influence. Thus they have analyzed the regional affairs from the perspective of new great game, which is aimed at establishing geopolitical hegemony, formatting cultural influence, controlling flow of energy resources, and providing regional security. For further information, see; Gregory Gleason and Marat E. Shaihtudinov, "Collective Security and Non-State Actors in Eurasia", *International Studies Perspectives*, No. 6, No. 2, 2005, pp. 274 – 284; Mark Bassin and Konstantin E. Aksenov, "Mackinder and the Heartland Theory in Post-Soviet Geopolitical Discourse", *Geopolitics*, Vol. 11, No. 1, 2006, pp. 99 – 118.

² For further information, see; Matthew Edwards, "The New Great Game and the New Great Gamers: Disciples of Kipling and Mackinder", *Central Asian Survey*, Vol. 22, No. 1, March 2003, pp. 83 – 102.

³ For further information, see; Gawdat Bahgat, "Oil and Terrorism: Central Asia and the Caucasus", *The Journal of Social, Political and Economic Studies*, Vol. 30, No. 3, Fall 2005, pp. 265 – 283; Bruce Pannier, "Shifting Tides of Influence in Central Asia", *Radio Free Europe / Radio Liberty*, 1 August 2009.

⁴ For further information, see; Farkhod Tolipov, "Nationalism as a Geopolitical Phenomenon: the Central Asian Case", *Central Asian Survey*, Vol. 20, No. 2, 2001, pp. 183 – 194; Mirzohid Rahimov, "From Soviet Republics to Independent Countries: Challenges of Transition in Central Asia",

Second, the region is located at the center of such a geographic location surrounded by China, Pakistan, India and Russia; thus who dominates the region will control the internal political affairs of others.⁵ Third, the regional countries could contribute to maintenance of the world power balance. On the one hand they can challenge the Russian monopoly in the world energy sector. On the other hand, by cooperating with Russia and China, they can stabilize the growing American power in world politics.⁶

Despite the geostrategic importance of the region, between 1991 and 1994 the Russian politicians disregarded the regional affairs. But since 1995 Russia has made serious attempts to dominate the region that has been seen as its backyard or near abroad.⁷ Because of its resentment of the US hegemony, its search for a renewed great power status and its desire for economic progress, the Russian politicians are motivated to pursue imperialist policies toward the region. In the meantime, they have wanted to protect their territorial integrity by responding effectively to any regional rebellion, such as radical Islamic movements, the war in Chechnya, the Tajik civil war, while preserving its security and economic ties with the regional countries.⁸

According to the 2005 report prepared by the Russian Security Council, Russia's dependence on the Central Asian energy resources increased; therefore, it was vital to access these resources. Meanwhile, the region has been a natural and controlled buffer zone between Russia and other Asian great

Perspectives on Global Development and Technology, Vol. 6, No. 1, 2007, pp. 291 – 312; Yerzhan Kazyhanov, "On Kazakhstan", *American Foreign Policy Interests*, No. 28, 2006, pp. 189 – 191; Mahmoud Ghafouri, "The Caspian Sea: Rivalry and Cooperation", *Middle East Policy*, Vol. 25, No. 2, Summer 2008, pp. 81 – 96.

⁵ For further information, see; Mirzohid Rahimov, *From Soviet Republics to Independent Countries*, pp. 291 – 312.

⁶ For further information, see; Kurt Radtke, "VII. Sino-Indian Relations: Security Dilemma, Ideological Polarization, or Cooperation Based on 'Comprehensive Security'?", *Perspectives on Global Development and Technology*, Vol. 2, No. 3-4, 2003; Marat Ersainovic Shaikhutdinov, "Central Asia: Developing the Region in the Vortex of the Geopolitical and Geoeconomic Antagonisms of the World Powers", *American Foreign Policy Interests*, No. 29, 2007, pp. 45 – 58.

⁷ In April 2005, former President Vladimir Putin described the collapse of the Soviet Union "as one of the greatest geopolitical catastrophes of 20th century". For further information, see; Richard Weitz, "Averting a New Great Game in Central Asia", *The Washington Quarterly*, Vol. 29, No. 3, 2006, pp. 155 – 167.

⁸ For further information, see; Zharmukhamed Zardykhon, "Russians in Kazakhstan and Demographic Change: Imperial Legacy and the Kazakh Way of Nation Building", *Asian Ethnicity*, Vol. 5, No. 1, February 2004, pp. 61 – 79; Houman Sadri, "Elements of Azerbaijan Foreign Policy", *Journal of Third World Studies*, Vol. 20, No. 1, 2003, pp. 179 – 192; James Brian McNabb, "The Unanticipated Utility of U.S. Security Structures: Avoiding Cold War II in Central Asia", *Comparative Strategy*, Vol. 25, No. 4, 2006, pp. 307 – 327; David Lewis, "Resources and Rivalry in the 'Stans'", *World Policy Journal*, Vol. 25, No. 3, Fall 2008, pp. 125 – 135; Taras Kuzio, "History, Memory and Nation Building in the Post-Soviet Colonial Space", *Nationalities Papers*, Vol. 30, No. 2, 2002; Inomjon Bobokulov, "Central Asia: is There an Alternative to Regional Integration?", *Central Asian Survey*, Vol. 25, No. 1-2, March – June 2006, pp. 75 – 91; Subodh Atal, "Central Asian Geopolitics and U.S. Policy in the Region: The Post-11 September Era", *Mediterranean Quarterly*, Vol. 14, No. 2, Spring 2003, pp. 95 – 109; Pavel K. Baev, "Assessing Russia's Cards: Three Petty Games in Central Asia", *Cambridge Review of International Affairs*, Vol. 17, No. 2, July 2004, pp. 269 – 283; Shahram Akbarzadeh, "Geopolitics versus Democracy in Tajikistan", *Demokratizatsiya*, Vol. 14, No. 4, 2006, pp. 563 -578.

powers.⁹ With the encouragement of these factors, Russia spent its energy to reintegrate former Soviet Union republics within the framework of the Commonwealth of Independent States and the Collective Security Treaty Organization.¹⁰

Due to that mentality, Russia has seen the American and European activities in the region as a direct threat to its national security and regional dominance. Even they have viewed the deployment of American troops in Kyrgyzstan, Uzbekistan and Afghanistan after the September 11 attacks, as a violation of its unwritten post-colonial rights, so that it enforced the regional countries to call for total withdrawal of the American troops from the region.¹¹

Contrary to Putin's concerns, the Western countries described the collapse of the former Soviet Union as a victory of Western liberal democracy¹²; therefore, the American administration has strictly rejected re-domination of the region by any regional great powers, such as China and Russia. Due to its geopolitical evaluations and its needs, such as energy dependency, the emergence of new commercial opportunities, and new security threats (terrorism, drug trafficking), the American officials have pursued such foreign policy objectives, which are openly contrary to the Russia's expectations. Because of their growing dependency on the imported oil and natural gas¹³, they supported the East-west energy corridor and financed several international oil pipelines in order to diversify energy sources, to stabilize energy prices, to maintain energy security, and to decrease their dependency on the Middle East oil.¹⁴

Second, they encouraged the regional states to complete their nation- and state-building processes to become more autonomous and self-sufficient powers in the region. Thus they have aimed at checking the growing power of Russia, curbing the influence of Iran, and opening the region to global markets.¹⁵

⁹ For further information, see; Matthew Edwards, *The New Great Game and the New Great Gamers: Disciples of Kipling and Mackinder*, pp. 83 – 102.

¹⁰ For further information, see; Mahmoud Ghafouri, *The Caspian Sea: Rivalry and Cooperation*, pp. 81 – 96.

¹¹ For further information, see; Annette Bohr, "Regionalism in Central Asia: New Geopolitics, Old Regional Order", *International Affairs*, Vol. 80, No. 3, 2004, pp. 485 – 502.

¹² For further information, see; Boris-Mathieu Petric, "Post-Soviet Kyrgyzstan or the Birth of a Globalized Protectorate", *Central Asian Survey*, Vol. 24, No. 3, September 2005, pp. 319 – 332.

¹³ The United States imported nearly 40 percent of its oil and 24 percent of its natural gas consumption from abroad. In the coming future, it will import nearly two of every three barrels of its consumption from abroad. Additionally, dependency of the EU's energy import is also increasing. In 2030, it will import 90 percent of its oil and 80 percent of its natural gas consumptions from abroad. Most of oil comes from the Middle East and most of the natural gas from Russia. For further information, see; Matthew Edwards, *The New Great Game and the New Great Gamers: Disciples of Kipling and Mackinder*, pp. 83 – 102.

¹⁴ For further information, see; Houman Sadri, *Elements of Azerbaijan Foreign Policy*, pp. 179 – 192; Richard Weitz, *Averting a New Great Game in Central Asia*, pp. 155 – 167.

¹⁵ For further information, see; Subodh Atal, *Central Asian Geopolitics and U.S. Policy in the Region: The Post-11 September Era*, pp. 95 – 109.

In the security field, the Western countries have identified the region as part of an arc of instability from the Middle East to North East Asia, so that they provided bilateral and multilateral assistances to the regional countries in order to enhance the border security, and to curb terrorism and drug trafficking. In favor of that policy, the United States has close military cooperation with Azerbaijan, Kazakhstan and Uzbekistan, organized joint military exercises, and encouraged the regional countries to become members of the Partnership for Peace program of NATO.¹⁶

In order to fight against the Taliban militants in Afghanistan, the Pentagon currently develops military plans covering the potential deployment of the US Special Forces that would train local military forces in Tajikistan, Turkmenistan, Uzbekistan, Kazakhstan, and Kyrgyzstan. In the meantime, General David Petraeus, the Head of US Central Command, was in Tashkent on August 18, 2009. He signed a military cooperation agreement in which both countries would expand bilateral strategic contacts and engage in joint trainings. Britain has also engaged Turkmenistan about the possibility of opening a new supply route to Afghanistan across Turkmen territory. Currently, a small contingent of US military personnel operates in Ashgabat to assist refueling operations. Thus the Turkmen government has allowed for the landing and refueling of transport planes at Ashgabat airport.¹⁷

The Obama administration has proposed significant increases to its aid packages for Kyrgyzstan and Tajikistan. Thus the administration hopes that stabilizing these countries will enhance the US efforts to defeat Taliban militants in Afghanistan. According to the proposal, Kyrgyzstan would get \$41.5 million economic aid and \$2.9 million military assistance under Foreign Military Financing Program in 2010. Tajikistan would acquire respectively \$46.5 million of economic and \$1.5 million in terms military assistance.¹⁸

The regional affairs are also attractive to the Chinese authorities, because they have desired to reduce the tensions along its borders with former Soviet Union spreading toward the Eastern Turkistan region, to import its growing energy needs from the region, to have close economic and commercial relations

¹⁶ For further information, see; John Heathershaw, "Worlds Apart: The Making and Remaking of Geopolitical Space in the US-Uzbekistani Strategic Partnership", *Central Asian Survey*, Vol. 26, No. 1, March 2007, pp. 123 – 140; Doulatbek Khidirbekughli, "U.S. Geostrategy in Central Asia: A Kazakh Perspective", *Comparative Strategy*, Vol. 22, No. 2, 2003, pp. 159 – 167; William Lahue, "Security Assistance in Kazakhstan: Building a Partnership for the Future", *the DISAM Journal*, Fall 2002/Winter 2003, pp. 6 – 17; Fred H. Lawson, "Political Economy, Geopolitics and the Expanding US Military Presence in the Persian Gulf and Central Asia", *Critique: Critical Middle Eastern Studies*, Vol. 13, No. 1, Spring 2004, pp. 7 – 31; Kanat Saudabayev, "Kazakhstan and the United States: Growing Partnership for Security and Prosperity", *American Foreign Policy Interests*, Vol. 27, No. 3, 2005, pp. 185 – 188.

¹⁷ Deirdre Tynan, "Central Asia: Pentagon Plans for Deployment of Special Forces to States outside Afghanistan", *Eurasia Insight*, 17 September 2009; "Uzbekistan: Washington Denies Interest in Returning to Khanabad Airbase", *Eurasia Insight*, 24 August 2009; Deirdre Tynan, "Turkmenistan: Ashgabat Hosts US Military Refuelling, Resupply Operations", *Eurasia Insight*, 8 July 2009.

¹⁸ Joshua Kucera, "Central Asia: Washington Boosts Aid to Region to Bolster Afghan War Effort", *Eurasia Insight*, 12 May 2009.

with the regional states, and to balance the growing power of the United States through creating a multi-polar world structure. For that reason, they provided military and financial aid to Uzbekistan and Kyrgyzstan to combat the Islamic threat and they were the initiators of the formation of the Shanghai Cooperation Organization in order to assure security and stability in the region.¹⁹

Concerns of the Regional Leaders about Policies of the Great Powers and the New Great Game

Although the great powers have discussed the regional developments from the zero-sum game perspective, by favoring multivector relations with as many powers as possible based on the mutual benefit and equal partnership, the regional leaders chose not to become a part of such geostrategic competition; therefore, the new great game in the region has been played out between the great powers, so that they have sought to maneuver among the major powers without jeopardizing their political independence where having diversified relations meant for them underpinning of their autonomy. For that reason, they desire to have allied ties with Russia, good-neighborly and mutually advantageous cooperation with China, and tactical relations with the United States.²⁰

Due to the fact that the Central Asian states are land-locked countries, they still heavily rely on the transportation and pipeline systems of Russia. Although they have seen Russia as a receding colonial power and they have never welcomed any Russian domination again within the framework of the CIS, they have still described Russia as their reliable strategic partner and the guarantor of regional as well as world peace and security. For the Central Asian states, Russia is still an essential part of the regional economy and trade, because more than 70 percent of all regional exports reach the world market through the northern route. Russia is also traditional market for local goods.²¹

Secondly, Russia, due to its military capability, can maintain peace and security in the region against the radical Islamic movements and other separatist attempts. Thirdly, there are illegal migrant workers in Russia from Central Asia; therefore, they play a very effective role in their countries' economies by transferring their salaries to their families. Lastly nearly 25 million Russians live in the Central Asian countries and they have close ties with their

¹⁹ For further information, see; Vitaly Vol. 36, No. 8, 2008, "China and the SCO Member Countries of Central Asia: Cooperation Over Energy", *Far Eastern Studies*, pp. 67 – 82.

²⁰ For further information, see; Paul Kubicek, "Regionalism, Nationalism and Realpolitik in Central Asia", *Europe – Asia Studies*, Vol. 49, No 4, June 1997; Zharmukhamed Zardykhan, "Kazakhstan and Central Asia: regional perspectives", *Central Asian Survey*, Vol. 21, No. 2, 2002, pp. 167 – 183.

²¹ For further information, see; Nick Megoran, "Revisiting the 'Pivot': The Influence of Halford Mackinder on Analysis of Uzbekistan's International Relations", *The Geographical Journal*, Vol. 170, No. 4, December 2004, pp. 347 – 358; Taras Kuzio, "Promoting Geopolitical Pluralism in the CIS", *Problems of Post-Communism*, Vol. 47, No. 3, May/June 2000, pp. 25 – 35.

motherland, so Russia has an effective instrument to manipulate the regional affairs.²²

While they are worried about any Chinese expansionist policies, they still see it as an upholder of the status quo in the region by balancing the Russia's power and it is also a new market for the local goods.²³

Despite the objections of both China and Russia, the Central Asian states have never eliminated the Western orientation in their foreign relations. For them, the West symbolizes new economic and commercial relations, financial support, foreign direct investment, and military assistance. In the meantime, they believe that if they have good relations with the Western countries, they can obtain credits for the social projects; integrate their economies with the world economy; develop their national industrial infrastructure; improve the technological infrastructure of the oil and natural gas sectors; form their national armies; and balance the Russia's power in the region.²⁴

Suitable to the concerns mentioned above, Kazakhstan has pursued multi-vector foreign policy, which meant having close relations with the United States, European countries, Russia, China, and other regional powers. Although Kazakhstan has planned to construct new pipelines that bypass the Russian route and to diversify sources and funding in order to secure its economic and political independence, the Kazakh leadership has established close and cooperative relations with Russia, due to the facts that its industrial enterprises are still mostly integrated into the Russian economic infrastructure, it is dependent upon existing supplies of oil from Russia, ethnic Russians inhabited the northwestern part of the Kazakh territory and it has lacked trained and powerful military personnel and technology; therefore, it depends on Russia's protection in order to guard its border with China. It has also favored regional security initiatives, including Russia.²⁵

Additionally, Kazakhstan has also close economic, political and military relations with the United States. Today, the Western oil companies dominate Kazakhstan's oil industry. Although it does not have any intention to become a full member of NATO, it has preferred to cooperate with the NATO within the

²² For further information, see; Z. K. Suerkulov, "The Kyrgyz Republic: Security Matters", *Military Thought*, Vol. 15, No. 3, July 2006, pp. 206 – 211.

²³ For further information, see; David Lewis, *Resources and Rivalry in the 'Stans'*, pp. 125 – 135.

²⁴ For further information, see; Ertan Efeğil, "11 Eylül Sonrası Orta Asya'da Silahlanma Girişimleri ve Bölge Güvenliğine Etkileri", Kamer Kasım and Zerrin A. Bakan (Ed.), *Uluslararası Güvenlik Sorunları*, (Ankara: ASAM Publications, 2004), pp. 141 – 153; Ertan Efeğil, "11 Eylül Sonrası Büyük Devletler Arasında Artan İşbirliği", *KÖK Araştırmalar*, Vol. 4, No. 1, Spring 2002, pp. 163 – 176; Ayça Ergun, "XIII. International Challenges and Domestic Preferences in the Post – Soviet Political Transition of Azerbaijan", *Perspectives on Global Development and Technology*, Vol. 2, No. 3-4, 2003, pp. 635 – 656; Pınar İpek, "The Role of Oil and Gas in Kazakhstan's Foreign Policy: Looking East or West?", *Europe-Asia Studies*, Vol. 59, No. 7, November 2007, pp. 1179 – 1199; Mark N. Katz, "Revolutionary Change in Central Asia", *World Affairs*, Vol. 168, No. 4, Spring 2006, pp. 157 – 171.

²⁵ For further information, see; Sebastien Peyrouse, "Nationhood and the Minority Question in Central Asia: The Russians in Kazakhstan", *Europe – Asia Studies*, Vol. 59, No. 3, May 2007, pp. 481 – 501.

framework of the Partnership for Peace program and to have bilateral military relations with the United States and Turkey.²⁶ Today, Kazakhstan is the chair of the Organization for Security and Cooperation in Europe.²⁷ Lastly French President Sarkozy visited Astana on October 6, 2009. During his visit, he signed \$6 billion worth of business deals.²⁸

Like Kazakhstan, Azerbaijan has formulated a balanced foreign policy in which it has close relations with the United States and Turkey while it is cautious not to disturb Russia and Iran. On the one hand, Azerbaijan declared its intention to become a full member of NATO and cooperated with the Western oil companies to develop its energy sector. On the other hand, it became member of the CIS.²⁹ On October 26, 2009, the Azeri foreign minister, together with Armenia and Georgia, discussed ongoing economic and political cooperation with the European Union under the Eastern Partnership Programme.³⁰

Since the 1990s President Karimov has pursued such a foreign policy that gradually distanced Uzbekistan from Russia, because he associated the pursuit of sovereignty of Uzbekistan with Uzbekistan's attempts to undertake a foreign policy of de-linkage from Russia. While presenting himself as defiant against the Russian imperialism, he has resisted the Russian-led integration efforts within the CIS. In favor of that mentality, in 1999, for example, Uzbekistan withdrew from the CIS Collective Security Treaty by accusing Russia of using the organization as a hegemonic tool. By formulating a westward foreign policy, it had a close alliance with the United States in order to modernize its national army, to make Uzbekistan as a regional leader, and to improve its economic conditions.

But Uzbekistan has continuously been interested in maintaining some degree of relations with Russia because of its dependency on the Russia's security guarantee against radical Islamic movements and its economic infrastructure. For that reason, President Karimov always describes Russia as its key neighbor as well as an insider. For example, although it signed the US – Uzbek Status of Forces Agreement after the September 11 attacks, Uzbekistan

²⁶ For further information, see; A. Arystanbekova, "Kazakhstan: Ten Years in the U.N.", *International Affairs*, Vol. 48, No. 4, 2002, pp. 150 – 156.

²⁷ Joshua Kucera, "Kazakhstan: Evaluating Astana's Democratization Intentions", *Eurasia Insight*, 14 September 2009.

²⁸ Regis Gente, "Kazakhstan: French President Takes Heat from Civil Society Activists Over Astana Visit", *Eurasia Insight*, 13 October 2009.

²⁹ For further information, see; Shannon O'lear, "Azerbaijan's Resource Wealth: Political Legitimacy and Public Opinion", *The Geographical Journal*, Vol. 173, No. 3, September 2007, pp. 207 – 223; "Caucasia: EU and Caucasus Diplomats Discuss Cooperation", *Eurasia Insight*, 26 October 2009; "Turkmenistan: Investment Conference Highlights Slow Pace of Reform", *Eurasia Insight*, 19 October 2009.

³⁰ The Programme is a campaign meant to bring the three Caucasus states as well as Ukraine, Belarus, and Moldova closer to EU through free trade and harmonization of legal codes. It finally has aimed at creation of a free trade zone that includes the bloc's 27 members and its six post-Soviet partners. "Caucasia: EU and Caucasus Diplomats Discuss Cooperation", *Eurasia Insight*, 26 October 2009.

did not give concrete concessions to the United States that would disturb Russia. The rise of Islamic radicalism in Afghanistan and Kyrgyzstan and the Tulip Revolution in Kyrgyzstan pushed Uzbekistan to seek a rapprochement with Russia. In favor of that understanding, it immediately signed military cooperation agreement with Russia and in 2005 it applied to join the Eurasian Economic Community. Meanwhile it became full member of the Shanghai Cooperation Organization.³¹ This year, Uzbek and EU officials hoped to improve bilateral relations.³² For example, the European Union has intended to lift its four-year embargo against Uzbekistan. As mentioned earlier, US General David Petraeus paid an official visit to Tashkent and signed a military cooperation agreement.³³

In Kyrgyzstan, Russia has a special place in its political and military realms. Today, Russia has dominated major economic sectors of Kyrgyzstan while being its most important economic partner. Nearly 500 thousand Kyrgyz workers have lived in Moscow. On the other hand, Kyrgyz President Akayev opted for a foreign policy favorable to the West. In order to secure support of the Western states, he followed the advice of liberal international economic advisers and implemented liberal economic reforms. Kyrgyzstan has also permitted the deployment of the US military troops in its territory.³⁴ In 2008, Kyrgyzstan and the USA signed an agreement in which they agreed to keep Manas air base operational, but named as the Transit Center at Manas International Airport.³⁵

Due to its internal instability, the priority of Tajikistan's foreign policy is to develop and to deepen mutually beneficial ties with Russia. In 2004, the Tajik regime offered Moscow permanent stationing rights.³⁶

Basic Factors Influential in Their Foreign Policymaking

Role of Geopolitics: Competition for the Regional Leadership

Although the regional countries did not have any intention to become a part of new great game, it does not mean that the geopolitical factors, such as demography, geography, natural resources, did not play any role in formulating

³¹ For further information, see; Leila Kazemi, "Domestic Sources of Uzbekistan's Foreign Policy: 1991 to the Present", *Journal of International Affairs*, Vol. 56, No. 2, Spring 2003, pp. 205 – 216; Shahram Akbarzadeh, "Uzbekistan and the United States: Friends or Foes?", *Middle East Policy*, Vol. 14, No. 1, Spring 2007, pp. 107 – 116; Vitaly Naumkin, "Uzbekistan's State-Building Fatigue", *The Washington Quarterly*, Vol. 29, No. 3, 2006, pp. 127 – 140; Slavomir Horak, "The Ideology of the Turkmenbashi Regime", *Perspectives on European Politics and Society*, Vol. 6, No. 2, 2005, pp. 305 – 319.

³² Deirdre Tynan, "Uzbekistan: European Union Look Likely to Lift Arms Embargo", *Eurasia Insight*, 22 October 2009.

³³ Ibid.

³⁴ For further information, see; Z. K. Suerkulov, *The Kyrgyz Republic: Security Matters*, pp. 206 – 211.

³⁵ Deirdre Tynan, "Kyrgyzstan: US Armed Forces to Remain at Air Base for Afghan Resupply Operations", *Eurasia Insight*, 23 June 2009.

³⁶ For further information, see; Shahram Akbarzadeh, *Geopolitics versus Democracy in Tajikistan*, pp. 563 – 578; Annette Bohr, *Regionalism in Central Asia: New Geopolitics, Old Regional Order*, pp. 485 – 502; Boris-Mathieu Petric, *Post-Soviet Kyrgyzstan or the Birth of a Globalized Protectorate*, pp. 319 – 332.

their foreign policies. For example, by mentioning its geographical location, huge oil and natural gas reserves, and permanent neutrality policy, President Turkmenbashi expressed that in the coming future Turkmenistan should become a center of peace-building activities and financial transactions in the region. By attracting attention to their populations, military power, natural reserves, and political culture, a strategic competition between Uzbekistan and Kazakhstan has emerged for the regional leadership.³⁷

According to the Uzbek leader Islam Karimov, due to Uzbekistan's strategic importance and being demographically the strongest nation in the region, Uzbekistan had a legitimate right to claim its regional leadership. For him, as a prime regional actor, only his country could secure the regional stability. But with the assistance of its expanded military strength, the Uzbek government played a very active role in the Tajik civil war and used the force against the opposition groups in Kyrgyzstan. But his assertive attempts created feelings of insecurity in Kyrgyzstan and Tajikistan. Thus they cooperated with Russia and China in order to counterbalance the growing power of Uzbekistan.³⁸

On the other hand, Kazakh leader Nazarbayev regarded Kazakhstan as a natural center as well as a de facto regional leading power in Central Asia by virtue of its greater economic development and open political culture.³⁹

Initial Questions Emerged after the Collapse of Former Soviet Union

Despite the regional strategic competition between Uzbekistan and Kazakhstan, existing geopolitical factors have never dominated their foreign policies, because after their independence, they had a completely different agenda from those of the great powers.

For the Central Asian states, the collapse of former Soviet Union meant deterioration of economic conditions and living standards, emergence of political and ethnic clashes, territorial issues and boundary demarcations and eruption of intergroup tensions. When they became independent states, they lacked effective state institutions, industrial infrastructure, national army and national identification, because during the Soviet period, they were deprived of having direct contact with the international community and of having more autonomous state institutions. Additionally, their economies were interconnected to all other former Soviet republics.⁴⁰

³⁷ For further information, see; Peter Sinnott, "Kyrgyzstan: A Political Overview", *American Foreign Policy Interests*, Vol. 29, 2007, pp. 427 – 436; Ertan Efeğil, "Bağımsızlık Sonrası Türkmenistan'ın Siyasi, Ekonomik ve Kültürel Politikalarının Genel Değerlendirmesi", *KÖK Araştırmalar*, Vol. 3, No. 1, Spring 2001, pp. 245 – 264.

³⁸ For further information, see; Stuart Horsman, "Uzbekistan's Involvement in the Tajik Civil War 1992-1997: Domestic Considerations", *Central Asian Survey*, Vol. 18, No. 1, 1999, pp. 37 – 48; Matteo Fumagalli, "Ethnicity, State Formation and Foreign Policy: Uzbekistan and 'Uzbeks Abroad'", *Central Asian Survey*, Vol. 26, No. 1, March 2007, pp. 105 – 122.

³⁹ For further information, see; Annette Bohr, *Regionalism in Central Asia: New Geopolitics, Old Regional Order*, pp. 485 – 502.

⁴⁰ For further information, see; Deniz Kandiyoti, "Post-Soviet Institutional Design and the Paradoxes of the 'Uzbek Path'", *Central Asian Survey*, Vol. 26, No. 1, March 2007, pp. 31 – 48;

In this case, they had to create sufficient ground for nation-building, foster the conditions for economic and social development, cultivate existing state institutions, establish national armies, adopt new legal regulations, maintain internal security and stability, reinforce their countries' independence by having bilateral and multilateral relations with other states on basis of mutual benefit and equality principle, and avoid any territorial claims.⁴¹

With the enforcement of these initial questions, the regional states preferred to follow such foreign policies, which were based on active, balanced, pragmatic and constructive dialogue. While they mentioned that the period of confrontation after the collapse of the former Soviet Union had come to an end and thus constructive cooperation and dialogue among the states became the dominant paradigm in the world, they desired to have good neighborly relations with the European Union, friendship and cooperation with Russia, China, and mutually advantageous contacts with all interested states. In the meantime, they rejected any revisionist policies that would be pursued by the great powers, such as Russia, the United States, and China.⁴²

In favor of these concerns, in their foreign policies, they gave priorities to following matters: asserting and consolidating their sovereignties, assuring their political stability, facilitating their economic developments by exporting oil resources to the world market, decreasing their dependency on Russia, and effectively preventing the security questions.⁴³

Regime Security as a Diagnostic Factor

Despite the internal structural questions, first of all, the regional leaders focused on consolidating their political regimes⁴⁴, which was contrary to their initial concerns of forming democratic states.⁴⁵ After consolidating their political

Matteo Fumagalli, "Framing Ethnic Minority Mobilisation in Central Asia: the Cases of Uzbeks in Kyrgyzstan and Tajikistan", *Europe-Asia Studies*, Vol. 59, No. 4, June 2007, pp. 567 – 590; Valentine Borisovich Bogatyrev, "The Central Asian Transition: Threats to Security", *Helsinki Monitor*, No. 3, 2003, pp.277 – 286.

⁴¹ For further information, see; Payam Foroughi, "Tajikistan: Nationalism, Ethnicity, Conflict, and Socio-economic Disparities – Sources and Solutions", *Journal of Muslim Minority Affairs*, Vol. 22, No. 1, 2002, pp. 39 – 61; Alisher Ilkhamov, "Neopatrimonialism, Interests Groups and Patronage Networks: The Impasses of the Governance System in Uzbekistan", *Central Asian Survey*, Vol. 26, No. 1, March 2007, pp. 65 – 84; Ahmet T. Kuru, "Between the State and Cultural Zones: Nation Building in Turkmenistan", *Central Asian Survey*, Vol. 21, No. 1, 2002, pp. 71 – 90.

⁴² For further information, see; Annette Bohr, *Regionalism in Central Asia: New Geopolitics, Old Regional Order*, pp. 485 – 502; Ayça Ergun, XIII. *International Challenges and Domestic Preferences in the Post – Soviet Political Transition of Azerbaijan*, pp. 635 – 656.

⁴³ For further information, see; Barbara Kiepenheuer-Dreschler, "Trapped in Permanent Neutrality: Looking behind the Symbolic Production of the Turkmen Nation", *Central Asian Survey*, Vol. 25, No. 1-2, March – June 2006, pp. 129 – 141.

⁴⁴ In March 2005, President Bakiyev promised a new era of democracy and good governance. He called for constitutional changes. But in the course of time he increased his executive powers that brought regional administrators directly under the President. He set up his own political party, Ak Zhol.

⁴⁵ The regional states have preferred to copy the Putin model of governance, which means limited democracy, a marginalized opposition and strong presidential power. For example, Tajikistan leader Rakhmanov has centralized state power in his hands, co-opting the rivals. His personal

authorities through expanding security agencies⁴⁶, harassing the political opposition and putting the press under their strict control, they spent their energies to legitimize their regimes. They equated the concept of regime security to the pursuit of sovereignty, which was defined as the recognition of state independence (in reality, the existing regime) by internal and external actors; therefore, the membership of international and regional organizations became the first priority in their foreign policies in order to gain international recognition.⁴⁷

Within the framework of that mentality, the Presidents defined the national interests according to the demands of regime security. In the meantime, the regime continuity has been seen as synonymous with national security and political stability.⁴⁸ So any movement that demanded democratic rights, but challenged the regime security, has been described by the Presidents as radical movements, such as the Islamic parties or other opposition groups.⁴⁹

Nevertheless, that priority has also determined their foreign policy tendencies. For example, at the beginning, for them, sovereignty, in other words regime security, meant decreasing their dependency on Russia, diversifying their relations with outside world, including the United States, and establishing their national armies. In favor of that understanding, they tried to have close relations with the Western countries. But in the course of time, when the Western countries criticized their human rights violations and even some

administration is the source of all power in the country. He slowly abandoned a broad political front. President Niyazov's Turkmenistan was one of the world's most repressive regimes. He did not tolerate any political opposition. His follower, President Berdimuhammedov, has promised limited reforms, including improving the education system, higher pensions and salaries and greater attention to agriculture. But he built a powerful client network in Turkmenistan and there are still no officially recognized opposition groups. In Kyrgyzstan, after the Tulip Revolution, President Bakiyev has created a functional one-party state ruled by small elite at its core. According to Viktor Kovtunovsky of the Civil Society, Kazakhstan is turning into the most obvious example of a totalitarian state. In this country, the strength of a regime is based on personal power. For further information, see; International Crisis Group, "Kyrgyzstan: The Challenge of Judicial Reform", *Asia Report*, No. 150, 10 April 2008; International Crisis Group, "Kyrgyzstan: A Deceptive Calm", *Update Briefing, Asia Briefing*, No. 79, 14 August 2008; International Crisis Group, "Turkmenistan After Niyazov", *Policy Briefing, Asia Briefing*, No. 60, 12 February 2007.

⁴⁶ In Uzbekistan, the Uzbek security organs are the key actors to keeping President Karimov in power. For further information, see; International Crisis Group, "Political Murder in Central Asia: No Time to End Uzbekistan's Isolation", *Update Briefing, Asia Briefing*, No. 76, 14 February 2008.

⁴⁷ For further information, see; Alessandra Ceccarelli, "Clans, Politics and Organized Crime in Central Asia", *Trends Organized Crimes*, Vol. 10, No. 3, 2007, pp. 19 – 36; Roy Allison, "Virtual Regionalism, Regional Structures and Regime Security in Central Asia", *Central Asian Survey*, Vol. 27, No. 2, June 2008, pp. 185 – 202; Jessica N. Trisko, "Coping with the Islamist Threat: Analyzing Repression in Kazakhstan, Kyrgyzstan and Uzbekistan", *Central Asian Survey*, Vol. 24, No. 4, December 2005, pp. 373 – 389.

⁴⁸ International Crisis Group, "Tajikistan: On the Road to Failure", *Asia Report*, No. 162, 12 February 2009.

⁴⁹ For further information, see; Zharmukhamed Zardykhon, *Russians in Kazakhstan and Demographic Change: Imperial Legacy and the Kazakh Way of Nation Building*, pp. 61 – 79; Vitaly Naumkin, *Uzbekistan's State-Building Fatigue*, pp. 127 – 140; Shahrām Akbarzadeh, *Geopolitics versus Democracy in Tajikistan*, pp. 563 -578; Jessica N. Trisko, Pınar İpek, *The Role of Oil and Gas in Kazakhstan's Foreign Policy: Looking East or West?*, pp. 1179 – 1199.

American institutions, such as the Soros Foundation, supported colorful revolutions in the region, they chose to have close relations with China and Russia. Thus, while limiting their contacts with the Western world, the Collective Security Treaty Organization and Shanghai Cooperation Organization became fundamental instruments for the security of their regimes.⁵⁰

By using their countries' revenues to bolster their positions on power, on the one hand, they resisted any kind of radical changes within the society that would threaten their regimes; on the other hand, they formed solidarity groups based on kinship, clan, tribal or regional relations. They created nation-states where they provided privileged positions to their solidarity groups in the political and economic fields.⁵¹ Under these conditions, these privileged groups are allowed to use their positions in order to advance their private interests in exchange for supporting their presidents.⁵²

Role of Security Issues in their Foreign Relations and Economic Reform Attempts

After the regime security concept, internal and regional security issues have dominated foreign policies of Central Asian states. On the one hand, these security issues, such as organized crimes (drug trafficking), radical Islamic movements (Islamic Movement of Uzbekistan and Hizb-at Tahrir al – Islami), terrorism (Al-Qaide), instability in Afghanistan and Tajikistan, illegal migration and nuclear proliferation, affect directly their decision making process. Thus, they wish to have close relations with the regional countries, including Russia and China, which have been seen as guarantors of their national securities and they aim to obtain foreign aid in order to fight against the security questions, so that in the course of time, strengthening and maintaining the regional stability have become the paramount objective of their security policies.⁵³

On the other hand, they did not want to provoke possible threat areas, such as border issues and minority questions in order to maintain security of their regimes. During the Soviet era, their boundaries were drawn artificially with no regard to ethnic lines, due to the fact that their boundaries were seen as administrative lines. Immediately they signed agreements in which they guaranteed principles of non-interference, territorial integrity and inviolability of existing borders.⁵⁴

⁵⁰ For further information, see; Roy Allison, *Virtual Regionalism, regional structures and regime security in Central Asia*, pp. 185 – 202; Leila Kazemi, *Domestic Sources of Uzbekistan's Foreign Policy: 1991 to the Present*, pp. 205 – 216.

⁵¹ Today, in Turkmenistan, clan structure seems to still play an effective role in certain social interactions. In Tajikistan, the corruption among higher bureaucrats are endemic. They have benefited from control over the main export commodities. In Kyrgyzstan, Bakiyev has created a system controlled by the ruling family, widespread corruption and a monopoly over economic and political patronage. For further information, see; Joanna Lillis, "Kazakhstan: Corruption Scandals as Indicator Clan Infighting in Astana?", *Eurasia Insight*, 7 October 2009.

⁵² For further information, see; Edward Schatz, "Reconceptualizing Clans: Kinship Networks and Statehood in Kazakhstan", *Nationalities Papers*, Vol. 33, No. 2, June 2005, pp. 231 – 277.

⁵³ For further information, see; Maureen S. Crandall, "Low Grades for Petro-States in the Former Soviet Union", *Journal of Third World Studies*, Vol. 24, No. 1, 2007, pp. 189 – 210.

⁵⁴ For further information, see; Zharmukhamed Zardykhon, *Kazakhstan and Central Asia: Regional Perspectives*, pp. 167 – 183.

As mentioned above, the existing regimes have used such threats as an instrument to justify their regimes.⁵⁵ For example, while mentioning such threats, the local elites did not permit local people to express their complaints about the existing conditions.⁵⁶ If the opposition parties declared their objections, the elites blamed them of representing and/or cooperating with the radical Islamic movements. In Turkmenistan, President Turkmenbashi declared his policy of Ten Year Stability. In Kazakhstan and Uzbekistan, having a nationalist perspective, the Presidents claimed that people should not organize demonstrations against the existing regimes for the sake of local people.

Concerning the minority issue that several minorities emerged as a result of their independence⁵⁷, they managed to avoid serious inter-ethnic conflicts. In this respect, they did not pursue such a policy that aimed at protection of co-ethnics abroad and they kept themselves away from meddling with each other's minorities⁵⁸, because they gave priority to the issues of state independence, political stability and regime security. At the end, the Diasporas are marginalized from their political discourses.⁵⁹

In the economic field, the regional states advocated gradual economic reforms that would not disturb existing political order; because they were concerned that shock therapy policy could cause social uprisings that could risk both the country's stability and continuity of their regimes. For example, the Uzbek leader preferred to adopt the Chinese model of gradually modernizing its economy in order to prevent any political change.⁶⁰

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Joanna Lillis, "Kazakhstan: Zhovtis Case Turning into Test of Astana's OSCE Credibility", *Eurasia Insight*, 9 October 2009; Joshua Jucera, "Kazakhstan: Evaluating Astana's Democratization Intentions", *Eurasia Insight*, 14 September 2009.

⁵⁷ For example, today a significant number of Uzbeks lives in Tajikistan and Kyrgyzstan. Tajiks are also the majority of at least two provinces in Uzbekistan. According to 1989 census, 808.000 Kazakhs live in Uzbekistan and 332.000 Uzbeks in Kazakhstan. For further information, see; Nick Megoran, "On Researching 'Ethnic Conflict': Epistemology, Politics, and a Central Asian Boundary Dispute", *Europe-Asia Studies*, Vol. 59, No. 2, March 2007, pp. 253 – 277.

⁵⁸ But Kazakhstan took serious attempts to change the demographic situation in Northern provinces, in favor of local Kazakhs, due to the fact that after the independence the Russians demanded their political autonomy from Astana. In the meantime, Uzbekistan interfered into domestic affairs of Tajikistan and Kyrgyzstan, because the Uzbek government was concerned that the developments in these countries were threatening its territorial integrity and political independence rather than ethnic affiliations. For further information, see; Azamat Sarsembayev, "Imagined Communities: Kazak Nationalism and Kazakification in the 1990s", *Central Asian Survey*, Vol. 18, No. 3, 1999, pp. 319 – 346.

⁵⁹ For further information, see; Leila Kazemi, *Domestic Sources of Uzbekistan's Foreign Policy: 1991 to the Present*, pp. 205 – 216; Matteo Fumagalli, *Framing Ethnic Minority Mobilisation in Central Asia: the Cases of Uzbeks in Kyrgyzstan and Tajikistan*, pp. 567 – 590.

⁶⁰ For further information, see; Morgan Y. Liu, "Hierarchies of Place, Hierarchies of Empowerment: Geographies of Talk about Postsocialist Change in Uzbekistan", *Nationalities Papers*, Vol. 33, No. 3, September 2005, pp. 423 – 438; Martin C. Spechler, "Authoritarian Politics and Economic Reform in Uzbekistan: Past, Present and Prospects", *Central Asian Survey*, Vol. 26, No. 2, June 2007, pp. 185 – 202.

Conclusion

The determining factor in the foreign policies of the Central Asian states is regime security rather than geostrategic competition among the great powers. Considering the continuation of their regimes so important, the regional leaders shaped both their foreign policy objectives. They equated the regime security to the concepts of national interests, national security, and political independence. They even accused the opposition parties of being current threats against their territorial integrity and national security. In reality, they challenged the existing regimes. Thus, the leaders established authoritarian regimes and used the geostrategic competition as an instrument in order to consolidate their political powers.

But existing attitudes of the regional leaders inevitably will pave the way for the emergence of deteriorating conditions in the region that will threaten the regional stability in the coming future. First of all, their current foreign policy mentalities have prevented the improvement of the economic, social, and political conditions of the local people, because for the sake of their regimes the leaders have supported their solidarity groups by giving privileged positions in the political and economic fields and they have not made serious attempts for the economic and political reforms. Thus, most of the local people have been condemned to poverty and they have no opportunity to express their concerns and demands. In the meantime, their attitudes have also blocked any kind of radical changes and solidarity among the regional people and states.

On the one hand, the regional leaders have not desired to be a part of New Great Game and opposed domination of the region by any great powers. On the other hand, especially Uzbekistan and Kazakhstan have an intention to dominate the regional affairs by mentioning their superior geopolitical capabilities. But these policies have worried other regional countries.

In the meantime, such kinds of policies in reality threaten the regional security, because the leaders do not take serious steps to improve internal conditions for human rights and democratization and their policies do not respect the rights of minorities. This attitude enforces the opposition groups and prevents minorities from expressing their political demands.

Consequently, while examining the foreign policies of the regional countries, their motivation of preserving their existing political positions should never be forgotten, and based upon that reality other countries should formulate their foreign policies. The geostrategic competition among the great powers creates a suitable atmosphere for the regional leaders to pursue their policies. In order to eliminate that paradox, the great powers should display a common attitude toward the regional states. However, under the existing conditions, it is not possible to see such consensus among them.

REFERENCES

- "Caucasus: EU and Caucasus Diplomats Discuss Cooperation", *Eurasia Insight*, 26 October 2009.
- "Uzbekistan: Washington Denies Interest in Returning to Khanabad Airbase", *Eurasia Insight*, 24 August 2009.
- Akbarzadeh, Shahram, "Geopolitics versus Democracy in Tajikistan", *Demokratizatsiya*, Vol. 14, No. 4, 2006.
- Akbarzadeh, Shahram, "Uzbekistan and the United States: Friends or Foes?", *Middle East Policy*, Vol. 14, No. 1, Spring 2007.
- Allison, Roy, "Virtual Regionalism, Regional Structures and Regime Security in Central Asia", *Central Asian Survey*, Vol. 27, No. 2, June 2008.
- Arystanbekova, A., "Kazakhstan: Ten Years in the U.N.", *International Affairs*, Vol. 48, No. 4, 2002.
- Atal, Subodh, "Central Asian Geopolitics and U.S. Policy in the Region: The Post-11 September Era", *Mediterranean Quarterly*, Vol. 14, No. 2, Spring 2003.
- Baev, Pavel K., "Assessing Russia's Cards: Three Petty Games in Central Asia", *Cambridge Review of International Affairs*, Vol. 17, No. 2, July 2004.
- Bahgat, Gawdat, "Oil and Terrorism: Central Asia and the Caucasus", *The Journal of Social, Political and Economic Studies*, Vol. 30, No. 3, Fall 2005.
- Bassin, Mark and Konstantin E. Aksenov, "Mackinder and the Heartland Theory in Post-Soviet Geopolitical Discourse", *Geopolitics*, Vol. 11, No. 1, 2006.
- Bobokulov, Inomjon, "Central Asia: Is There an Alternative to Regional Integration?", *Central Asian Survey*, Vol. 25, No. 1-2, March – June 2006.
- Bogatyrev, Valentine Borisovich, "The Central Asian Transition: Threats to Security", *Helsinki Monitor*, No. 3, 2003.
- Bohr, Annette, "Regionalism in Central Asia: New Geopolitics, Old Regional Order", *International Affairs*, Vol. 80, No. 3, 2004.
- Bruce Pannier, "Shifting Tides of Influence in Central Asia", *Radio Free Europe / Radio Liberty*, 1 August 2009.
- Ceccarelli, Alessandra, "Clans, Politics and Organized Crime in Central Asia", *Trends Organized Crimes*, No. 10, No. 3, 2007.
- Crandall, Maureen S., "Low Grades for Petro-States in the Former Soviet Union", *Journal of Third World Studies*, Vol. 24, No. 1, 2007.
- Edwards, Matthew, "The New Great Game and the New Great Gamers: Disciples of Kipling and Mackinder", *Central Asian Survey*, Vol. 22, No. 1, March 2003.

- Efegil, Ertan, "11 Eylül Sonrası Orta Asya'da Silahlanma Girişimleri ve Bölge Güvenliğine Etkileri", Kamer Kasım and Zerrin A. Bakan (Ed.), *Uluslararası Güvenlik Sorunları*, (Ankara: ASAM Publications, 2004).
- Efegil, Ertan, "Bağımsızlık Sonrası Türkmenistan'ın Siyasi, Ekonomik ve Kültürel Politikalarının Genel Değerlendirmesi", *KÖK Araştırmalar*, Vol. 3, No.1, Bahar 2001
- Efegil, Ertan, "11 Eylül Sonrası Büyük Devletler Arasında Artan İşbirliği", *KÖK Araştırmalar*, Vol. 4, No. 1, Bahar 2002.
- Ergun, Ayça, "XIII. International Challenges and Domestic Preferences in the Post – Soviet Political Transition of Azerbaijan", *Perspectives on Global Development and Technology*, Vol. 2, No. 3-4, 2003.
- Foroughi, Payam, "Tajikistan: Nationalism, Ethnicity, Conflict, and Socio-economic Disparities – Sources and Solutions", *Journal of Muslim Minority Affairs*, Vol. 22, No. 1, 2002.
- Frolenkov, Vitaly, "China and the SCO Member Countries of Central Asia: Cooperation Over Energy", *Far Eastern Studies*, Vol. 36, No. 2, 2008.
- Fumagalli, Matteo, "Framing Ethnic Minority Mobilisation in Central Asia: the Cases of Uzbeks in Kyrgyzstan and Tajikistan", *Europe-Asia Studies*, Vol. 59, No. 4, June 2007.
- Fumagalli, Matteo, "Ethnicity, State Formation and Foreign Policy: Uzbekistan and 'Uzbeks Abroad'", *Central Asian Survey*, Vol. 26, No. 1, March 2007.
- Gente, Regis, "Kazakhstan: French President Takes Heat from Civil Society Activists over Astana Visit", *Eurasia Insight*, 13 October 2009.
- Ghafouri, Mahmoud, "The Caspian Sea: Rivalry and Cooperation", *Middle East Policy*, Vol. 15, No. 2, Summer 2008.
- Gleason, Gregory and Marat E. Shaihtudinov, "Collective Security and Non-State Actors in Eurasia", *International Studies Perspectives*, Vol. 6, No. 2, 2005.
- Heathershaw, John, "Worlds Apart: The Making and Remaking of Geopolitical Space in the US-Uzbekistani Strategic Partnership", *Central Asian Survey*, Vol. 26, No. 1, March 2007.
- Horak, Slavomir, "The Ideology of the Turkmenbashi Regime", *Perspectives on European Politics and Society*, Vol. 6, No. 2, 2005.
- Horsman, Stuart, "Uzbekistan's Involvement in the Tajik Civil War 1992-1997: Domestic Considerations", *Central Asian Survey*, Vol. 18, No. 1, 1999.
- Ilkhamov, Alisher, "Neopatrimonialism, Interests Groups and Patronage Networks: The Impasses of the Governance System in Uzbekistan", *Central Asian Survey*, Vol. 26, No. 1, March 2007.
- International Crisis Group, "Kyrgyzstan: A Deceptive Calm", *Update Briefing, Asia Briefing*, No. 79, 14 August 2008.

- International Crisis Group, "Kyrgyzstan: The Challenge of Judicial Reform", *Asia Report*, No. 150, 10 April 2008.
- International Crisis Group, "Political Murder in Central Asia: No Time to End Uzbekistan's Isolation", *Update Briefing, Asia Briefing*, No. 76, 14 February 2008.
- International Crisis Group, "Tajikistan: On the Road to Failure", *Asia Report*, No. 162, 12 February 2009.
- International Crisis Group, "Turkmenistan After Niyazov", *Policy Briefing, Asia Briefing*, No. 60, 12 February 2007.
- İpek, Pinar, "The Role of Oil and Gas in Kazakhstan's Foreign Policy: Looking East or West?", *Europe-Asia Studies*, Vol. 59, No. 7, November 2007.
- Joanna Lillis, "Kazakhstan: Corruption Scandals as Indicator Clan Infighting in Astana?", *Eurasia Insight*, 7 October 2009.
- Joanna Lillis, "Kazakhstan: Zhovtis Case Turning into Test of Astana's OSCE Credibility", *Eurasia Insight*, 9 October 2009.
- Joshua Jucera, "Kazakhstan: Evaluating Astana's Democratization Intentions", *Eurasia Insight*, 14 September 2009.
- Kandiyoti, Deniz, "Post-Soviet Institutional Design and the Paradoxes of the 'Uzbek Path'", *Central Asian Survey*, Vol. 26, No. 1, March 2007.
- Katz, Mark N., "Revolutionary Change in Central Asia", *World Affairs*, Vol. 168, No. 4, Spring 2006.
- Kazemi, Leila, "Domestic Sources of Uzbekistan's Foreign Policy: 1991 to the Present", *Journal of International Affairs*, Vol. 56, No. 2, Spring 2003.
- Kazykhanov, Yerzhan, "On Kazakhstan", *American Foreign Policy Interests*, No. 28, 2006.
- Khidirbekughli, Doulatbek, "U.S. Geostrategy in Central Asia: A Kazakh Perspective", *Comparative Strategy*, Vol. 22, No. 2, 2003.
- Kiepenheuer-Dreschler, Barbara, "Trapped in Permanent Neutrality: Looking behind the Symbolic Production of the Turkmen Nation", *Central Asian Survey*, Vol. 25, No. 1-2, March – June 2006.
- Kubicek, Paul, "Regionalism, Nationalism and Realpolitik in Central Asia", *Europe – Asia Studies*, Vol. 49, No 4, June 1997,.
- Kucera, Joshua, "Central Asia: Washington Boosts Aid To Region to Bolster Afghan War Effort", *Eurasia Insight*, 12 May 2009.
- Kuru, Ahmet T., "Between the State and Cultural Zones: Nation Building in Turkmenistan", *Central Asian Survey*, Vol. 21, No. 1, 2002.
- Kuzio, Taras, "History, Memory and Nation Building in the Post-Soviet Colonial Space", *Nationalities Papers*, Vol. 30, No. 2, 2002,.

- Kuzio, Taras, "Promoting Geopolitical Pluralism in the CIS", *Problems of Post-Communism*, Vol. 47, No. 3, May/June 2000.
- Lahue, William, "Security Assistance in Kazakhstan: Building a Partnership for the Future", *the DISAM Journal*, Fall 2002 / Winter 2003.
- Lawson, Fred H., "Political Economy, Geopolitics and the Expanding US Military Presence in the Persian Gulf and Central Asia", *Critique: Critical Middle Eastern Studies*, Vol. 13, No. 1, Spring 2004.
- Lewis, David, "Resources and Rivalry in the 'Stans", *World Policy Journal*, Vol. 25, No. 3, 2008.
- Liu, Morgan Y., "Hierarchies of Place, Hierarchies of Empowerment: Geographies of Talk about Postsocialist Change in Uzbekistan", *Nationalities Papers*, Vol. 33, No. 3, September 2005.
- McNabb, James Brian, "The Unanticipated Utility of U.S. Security Structures: Avoiding Cold War II in Central Asia", *Comparative Strategy*, No. 25, No. 4, 2006.
- Megoran, Nick, "Revisiting the 'Pivot': The Influence of Halford Mackinder on Analysis of Uzbekistan's International Relations", *The Geographical Journal*, Vol. 170, No. 4, December 2004.
- Megoran, Nick, "On Researching 'Ethnic Conflict': Epistemology, Politics, and a Central Asian Boundary Dispute", *Europe-Asia Studies*, Vol. 59, No. 2, March 2007.
- Naumkin, Vitaly, "Uzbekistan's State-Building Fatigue", *The Washington Quarterly*, Vol. 29, No. 3, 2006.
- O'lear, Shannon, "Azerbaijan's Resource Wealth: Political Legitimacy and Public Opinion", *The Geographical Journal*, Vol. 173, No. 3, September 2007.
- Petric, Boris-Mathieu, "Post-Soviet Kyrgyzstan or the birth of a globalized protectorate", *Central Asian Survey*, Vol. 24, No. 3, September 2005.
- Peyrouse, Sebastien, "Nationhood and the Minority Question in Central Asia: The Russians in Kazakhstan", *Europe – Asia Studies*, Vol. 59, No. 3, May 2007.
- Radtke, Kurt, "VII. Sino-Indian Relations: Security Dilemma, Ideological Polarization, or Cooperation Based on 'Comprehensive Security'?", *Perspectives on Global Development and Technology*, Vol. 2, No. 3-4, 2003.
- Rahimov, Mirzohid, "From Soviet Republics to Independent Countries: Challenges of Transition in Central Asia", *Perspectives on Global Development and Technology*, Vol. 6, No. 1, 2007.
- Sadri, Houman, "Elements of Azerbaijan Foreign Policy", *Journal of Third World Studies*, Vol. 20, No. 1, 2003.
- Sarsembayev, Azamat, "Imagined Communities: Kazak Nationalism and Kazakification in the 1990s", *Central Asian Survey*, Vol. 18, No. 3, 1999.

- Saudabayev, Kanat, "Kazakhstan and the United States: Growing Partnership for Security and Prosperity", *American Foreign Policy Interests*, No. 27, 2005.
- Schatz, Edward, "Reconceptualizing Clans: Kinship Networks and Statehood in Kazakhstan", *Nationalities Papers*, Vol. 33, No. 2, June 2005.
- Shaikhutdinov, Marat Ersainovic, "Central Asia: Developing the Region in the Vortex of the Geopolitical and Geoeconomic Antagonisms of the World Powers", *American Foreign Policy Interests*, No. 29, 2007.
- Sinnott, Peter, "Kyrgyzstan: A Political Overview", *American Foreign Policy Interests*, No. 29, 2007.
- Snyder, Jed C., "Eurasia after the Third Empire", *Orbis*, Vol. 41, No. 1, Winter 1997.
- Spechler, Martin C., "Authoritarian Politics and Economic Reform in Uzbekistan: Past, Present and Prospects", *Central Asian Survey*, Vol. 26, No. 2, June 2007.
- Suerkulov, Z. K., "The Kyrgyz Republic: Security Matters", *Military Thought*, Vol. 15, No. 3, July 2006.
- Tolipov, Farkhod, "Nationalism as a Geopolitical Phenomenon: the Central Asian Case", *Central Asian Survey*, Vol. 20, No. 2, 2001.
- Trisko, Jessica N., "Coping with the Islamist Threat: Analyzing Repression in Kazakhstan, Kyrgyzstan and Uzbekistan", *Central Asian Survey*, Vol. 24, No. 4, December 2005.
- Tynan, Deirdre, "Central Asia: Pentagon Plans for Deployment of Special Forces to States Outside Afghanistan", *Eurasia Insight*, 17 September 2009.
- Tynan, Deirdre, "Kyrgyzstan: US Armed Forces to Remain at Air Base for Afghan Resupply Operations", *Eurasia Insight*, 23 June 2009.
- Tynan, Deirdre, "Uzbekistan: EU Looks Likely to Lift Arms Embargo", *Eurasia Insight*, 22 October 2009.
- Weitz, Richard, "Averting a New Great Game in Central Asia", *The Washington Quarterly*, Vol. 29, No. 3, 2006.
- Zardykhan, Zharmukhamed, "Kazakhstan and Central Asia: Regional Perspectives", *Central Asian Survey*, Vol. 21, No. 2, 2002.
- Zardykhan, Zharmukhamed, "Russians in Kazakhstan and Demographic Change: Imperial Legacy and the Kazakh Way of Nation Building", *Asian Ethnicity*, Vol. 5, No. 1, February 2004.

A RECONSIDERATION OF THE GEOGRAPHY OF ECONOMIC DEVELOPMENT IN CENTRAL ASIA

ORTA ASYA'DA EKONOMİK KALKINMA DİNAMİKLERİNİN YENİDEN GÖZDEN GEÇİRİLMESİ

Kristopher D. WHITE*

ABSTRACT

Economic development, once viewed as a synonymous concept with economic growth, is now widely recognized as connoting societal progress. While such notions as progress and quality of life may be difficult to quantify, one empirical measure of development has received ample attention in both the academic literature and popular press. Since the early 1990s the United Nations has released its annual Human Development Index (HDI), which provides a quantitative measure of development using state-level income (output), health, and education data. If intra-regional variations in economic development within Central Asia are of concern, however, the HDI seems inadequate. A revised, region-specific economic development index is constructed here, adding to the existing HDI variables the measures of corruption, income inequality, infant mortality, and undernourishment. Applying this new index to Central Asia reveals some change in the results of the HDI, while still exposing stark variations in intra-regional economic development levels. As there may be more intra-regional variation in levels of economic development than uncovered by the HDI, the widely discussed economic integration efforts within Central Asia are expected to face significant obstacles.

Key Words: Central Asia, economic development, empirical measurement, corruption, income inequality, infant mortality.

ÖZET

Bir zamanlar ekonomik büyüme ile eş anlamlı bir kavram olarak görülen ekonomik kalkınma, günümüzde geniş anlamda toplumsal gelişmeyi ifade etmektedir. İlerleme ve yaşam kalitesi gibi kavramların sayısal değerlerle ölçülmesi zor olabilirken kalkınma kavramının ampirik olarak ele alınması hem akademik literatürde hem de popüler basında geniş ilgi görmektedir. 1990'lardan itibaren, Birleşmiş Milletler, devlet düzeyinde gelir (üretim), sağlık ve eğitim gibi verileri kullanarak kalkınmanın nicel ölçümünü sağlayan yıllık İnsani Gelişme Endeksini yayınlamaya başladı (HDI). Bununla birlikte, Orta Asya'da bölge içi ekonomik kalkınma dikkate alındığında ise İnsani Kalkınma Endeksi yetersiz kalmaktadır. Bu çalışmada, mevcut haliyle İnsani Gelişme Endeksi değişkenlerine yolsuzluk, gelir eşitsizliği, bebek ölüm oranları ve yetersiz beslenme ölçütleri de eklenerek bölge temelli yeni bir ekonomik kalkınma endeksi geliştirilmiştir. Bu yeni endeksin Orta Asya'ya uygulanması ile İnsani Gelişme Endeksi'nin ortaya koymuş olduğu sonuçlardan farklı olarak bazı değişiklikler ortaya çıkmaktadır. Ekonomik kalkınma seviyelerinde İnsani Kalkınma Endeksi'nin ortaya koyduğundan daha fazla bölge içi farklılıklar olabileceği için çokça tartışılan ekonomik entegrasyon girişimlerinin ciddi engellerle karşılaşması öngörülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Orta Asya, Ekonomik Kalkınma, Ampirik Ölçüm, Yolsuzluk, Gelir Eşitsizliği, Bebek Ölüm Oranı

* Assoc. Prof. Dr., Kazakhstan Institute of Management, Economics, and Strategic Research in Almaty, Kazakhstan. E-mail: kwhite@kimep.kz

Introduction

The breakup of the Soviet Union in 1991 propelled 15 newly independent states into the existing global political and economic arena. Nearly two decades later, these states exhibit variations in development levels, as well as differences in influence (however defined) within the globalized new world order. While treating the former Soviet Union as a monolithic entity has contemporary merit, a recognition and analysis of the regional constituencies of former Soviet space (the Baltic States, the Caucasus, or Central Asia for example) illuminate important regional distinctions. Central Asia, defined here as the former Soviet republics of Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan, and Uzbekistan, is indeed a region facing a number of contemporary challenges. While proximity to Afghanistan and significant oil and natural gas reserves seem to have recently brought the region into the Western consciousness, environmental degradation, privatization, political reform, disparities in well-being, and a current discourse on regionalism remain pressing issues. How the region deals with these challenges will, of course, impact its future. In the current era of globalization's interconnectedness of regions and states, the response to these issues will also have an unmistakable global impact.

Given this contextual background and the region's resurgent geopolitical importance, this paper sets out to address the geography¹ of economic development within Central Asia. The concept of economic development is treated here as a multi-dimensional snapshot of overall levels of citizens' well-being within the region. A geographical treatment, particular attention will be paid to the intra-regional variation in development levels as expressed by the dimensions of income, health, education, and government. Academic literature² and empirical evidence³ suggest that significant disparities in economic development continue to afflict the region. Using the United Nations' Human Development Index (HDI) as a departure point, a revised development index is presented, featuring a modified set of variables and a slightly revamped weighting scheme. In addition to the income, health, and education variables reflected in the HDI, additional measures of income inequality, health, and corruption are used to create a new economic development index sensitive to a number of particular development challenges faced by Central Asia. This region-specific index is expected to yield a more accurate representation of state-level economic development within the region. While index values are calculated for 128 of the world's states, particular emphasis is paid to Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan, and Uzbekistan. The results presented here reaffirm the significant regional disparities with respect to

¹ The geography of economic development, in this context, refers to the spatial manifestation of intra-regional variations in levels of economic development.

² See Anders Åslund, "Sizing up the Central Asian Economies", *Journal of International Affairs*, Vol. 36, No. 4, 2003, pp. 75-87 for intra-regional development disparities.

³ See, for example United Nations Development Program, *Human Development Report 2006: Beyond Scarcity: Power, Poverty, and the Global Water Crisis*, (New York: UNDP, 2006) and its HDI results for the Central Asian states.

development levels within Central Asia. Such disparities, therefore, may prove problematic for the success of future regional integration efforts.

Economic Development

As this paper seeks to empirically re-assess the current state of development in Central Asia, it seems prudent to explore the meaning of the term *economic development*. Somewhat surprisingly, this term, as known today, has only fairly recently gained wide exposure in the academic literature. *Economic development* and *economic growth* were largely viewed as synonymous terms in the years following the Second World War.⁴ Even earlier colonial-era references to economic development referred simply to the exploitation of a colonial possession's natural resources. By the 1960s, most attempts at measuring economic development focused solely on *per capita* income and output (GNP or GDP) *per capita*.⁵ Those states with the highest income or output were assumed to have the highest levels of economic development, and those with low income were assumed to have the lowest levels of economic development. By the early 1970s, Dudley Seers strongly questioned the confusion between economic growth and development and proposed that a measurement of economic development be a measure of decreases in poverty, unemployment, and inequality. He offered a much broader definition of development, calling the main goal of economic development "the realization of the potential of human personality."⁶ Yes as recent as the late 1970s, significant confusion and overlap existed between the concepts of economic development and economic growth.⁷

Today, of course, the notion of economic development extends well beyond a state's economic growth rate or a population's average income. What confusion may exist seems to be based on the choice of term to use, be it economic development, development, socio-economic development, or human development. Regardless of the term used, the concept denotes progress or improvement in the quality of life of a state's population.⁸ As Timothy Fik defines it, economic development refers to "positive changes and progress in the human condition through economic means".⁹

While economic development, by definition, is a dynamic process, a given state's level of economic development can be measured at a given time using

⁴ For an articulation of this, see H.W. Arndt, "Economic Development: A Semantic History", *Economic Development and Cultural Change*, Vol. 29, No. 3, 1981, p. 457-466.

⁵ As expressed in E.G. Stockwell, "The Measures of Economic Development", *Economic Development and Cultural Change*, Vol. 8, No. 4, 1960, pp. 419-432.

⁶ This quote appears in Dudley Seers, "What are we Trying to Measure?", *Journal of Development Studies*, Vol. 8, No. 3, 1972, p. 22.

⁷ See Robert A. Flammang, "Economic Growth and Economic Development: Counterparts or Competitors?", *Economic Development and Cultural Change*, Vol. 28, No. 1, 1979, pp. 47-61.

⁸ See United Nations Development Program, *Human Development Report 2006: Beyond Scarcity: Power, Poverty, and the Global Water Crisis*, (New York: UNDP, 2006).

⁹ See Timothy J. Fik, *The Geography of Economic Development: Regional Changes, Global Challenges*, (Boston: McGraw Hill Higher Education, 2000), p. 22.

empirical data reflecting income, health, education, physical infrastructure, government, or overall quality of life. Measuring development requires decisions on the geographical scale of analysis (from international to intra-state), the variables to measure, the data sources to utilize, and the relative importance of the included variables. Perhaps the most influential and widely disseminated contemporary development measure is the Human Development Index (HDI) published annually by the United Nations. The HDI will be described in more detail in a subsequent section of this paper.

Geography and Economic Development

The academic discipline of geography is concerned, among other things, with such concepts as location, regions, spatial variation, and place characteristics. Economic geographers study the locations, distributions, and interactions among and between economic phenomena. As the world's economic development levels exhibit marked variation between states, within states, between regions, and within regions, geographers have made valuable contributions to the economic development literature.¹⁰ A state's location, of course, can impact its economic development. A landlocked location has historically impeded its involvement in global oceanic trade. A location along a major trading route (the ancient Silk Road network for example) can stimulate trade, economic growth, and economic development. The world's most profitable natural resources occupy highly localized and distinct points in the Earth's crust. If a given state's political boundaries happen, by chance, to bound such a location, revenue (and ideally development) can accrue to the state.

Location aside, geography is also multi-disciplinary in nature, incorporating theories and concepts from economics, demography, and political science to name just three. Economic development itself is a multi-dimensional concept, itself encompassing economic, demographic, and political variables. A shared multi-dimensionality and a concern with regional and locational variations combine to make economic geography an ideal vantage point from which to approach economic development research. Most recently, the World Bank's 2009 World Development Report entitled *Reshaping Economic Geography*¹¹ forwards the importance of geography in the economic development process. In this particular context the geographical concepts of density (economic agglomerations), distance (measure of separation between economic centers as

¹⁰ For an excellent example, see Steven R. Holloway and Kavita Pandit, "The Disparity Between Economic Development and Human Welfare", *The Professional Geographer*, Vol. 44, No. 1, 1992, pp. 57-71. Other examples considering geography's importance to economic development include Paul Krugman, "The Role of Geography in Development", Paper Prepared for the Annual World Bank Conference on Development Economics, April 20-21, 1998, pp. 1-35.; John L. Gallup, Jeffrey D. Sachs, and Andrew D. Mellinger, "Geography and Economic Development", *Working Papers Center for International Development at Harvard University*, CID Working Paper No. 1, 1999, pp. 1-47.; J. Vernon Henderson, Zmarak Shalizi, and Anthony J. Venables, "Geography and Development", *Journal of Economic Geography*, Vol. 1, No. 1, 2001, pp. 81-105.

¹¹ The World Bank, *World Development Report 2009: Reshaping Economic Geography*, (Washington, D.C.: The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, 2009).

well as workers and firms), and division (boundaries that limit movement of labor, capital, or goods) prove paramount to economic development at the local, national, and international scales. With this report, the World Bank brings geography – spatial relationships and place characteristics – to the forefront of policy considerations and recommendations.

Quantifying Development: The Human Development Index

Since 1990, the United Nations Development Program (UNDP) has produced its annual Human Development Report (HDR). In addition to focusing on pressing economic development issues (e.g. access to clean water in 2006, human rights in 2000, and alleviating poverty in 1999), these reports have also included a standardized development measure called the Human Development Index (HDI). The HDI “looks beyond GDP to a broader definition of well-being”¹² to also include measures of health and education. More specifically, the most recent versions of the HDI have incorporated state-level data on life expectancy at birth (in years), adult literacy rate (% age 15 and above), combined primary, secondary, and tertiary gross enrollment ratio (%), and *per capita* GDP (purchasing power parity in \$US). For each of the world’s states (data permitting), three separate income, health, and education indices are calculated using the above variables. The final HDI value is calculated by averaging these three indices, forming the basis of the final development rankings. Results of the most recent HDI (2007/08 report using 2005 data) show the world’s highest development levels in Iceland, Norway, Australia, Canada, and Ireland, and lowest in Sierra Leone, Burkina Faso, Guinea-Bissau, Niger, and Mali.¹³

As with other world regions, HDI results can be used to highlight intra-regional, state level development variations within Central Asia. In addition, comparing HDI results from the 1997 (1994 data) and 2006 (2004 data) reports allows for a cursory comparison of regional development changes during what essentially amounts to the region’s first decade of independence (Tables 1a and 1b). As a cautionary note, time series analysis comparing HDI results from different reports is not recommended as computational methods have changed slightly over the decade in question. As a result, index values take on slightly different meanings, although HDI rankings can be compared to illuminate relative improvement or decline in a state’s level of development. It should also be noted here that the 1997 HDI (using data from 1994) ranked 175 of the world’s states, while the 2006 HDI (using 2004 data) ranked 177 states.

In both 1994 and 2004 Tajikistan is shown to have exhibited the region’s lowest development levels, and its world HDI ranking dropped seven places (from 115 to 122). It appears that a nearly three-year drop in life expectancy (original data used in the 1997 and 2006 HDRs have been examined to analyze HDI value/rank changes) offset gains in adult literacy and gross enrollment ratio.

¹² United Nations Development Program, *Human Development Report 2006: Beyond Scarcity: Power, Poverty, and the Global Water Crisis*, (New York: UNDP, 2006).

¹³ United Nations Development Program, *Human Development Report 2007/2008: Fighting Climate Change: Human Solidarity in a Divided World*, (New York: UNDP, 2007).

It seems logical that Tajikistan's civil war, which raged through much of the 1990s, at least partly explains its drop in life expectancy and, hence, its final HDI value and rank. Turkmenistan, the region's development leader in 1994, witnessed a precipitous drop in world HDI rank (from 85 to 105), though retained the region's second-highest development score in 2004. A drop in life expectancy by 2.2 years and a comparatively sharp drop (15 percentage points) in gross enrollment ratio appears responsible for this dramatic HDI ranking drop. Kyrgyzstan's HDI ranking dropped slightly, from 107 to 110. This dip is most likely a result of a nearly one-year drop in life expectancy, which (like Tajikistan) offset gains in adult literacy rate and gross enrollment ratio. After Turkmenistan, Uzbekistan experienced Central Asia's second-greatest drop in HDI world ranking (from 100 to 113) between 1994 and 2004. While Uzbekistan's nearly one-year drop in life expectancy may explain some of this decrease, a larger contributing factor may be its poor *per capita* output performance.

Table 1a: Human Development Index (HDI): 1994¹⁴

HDI Rank		HDI value
1	Canada	0.960
85	Turkmenistan	0.723
93	Kazakhstan	0.709
100	Uzbekistan	0.662
107	Kyrgyzstan	0.635
115	Tajikistan	0.580
175	Sierra Leone	0.176

¹⁴ United Nations Development Program, *Human Development Report 1997: Human Development to Eradicate Poverty*, (New York: UNDP, 1997).

Table 1b: Human Development Index (HDI): 2004¹⁵

HDI Rank		HDI value
1	Norway	0.965
79	Kazakhstan	0.774
105	Turkmenistan	0.724
110	Kyrgyzstan	0.705
113	Uzbekistan	0.696
122	Tajikistan	0.652
177	Niger	0.311

According to UNDP data, Uzbekistan suffered a nearly \$800 nominal decrease in *per capita* GDP between 1994 and 2004. Central Asia's greatest development gains over the first decade of independence occurred in Kazakhstan, which saw its HDI rank jump 14 places (from 93 to 79). Currently Central Asia's development leader, Kazakhstan also holds the distinction of the only Central Asian republic (CAR) to increase its HDI ranking since independence. Kazakhstan's development gains seem to have been a result of a sharp increase (18 percentage points from 73 to 81) in gross enrollment ratio and a more than doubling (increase of \$4,156) of its nominal *per capita* GDP. While Kazakhstan's endowment of petroleum resources (coupled with recent high oil prices) conspired to fuel tremendous economic growth, Kazakhstan has also been a regional leader in economic reform.¹⁶ In addition, economic gains have filtered down into Kazakhstan's population to a much greater degree than within any of Central Asia's other states.¹⁷

¹⁵ United Nations Development Program, *Human Development Report 2006: Beyond Scarcity: Power, Poverty, and the Global Water Crisis*, (New York: UNDP, 2006).

¹⁶ See Anders Åslund, "Sizing up the Central Asian Economies", *Journal of International Affairs*, Vol. 36, No. 2, 2003, pp. 75-87.

¹⁷ See Michael Rywkin, "Stability in Central Asia: Engaging Kazakhstan", *American Foreign Policy Interests*, Vol. 27, No. 5, October 2005, pp. 439-449.

Moving beyond the HDI: A Development Index for Central Asia

As specified earlier, a purpose of this paper is to construct a new economic development index that captures some of the salient development challenges faced by the Central Asian region. While the HDI remains the world's prominent quantitative measure of development, it has met with a number of calls for improvement, both in terms of methodology¹⁸ and in choice of included dimensions.¹⁹ This paper seeks to reaffirm the benefits of the HDI – namely a quantitative development measure that is applied across the world's states and which extends the notion of development beyond income or output. As such, the methodological techniques used here to derive a Central Asian revised development index will largely mirror those used by the HDI. The alternate index presented here differs from the HDI in its breadth and inclusion of additional dimensions. In addition to the *per capita* GDP, gross enrollment ratio, adult literacy, and life expectancy variables used in the HDI, this index will expand to include measures of income inequality, undernourishment, infant mortality, and corruption. As rationale for the HDI variables has been addressed elsewhere,²⁰ the following section will seek to substantiate the inclusion of those variables that differ from the HDI, namely corruption, income inequality, infant mortality, and undernourishment.

Corruption

Government corruption can be generally defined as "the sale of public goods or services for private benefit."²¹ The list of publicly provided goods and services is, of course, a lengthy one, though some that appear to be more prone to corruption include police protection and law enforcement, health care, education, and taxation. For individual citizens, corruption can take the form of a payment (bribe) to obtain these 'public' services. Bribes can be paid to doctors for treatment, to school officials for an educational opportunity, to judges for leniency, or to police officers to ward off harassment. Corruption can also impact small businesses, making profitability more difficult in the face of corrupt licensing and permit officials demanding bribes in exchange for allowance to remain in operation. Large corporations may also face corruption taking the form of much larger bribes in exchange for entry into a particular market.

Regardless of its level of operation (individual, small firm, large corporation; low-level bureaucrat, high ranking government official), public sector corruption

¹⁸ See James E. Foster, Luis F. Lopez-Calva, and Miguel Szekely, "Measuring the Distribution of Human Development: Methodology and an Application to Mexico", *Journal of Human Development and Capabilities*, Vol. 6, No. 1, 2005, pp. 5-29.

¹⁹ See Ambuj D. Sagar and Adil Najam, "The Human Development Index: A Critical Review", *Ecological Economics*, Vol. 25, No. 3, 1998, pp. 249-264.

²⁰ Rationale for included variables is found in each of the UNDP Human Development Reports. For an early example, see United Nations Development Program, *Human Development Report 1990*, (New York, Oxford University Press, 1990).

²¹ See Anders Åslund, "Sizing up the Central Asian Economies", *Journal of International Affairs*, Vol. 36, No. 4, 2003, p. 80.

greatly retards economic development.²² Some of the impacts of corruption on economic development include a negative impact on private business investment, a negative impact on foreign direct investment (FDI), a negative impact on economic growth, and an increase in public investment – although with diversion from such important sectors as health, education, and infrastructure maintenance.²³ In sum, corruption erodes a given state's wealth.²⁴

The negative impacts of corruption particularly afflict Central Asia, as the region has been labeled one of the world's most corrupt.²⁵ Corruption in Central Asia may involve the payment of bribes to ensure a safe childbirth, to obtain a job, to send children to better schools, or to obtain a familial burial plot.²⁶ Beyond these areas, regional corruption is perceived to be particularly egregious within law enforcement, including police, judges, tax police, and customs agents.²⁷ As a market distortion, corruption effectively increases the operating costs of each of the region's afflicted businesses.²⁸ Given the multitude of negative impacts of corruption on economic development, and the fact that corruption is particularly pervasive in Central Asia, it seems logical to include some measure of corruption into a development index with this region in mind. One such quantitative measure is the Corruption Perceptions Index (CPI), published annually since 1995 by Transparency International, an organization dedicated to the eradication of corruption. The CPI will be discussed in greater detail later with the other data variables used in this paper.

Income Inequality

Income inequality can generally be considered the divide or 'gap' between rich and poor in a given population. Income inequality (or the correlate notions of consumption or wealth inequality) has received much attention recently, in both academic literature²⁹ and the popular press.³⁰ Much of this recent attention seems to have been stimulated by a wider debate on globalization, and whether the increasingly integrated world economy has heightened the inequality in global levels of income, development, or overall well-being. Income inequality

²² See Omar Azfar, Young Lee, and Anand Swamy, "The Causes and Consequences of Corruption", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 573, No. 1, 2001, pp. 42-56.

²³ See Shang-Jin Wei, "Corruption in Economic Development: Beneficial Grease, Minor Annoyance, or Major Obstacle?", *World Bank Policy Research Working Paper*, No. 2048, 1999.

²⁴ See Transparency International, *Global Corruption Report 2007: Corruption in Judicial Systems*, (Cambridge, Cambridge University Press, 2007).

²⁵ This sentiment is expressed by both Anders Åslund, 2003; and Zamira Eshanova, "Central Asia: Corruption a Common Feature of Daily Routine", *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 17 July 2002, Last accessed July 20, 2009 via (<http://www.rferl.org/content/article/1100287.html>).

²⁶ See Zamira Eshanova, "Central Asia: Corruption a Common Feature of Daily Routine", 2002.

²⁷ See Anders Åslund, "Sizing up the Central Asian Economies", 2003.

²⁸ See Andrew F. Tully, "Central Asia: Corruption, Lack of Vision Seen as Stunting Economic Growth", *Radio Free Europe/Radio Liberty*, October 10, 2004, last accessed July 19, 2009 via (<http://www.rferl.org/content/article/1055210.html>).

²⁹ See Richard G. Wilkinson, "The Impact of Inequality", *Social Research*, Vol. 73, No. 2, 2006, pp. 711-732.

³⁰ See Michael Abramowitz and Lory Montgomery, "Bush Addresses Income Inequality", *Washington Post*, Thursday, 01 February 2007, p. A04.

can be examined at the global scale investigating average income disparities between the world's independent states, or at the national scale investigating inequality *within* a particular state. Global income inequality as a whole is the sum of these two income inequality components.³¹ The global pattern of income inequality within states reveals the greatest disparities in Latin America and sub-Saharan Africa, followed by South and East Asia, and the least inequality found in the regions of northern, and the Eastern Europe.³²

The relationship between a state's income inequality and its economic growth and development was first investigated by economist Simon Kuznets,³³ who pioneered the 'inverted U' hypothesis, the graphic expression of which became known as the 'Kuznets curve.' In this context, income inequality rises dramatically in the early stages of a state's economic growth, reaches a peak somewhere in the middle stages, and declines with further expansion of output. Empirical evidence from studies investigating the Kuznets hypothesis leads to a range of conclusions in the academic literature. Some sources³⁴ find that economic development significantly determines a state's level of income inequality, fully supporting the Kuznets hypothesis, while others³⁵ are unable to support Kuznets, finding little relationship between growth and inequality. In what might be considered a middle position, yet another source examines income inequality in developed countries and finds that the Kuznets pattern holds through the 1960s, but the 1970s brought an increase in inequality, effectively 'uninverting' the Kuznets U.³⁶

Regardless of the precise causal relationship between economic development and intra-state income inequality, such inequality has a negative impact on the state's level of development. Higher levels of income inequality can worsen absolute levels of poverty, may adversely affect overall human welfare, and can aggravate political and social tensions.³⁷ In addition to having lower life expectancies and poorer overall health, societies with higher income inequality also tend to exhibit lower levels of social capital, trust, and higher rates of homicide.³⁸ The negative impacts of income inequality seem particularly acute in Central Asia. Income inequality remains, by international standards,

³¹ See Brian Goesling, "Changing Income Inequalities Within and Between Nations: New Evidence", *American Sociological Review*, Vol. 66, No. 5, 2001, pp. 745-761.

³² See Klaus Deininger and Lyn Squire, "Economic Growth and Income Inequality: Reexamining the Links", *Finance and Development*, Vol. 34, No. 1, 1997, pp. 38-41.

³³ See, for example, Simon Kuznets, "Economic Growth and Income Inequality", *The American Economic Review*, Vol. 45, No. 1, 1955, pp. 1-28.

³⁴ See Erich Weede and Horst Tiefenbach, "Some Recent Explanations of Income Inequality: An Evaluation and Critique", *International Studies Quarterly*, Vol. 25, No. 2, 1981, pp. 255-282.

³⁵ See Klaus Deininger and Lyn Squire, "Economic Growth and Income Inequality: Reexamining the Links", *Finance and Development*, Vol. 34, No. 1, 1997.

³⁶ See Rati Ram, "Level of Economic Development and Income Inequality: Evidence from the Postwar Developed World", *Southern Economic Journal*, Vol. 64, No. 2, 1997, pp. 576-583.

³⁷ See Tomson Ogwang, "The Economic Development and Income Inequality Nexus: Further Evidence on Kuznets' U-curve Hypothesis", *American Journal of Economics and Sociology*, Vol. 54, No. 2, 1995, pp. 217-229.

³⁸ See Richard G. Wilkinson, "The Impact of Inequality", *Social Research*, Vol. 73, No. 2, 2006, pp. 711-732.

quite high in the region, having increased dramatically since independence.³⁹ Furthermore, these increases in income inequality have also contributed to higher regional levels of poverty.⁴⁰ Recognizing the negative developmental aspects of income inequality, as well as the prevailing income disparities within Central Asia, it would seem appropriate to include a measure of income inequality in this paper's revised economic development index. While a number of quantitative methods and measures exist to reflect a given society's income inequality level, the measure to be incorporated into this research will be the Gini coefficient, described in greater detail in the next section elaborating on data definitions and sources.

Infant Mortality and Undernourishment

Health-related dimensions remain important components of a state's level of economic development. Favorable health conditions can lead to higher rates of economic growth while poor health conditions serve to trap citizens in poverty.⁴¹ Two important measures of health conditions within a particular state are infant mortality and undernourishment. Infant mortality rates generally refer to the number of infant (aged between birth and one year) deaths per one thousand live births. Infant mortality has been shown to be the supreme indirect measure of a given state's level of economic development.⁴² While correlating strongly with income, infant mortality is not exaggerated by income extremes, can affect all segments of society, and reducing its occurrence remains a universal goal worldwide.⁴³

While infant mortality applies to a specific age cohort within a society, undernourishment applies to an entire population. Undernourishment has often been used in the context of global hunger, although the term 'hunger' as applied to poverty and underdevelopment has been derided as being overly emotional and inaccurate.⁴⁴ The constituent components of 'hunger' in this context can generally be said to include both *undernourishment* and *malnourishment*. Undernourishment applies to a paucity of total calories (caloric intake of food) per day, while malnourishment refers to deprivation of certain essential vitamins and minerals necessary for healthy life.

Put simply, undernourishment resides below some minimum threshold of caloric quantity, while malnourishment applies to caloric quality.

³⁹ See World Health Organization, "WHO on Health and Economic Activity", *Population and Development Review*, Vol. 25, No. 2, 1999, pp. 396-401.

⁴⁰ See Jane Falkingham, "The End of the Rollercoaster? Growth, Inequality and Poverty in Central Asia and the Caucasus", *Social Policy and Administration*, Vol. 39, No. 4, 2005, pp. 340-360.

⁴¹ See United Nations Development Program, Human Development Report 2005.

⁴² See E.G. Stockwell, "The Measurement of Economic Development", *Economic Development and Cultural Change*, Vol. 8, No. 4, 1960, pp. 419-432.

⁴³ For an excellent geographical examination of infant mortality see William H. Berentsen, "German Infant Mortality 1960-1980", *Geographical Review*, Vol. 77, No. 2, 1987, pp. 157-170.

⁴⁴ George Blyn, "Controversial Views on the Geography of Nutrition", *Economic Geography*, Vol. 37, No. 1, 1961, pp. 72-74.

As previously mentioned, the HDI incorporates a lone health-related variable (life expectancy) to measure development. The revised development index presented here will also incorporate life expectancy while also utilizing measures of infant mortality and undernourishment. The main objective in this case is to try to uncover a bit more intra-regional variation along the health dimension within Central Asia. As with corruption and income inequality, specific data definitions for the infant mortality and undernourishment variables will be discussed in the next section.

Data

For calculating a revised economic development index sensitive to the development challenges faced by Central Asia, data were collected along the income, health, education, and governmental quality dimensions for as many of the world's independent states as possible given the availability of data. These data, presented for the five Central Asian republics and summarized for all states (Table 2), were generally the most recent available. In all, a total of eight variables, whose data values are described below, were utilized in calculating this paper's economic development index.

Per capita gross domestic product (pcGDP) refers to a state's total value of goods and services produced within its borders and standardized by dividing by its population. The value of all goods and services produced are in U.S. dollars, standardized using the purchasing power parity (PPP) methodology that values goods at prevailing prices in the U.S.⁴⁵ Data values mainly refer to 2007, and were collected for 199 geographic entities. With respect to Central Asia, each of the region's states with the lone exception of Kazakhstan falls well below the world *per capita* GDP median. As previously discussed, Kazakhstan's relative supremacy here can be attributed to its petroleum exports, recent high oil prices, and relatively successful reform efforts. For the remainder of the region, however, per capita output performance is uninspiring. Tajikistan, the region's poorest per capita GDP performer, falls between Senegal and Chad, just 33 ranking spots above Zimbabwe (ranked last in the world, 199, with *per capita* GDP of \$200).

⁴⁵ Central Intelligence Agency, *The CIA World Factbook*, 2009.